

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՇՄԻՏ

Ը 8

Մ Ա Ր Ի Ա Մ

ԿԱՄ

Ծ Ա Ղ Ի Կ Ի Կ Ո Ղ Ո Վ Ը

A 13712

Քարգամեց

ՕՐ. ՆՈՅԵՄՉԱՐ Պ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

(Նգիպոս, Իպրանիսիա Շարգիա).

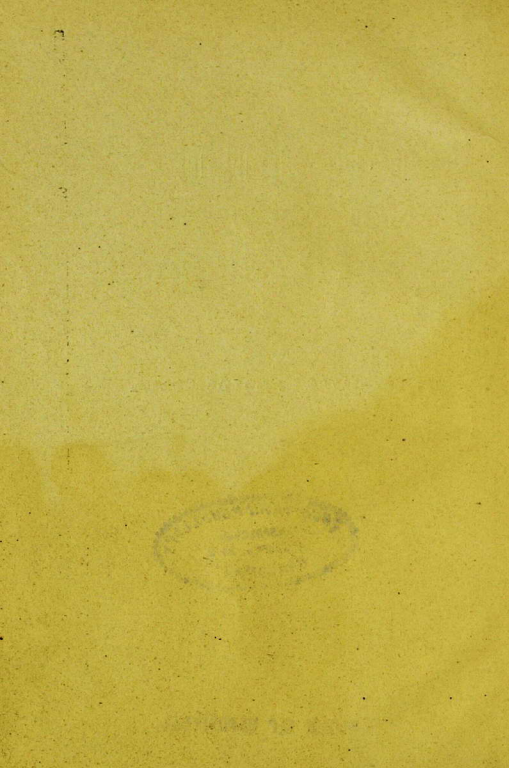

ԳԱՀԻՐԷ

ՏՈՍԿՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԴԱՐԻՆԵԱՆԻ

1899

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՉՕՆ

Սիրալիբ համակրութեան, երբեմն ինձ շատ մօտ,
նիմա շատ հեռու, բայց յաւե՛տ սրտիս մէջ զգնուող
բարեկամուհիիս .

ՏԻԿԻՆ ՎԱՅԱՆՈՒՇ ՇԱՄԼԵԱՆԻ

ՕՐ. ՆՈՅԵՄՁԱՐ Պ. ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՐԻԱՄ

ԿՍՄ

ԾԱՂԻԿԻ ԿՈՂՈՎԸ

Ա.

ՄԱՐԻԱՄ ԵՒ ԻՐ ՊԱՐՏԷՁԻՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ

Էշպուրկ քաղաքին մէջ կ'ապրէր, հարիւր տարիէն աւելի կայ, շատ խելացի եւ կատարեալ պարկեշտ մարդ մը Յակոբ Րոտ անունով : Աղքատ երիտասարդ մըն էր երբ Էշպուրկ եկաւ, աւատապետական դղեակին պարտիզպանին քով աշակերտ մտնելու համար : Իր ազնիւ տրամադրութիւնը, բարի նկարագիրը, ճարտարութիւնը, որով ճշդիւ կը կատարէր իրեն հրամայուած ամէն բան, եւ ակնահաճոյ դէմքը զինքը արժանի ըրին իր տէրերուն բարեօրութեանը Դղեակին մէջ այլ եւ այլ մանր մուկեր պաշտօններ տուին իրեն, եւ երբ կոմսը, որ դեռ երիտասարդ էր այն ժամանակ, ճամբորդութեան ելաւ, Յակոբը իր ուղեկից սպասաւորներուն կարգը դրաւ :

Յակոբ իր ճամբորդութիւններէն օգտուելու կարող եղաւ. մշակեց միտքը, ազնուացուց վարմունքը, ստացաւ պիտանի ծանօթութիւններ եւ հետը բերաւ ամենէն աւելի թանկագին բան մը, այսինքն, բարի եւ ուղիղ

սիրտ մը՝ զոր չէին կրցած այլայլել աշխարհի յոռի գործերը : Վերադարձին, կոմսը խորհեցաւ Յակոբը վարձատրել հաւատարմութեամբ ծառայելուն համար, անոր շահաւէտ պաշտօն մը տալով : Առջի բերան, մայրաքաղաքին մէջ ունեցած պանդոկին զայն տնօրէն կարգելու առաջարկութիւն ըրաւ . բայց ազնիւ մարդը դաշտային կեանքի հանգստաւէտ երջանկութենէն ի զատ բանի մը չէր փափաքէր . եւ ինչպէս որ այն ատենը էշպուրկի մէջ կոմսին մէկ պզտիկ հողային կալուածին վարձագրի պայմանաժամը նոր լրացած էր, Յակոբ խնդրեց իր տէրէն որ զայն իրեն վարձու տայ : Վեհանձն կոմսը հողային պարգեւ մ'ըրաւ անոր, մինչեւ մահը վայելելու պայմանով . սակէ զատ անոր տանը տարեկան պէտքին բաւելու չափ ցորենի եւ վառելափայտի պաշարն ալ ապահովցուց : Յակոբ էշպուրկի մէջ ամուսնացաւ : Ապրեցաւ եկամուտովը այն փոքրիկ կալուածին՝ որ կը բաղկանար կոկիկ սիրուն մէկ տունէ եւ մեծ ու գեղեցիկ մէկ պարտէզէ, որուն կէս մասին մէջ պողատու ընտիր ծառեր տնկուած էին եւ միւս կէսն ալ գաւառին ամենէն լաւ կանաչեղէնները արտադրող բանջարանոց մը կը ձեւացնէր :

Ամենաերջանիկ ամուսնութեան շատ մը տարիներէն վերջը՝ Յակոբ կորսնցուց իր ա՛մուսինը, ամեն կողմէ պատուական կիներ : Վաղահաս մահը զայն խլեց տարաւ ա՛րպատ Լոյի տօտմութեան մէջ ձգելով խեղճ մարդը : Այս գժբաղդութենէն ասդին Յակոբը, որ արգէն քիչ մը տարիքոտ էր, զգալի կերպով կը ծերանար : Աշխարհի մէջ իր մէկ հատիկ ուրախութիւնն էր իր աղջիկը՝ որ զաւակներէն մինակ ողջ մնացածն էր . . . : Սա հինգ տարեկան էր, երբ մայրը մեռաւ, որուն հաւատարիմ

պատկերն էր ամէն բանի մէջ, եւ որուն հետ ալ համա-
նուն էր : Մարիամ դեռ աղայ եղած ատենը նշանաւոր
գեղեցկութիւն մ'ունէր . բայց քանի որ մեծցաւ , իր
ջերմեանդութիւնը, իր անմեղութիւնը, համեստութիւնը
եւ մարդասիրութիւնը անոր գեղեցկութեանը վրայ մաս-
նաւոր հրապոյր մըն ալ աւելցուցին : Երեսին գիծերը
երկնային բարութեան արտայայտութիւնն ունէին ,
այնպէս որ մարդ կը կարծէր թէ բարի հրեշտակի մը
ժպիտը կը տեսնուէր շրթունքին վրայ : Մարիամ տասն
եւ հինգ տարուան հաղիւ կար , երբ առտնին դործերը
սքանչելի կերպով կը կատարէր . իր փոքր սիրուն սեն-
եակին մէջ կարելի չէր գտնել փոշիի հատիկ մը . խոհա-
նոցին մէջ բոլոր անօթները մաքրութենէ կը ցոլային .
վերջապէս , բոլոր տունին մէջ կարգ , կանոն եւ կա-
տարեալ մաքրութիւն կը տիրէր . ասոր հետ մէկտեղ
հօրը պարտիզպանի դործերուն ալ մասնակից կըլլար :
Անոնց առթիւ մեծ եռանդ կը ցուցնէր եւ իր օրերուն
հեղինակին քովիկը աշխատութեամբ անցուցած ժամերը
կեանքին ամենէն երջանիկները կը թուէին իրեն . ինչու
որ այս բարի եւ իմաստուն հայրը զիտէր տալ աշխա-
տութեան՝ հաճոյքի ամէն հրապոյրները, խառնելով անոր
հրահանգիչ եւ զբօսեցուցիչ խօսակցութիւններ :

Մարիամ որ կը մեծնար տունկերուն եւ ծաղիկներուն
մէջ , եւ որուն համար իր պարտէզը ամբողջ աշխարհ մը
կ'արժէր , մանկութեան հասակէն ի վեր ծաղիկներուն
եռանդոտ սէր մը կապեր էր : Բարի հայրն ամէն տարի
կը հայթայթէր հունտ , սոխ եւ աղջկանը դեռ անծանօթ
հազուադիւտ ծաղիկներու դաշտաթաղներ, եւ կը թողւոր
որ անիկայ զանոնք տնկէ կանաչեղէններու եւ ածու-
ներուն բոլորտիքը : Մարիամ այս փափուկ սունկերը

մեծ խնամքով կը մշակէր եւ երբ վերջապէս իր ցանկալի ծաղիկը նորափթիթ եւ գեղափայլ տեսքով բացուէր, գեռատի աղջիկը անպատում ուրախութեամբ կը հրճուէր: «Անա մաքուր հաճոյքներ, կրտէր հայրք. խնդալով. իրենց զաւակներուն երջանկութիւն առթելու նպատակով՝ շատ մարդիկ ընդունայն ծախսեր կ'ընեն, մեծագումար ոսկիներ տալով ժանեակներու եւ ասեղնազորներու: մինչդեռ ես սկուտ մ'անգամ չեմ վճարեր իմ ծաղիկներուս եւ հունտերուս» Ամիսներն ու շաբաթները նորանոր վայելքներ կը բերէին Մարիամին որ ուրախութեամբ առցեալ շատ անգամ կը գոչէր. «Ոչ, երկրային դրախտը իմ պարտէզիս չափ գեղեցիկ ըլլալու չէ» Անցորդները կանգ առած՝ կը հիանային այս պարտէզին վրայ եւ այն երկրի տղաքն ակնասլիշ աչքով կը դիտէին անոր ծաղիկները, եւ Մարիամ ցանկապատէն անոնց ծաղկեփունջեր նուիրելու առիթը բնաւ ձեռքէ չէր փախցներ:

Սակայն Յակոբ կրցաւ, իրր իմաստուն մարդ, ծաղիկներու նկատմամբ իր աղջիկին ունեցած սիրոյն կրօնական ուղղութիւն մը տալ: Անոր նկատել տալով գեղեցկութիւննին, ձեւերուն գանաղանութիւնը, անոնց գոյներուն վայելչութիւնը եւ հոտերուն քաղցրութիւնը, հիացուց զայն Աստուծոյ իմաստութեանը, բարութեանն եւ ամենակարողութեանը վրայ:

Յակոբ օրուան առաջին ժամը աղօթքի նուիրելու սովորած ըլլալով՝ աշխատութեանը պահանջածէն աւելի կանուխ կ'արթնար: Ամառուան կամ գարնան գեղեցիկ աշաւօտնե՛րը, Մարիամին հետ պարտէզին գմբեթածեւ կանաչազարդ արիչին տակը կ'երթար, ուր թռչուններուն քաղցրանուագ գեղգեղը, ցօղին լուսանշոյլ շթիկներով ոռոգուած ծաղկաւէտ պարտէզին գեղածիծաղ

տեսքը, արեւին առաջին ճառագայթներէն ոսկեփայլ շքեղ տեսլանկարի մը պատկերը կը պատրաստէին հողին երկիւղած խորհրդածութիւններու, տրամադիր ընկրով դայն հիացման եւ երախտադիտութեան: Ահա այս տեղ, հայրը կը խօսէր աղջկանը՝ Աստուծոյ վրայօք, որ կու տայ արեւին իր օգտակար եւ քաղցր լոյսը, որ կը խրկէ մեզ ցօղ եւ անձրեւ, կը սնուցանէ թռչուններն օդին մէջ, եւ կը դարդարէ ծաղիկները այնքան վայելչօրէն: Այս տեղ կը սորլեցնէր անոր, յանձին Ամենակարողին պաշտել համայն մարդկութեան հայրը, սիրալիր եւ բարեշնորհ հայր մը: Վերջապէս այս տեղ էր որ կը սորվեցնէր աղօթել, ինքն ալ անոր հետ աղօթելով իր սրտին խորէն: Այսպէս, հայրենի դաստիարակութեան շնորհիւ Մարիամի հոգւոյն մէջ բողբոջեցաւ ջերմագին եւ անկեղծ բարեպաշտութիւնը:

Սիրած ծաղիկներուն մէջէն դեռատի աղջկան վայելուչ առաքինութիւններու խորհրդանշան՝ ամենէն ընտիր ծաղիկները մատնանիչ կ'ընէր Յակոբ: Օր մը, Փետրուար ամսի վերջերը Մարիամ խնդագին իր հօրը քովը վաղեց, եւ անոր ընծայեց նախաբոյս մանիչակը: Հայրը խանդաղատալի համբոյրով շնորհակալ եղաւ, եւ ըսաւ. «Սիրելի Մարիամս, երբէք չմոռնաս որ սիրուն մանուշակը պատկերն է համեստութեան, զգաստութեան եւ գաղանի բարերարութեան: Համեստ գոյներով կը հագուի նա, աչքէ անտես ծաղիկիլը կը սիրէ, եւ տերեւներուն մէջ պահուած՝ օդը կը խնկէ իր անուշակ բուրումովը: Դուն ալ, սիրելի Մարիամս, մանիչակ մ'եղիր անոր պէս առանձնութիւնը սիրէ, շքեղ զարդերը արհամարէ, այլոց ուշադրութիւնը գրաւելէ հեռու կեցիր, օրինակին հետեւէ այս ծաղիկին, որուն հաճելի է, մինչեւ կեանքին վերջը, լոխկ մնչիկ բարերարելը:

Ուրիշ անգամ մը , վարդերուն եւ շուշաններուն ծաղկած ատենը , երբ պարտէզն իր ամենամեծ պայծառութեամբ կը փայլէր , Յա'նք իր աղջկան գեղեցիկ շուշան մը ցուցնելով անոր ըսաւ . « Ի՞նչէ՛ր այս շուշանը , աղջիկս , ասիկա անմեղութեան խորհրդանշանն է : Նայէ ի՛նչպէս ցօղունը ուղիղ է , ինչպէս ծաղիկը ճերմակ , մաքուր եւ անբիծ է : Ամենէն ճերմակ ս՛րդուսէն աւելի ճերմակ , ձիւնի պէս ճերմակ է : Երանի այն աղջկան որուն սիրտը շուշանի պէս մաքուր եւ անբիծ է : Բայց բոլոր գոյներուն ամենամաքուրն ալ այն է՝ զոր շատ դժուար է պահել իր բովանդակ մաքրութեամբը : Այս սիրուն ծաղիկը դիւրաւ կը վնասուի . թեթեւ հպում միակ վրան ցաւալի տպաւորութիւն մը կը թողու , անջնջելի աղտեղութիւն մը : Անմեղութիւնն ալ ասոր կը նմանի , մեղսալի խօսք մը , գէշ խորհուրդ մը երկարատեւ թառամում կրնան պատճառել անոր . . . : Վարդը շարունակեց . անկէ հատ մը ցուցնելով , վարդը սիրելի Մարիամս , ամօթխածութեան խորհրդանշանն է : Ամօթխած աղջկան այտերուն կարմրութիւնը վարդինէն աւելի գեղեցիկ է : Այն այտերը , որ դիւրաւ կը շիկնին , երկար ատեն իրենց գեղեցկութիւնը կը պահեն , մինչդեռ այն այտերը որ բնաւ շիկնիլ չեն գիտեր շուտով կապարի պէս դժգոյն կը դառնան , եւ դեռ եւս գերեզմանին չմօտեցած վաղաժամ կը թառամին » :

Պարտէզին մէջտեղը բոլորակի մը կեդրոնը գտնուող հազիւ վարդենիի բարձրութեամբ փոքր խնձորենի մը , այն տեղի սիրուն զարդերէն մին էր , զոր հայրը իր աղջկա՛ն ծննդեան օրն իսկ անկած էր : Այս ծառը , որ Մարիամին պէս մեծցած էր , ամեն տարի գեղեցիկ պտուղներ կ'ուտար : Տարի մը , անհամար շատ մը ծա-

դիկներով համակ ծածկուած էր : Մարիամ երբ առաւօտները անոր այցելութեան դար, հոգեզմայլ հիացումով կը գոչէր. «Ո՛հ, ի՞նչ հիանալի է, կարծես թէ այս սիրուն ծառը ծաղկեփսւնջի կերպարանք մտած է :» Առաւօտ մը նորէն եկաւ, որպէսզի սքանչացման առարկան աչքէ անցնէ. բայց ի՞նչ մեծ եղաւ զարմանքն եւ յուսահատութիւնը, երբ տեսաւ որ եղեամբ թառամեցուցեր էր բոլոր ծաղիկները, որոնք կ'այրէին եւ արեւին մէջ կը կծկէին : Այս տխրազգեցիկ տեսարանին վրայ՝ Մարիամ չ'կրցաւ իր վիշտը զսպել. դառնապէս կուլար հէքը : Այս պատահարին մէջ հայրը դասի մը նիւթը գտաւ. «Ճիշդ այս կերպով է որ, ըսաւ, վատաբարոյ հակամիտութիւնները հոգին կը թառամեցնեն : Սիրելի զաւակս, վախցիր եւ փախիր մոլութենէն, եթէ չես ուզեր որ հայրերուն ամենէն թշուառն ես ըլլամ : Ո՛հ, Մարիամ, Մարիամ, այդ քու թափած արցունքներէդ ալ աւելի դառնապիսնները պիտի հոսեցնեմ աչքէս այն ատեն . . . , աշխարհի մէջ ա՛լ ուրախութիւն պիտի չունենամ. բոլոր վայրկեաններս տրամութեամբ պիտի լեցուին եւ վիշտը դէպ ի գերեզման պիտի առաջնորդէ զիս :» Խօսած տանը՝ ազնիւ ծերունին չկրցաւ արցունքը բռնել, եւ իր խօսքերը խոր տպաւորութեամբ ազդեցին Մարիամին հոգւոյն :

Այսպէս այս սիրուն դեռատի աղջիկը կ'աճէր տարիքով եւ առաքինութեամբ, եւ իր անձին վրայ կը միացնէր բոլոր այն բարեմասնութիւններ՝ որոնց խորհրդանշանը կը ներկայացնէին իր պարտէզին ծաղիկները. շուշանի պէս անրիծ էր նա, վարդի պէս՝ գեղանի, մանիշակի պէս՝ համեստ, եւ նման ծաղկաւէտ թփի՝ գեղեցիկ յոյսեր կ'ուտար գորովալի եւ իմաստուն հօրը,

որ խղճամբտ հոգածութեամբ կը հսկէր անոր դաստիարակութեանը վրայ :

Բ.

ԿՈՂՈՎԸ ԵՒ ՊԱՐԵԳՕՏԸ

Օր մը , Մայիս ամսոյ գեղեցիկ առաւօտներէն մին էր , Մարիամ մերձակայ անտառը դացած էր կտրելու համար ոգորիի եւ կաղնենիի ճիւղերը , որոնցմով հայրը շատ սիրուն կողոջներ կը հիւսէր պարտէզի գործերէն վերջն իր պարապոյ ժամերուն մէջ : Քողահեղձ ըսուած ծաղիկ մը գտնելով քաղեց եւ անկէ երկու փունջ կազմեց մէկը հօրը՝ եւ միւսն իրեն համար : Մաղկազարդ մարգագետնի մը մէջէն անցնող նրբուղիէն վերադառնալու ատենը՝ էշպուրկի կոմսուհիին եւ աղջկանը՝ Ամէլիային հանդիպեցաւ , որոնք սովորաբար մայրաքաղաքը կը բնակէին . բայց քանի մօտէ ի վեր դղեակը եկեր էին :

Մարիամ այս երկու տիկիչները տեսնելուն պէս՝ անոնց ճամբայ բանալու համար մէկ կողմ կեցաւ , եւ յարգական ձեւով նրբուղիէն դուրս կանգ առաւ :

«Այդ ի՞նչ է , գոչեց դեռատի կոմսուհին ըղձալի ձայնով մը , քողահեղձ ծաղիկը բացուե՞ր է :» Այս սիրունակ ծաղիկը ուրիշ տեսակներէն նախամեծար կը համարէր : Ինքնաբեր շարժումով մը , աղնուամիտ Մարիամը երկու փունջերն ալ անոնց նուիրեց , որոնք հաճութեամբ ընդունեցին . եւ մայրը քսակէն դրամ մը հանելով նաղելի գեղջկուհիին ընծայեց :

«Ո՛հ, ոչ, տիկին, ներեցէք ըսաւ Մարիամ. ձեզմէ պարգեւ սոսանալու միտքով չէր որ այս փուռնջերը ձեզ տուի: Թոյլ տուէք հէք աղջկան մը, որ առանց փոխարինութեան նուիրէ իր բարեօրրտ տիրուհիներուն անոնց հաճելի եղած մէկ բանը: Ձեր բարիքներն արդէն լիուլի կը վայելենք»:

Կոմսուհին բարութեամբ ժպտելով աղաչեց Մարիամին որ շատ անգամ քողահեղձ բերէ իր աղջկանը՝ Ամէլիային: Մինչև որ քողահեղձին ժամանակը անցաւ Մարիամ ամէն առաւօտ դղեակը գնաց անկէ տանելու համար Մարիամին բնածին եւ արդար հոգին, աղնիւ եւ զուարթ բնաւորութիւնը, պաշղ եւ համաստ վարմունքը երթալով հաճելի կ'ըլլային Ամէլիա դեռատի կոմսուհիի: Քողահեղձի ժամանակը անցնելէն վերջն ալ Մարիամ ստիպուեցաւ անոր ընկերութենէն շատ անգամ չզատուելու: Եւ դեռատի կոմսուհին մէկէ աւելի պարադայներու մէջ՝ Մարիամը միշտ իր քովը պահելու, զայն իր ծառայութեան մէջ առնելու դիտաւորութիւնը յայտնեց:

Ամէլիային ծննդեան տարեդարձին օրը կը մօտենար: Մարիամ միտքը դրեր էր որ զաչտային պարգեւ մ'ընէ անոր. բայց մի միայն ծաղկեփուռնջ մը նուիրելը ոչինչ բան մը կը թուէր իրհն, մանաւանդ որ նմանօրինակ նուէրներ արդէն շատ ըրեր էր: Միտքն ուրիշ բան եկաւ. նախընթաց ձմեռը հայրը փոքրիկ սիրուն կողովներ հիւսած էր, որոնք տիկիններուն ձեռագործները պահելու համար գործի կու գային: Ասոնցմէ ամենէն գեղեցիկը Մարիամին տուաւ: Ձեւը հազուագիւտ վայելչութիւն մ'ունէր: Մարիամ միտքը դրաւ որ զայն ընտիր ընտիր ծաղիկներով լեցնէ եւ դեռատի կոմսուհիին նուիրէ:

Հայրը յօժարակամ հրաման տուաւ այս բանին . նոյն իսկ ուզեց որ այս կողովը նպատակի աւելի յարմար ըլլայ եւ անոր վրայ Ամէլիայի անուան սկզբնատառը ու ընտանեկան զինանշանը հիւսեց :

Ամէլիային տօնին նախընթաց օրը վերջապէս հասած ըլլալով Մարիամ առտու կանուխէն պարտէզը վազեց եւ քաղել սկսաւ նորափթիթ վարդեր , երփներանգ չքեղ շահարակներ , սքանչելի շահօքրամներ , գեղափայ կակահներ , վերջապէս իր ամենէն գեղեցիկ ծաղիկները՝ Դալարաւէտ ճիւղեր ալ ընտրեց եւ բոլորը կողովին մէջ կարգի դրաւ , հոգ տանելով որ կանաչ տերեւները ծաղիկներուն հետ խիստ ճաշակաւոր խառնուրդ մը կազմեն , այնպէս որ անոնց գոյներուն փայլն ու զանազանութիւնը աղէկ մը աչքի զարնէ : Կողովին արտաքին կողմը մամուռով եւ վարդի կոկոններով պսակաձեւ բարակ շրջանակ մը շինեց , յետոյ Ամէլիայի անուան սկզբնատառին բոլորափքը լերդախոտով , խնդածաղիկով եւ անմեռուկով ծածկեց : Վարդի թարմագեղ կոկոնները , կանաչ փափուկ տերեւները , մամուռը եւ լերդախոտին , խնդածաղիկին եւ ամեռուկին կապոյտ դեղին եւ մանիշականման գոյներու սիրունակ խառնուրդը կողովին ճերմակուկ երեսին վրայ հիանալի ներդործութիւն մը կ'արտադրէին : Հայրն անշամ մոռնալով սովորական լրջութիւնը՝ իր աղջկան աշխատութիւնը դիտելէն չէր ձանձրանար , եւ գոհունակ գէմքով ժպտելով՝ շնորհաւորեց զայն իր եռանդին եւ ճարտարութեանը համար :

Վերջապէս Մարիամ գղեակը տարաւ իր կողովը եւ զայն նուիրեց Ամէլիա կոմսուհիին . հետը մէկ տեղ տուաւ նաեւ բարեմաղթութեան շնորհքով գիր մը : Այն ատեն դեռատի կոմսուհին իր արդուզարդով կը

դրադէր. սենեկապան կին մը անոր ետեւը կեցած օրուան տօնին համար մազերը կը շտկէր : Ի տես այս հիանալի ընծային . ուրախութենէն ինքրմէ ելած՝ Ամէլիան չէր կրնար գտնել բացատրութեան զօրաւոր բառեր գովելու համար թէ ծաղիկներուն ընտրութիւնն ու կարգադրութիւնը եւ թէ կողովին վայելչութիւնը : «Բարի եւ սիրելի աղջիկ , կ'ըսէր , այս պատուական ընծան շինելու համար պարտէզդ իր բոլոր ծաղիկներէն մերկացուցած ըլլալու ես . իսկ հայրդ շինած է խիստ սիրուն , խիստ վայելուչ կողով մը , որուն նմանը բնաւ տեսած չէի : Գալէ շուտով մօրս քովն երթանք» Այս խօսքերուն վրայ ոտքի ելաւ , բռնեց սիրողաբար Մարիամին ձեռքէն եւ զայն կոմսուհին գտնուած յարկը տարաւ :

«Մ'հ , մայրիկ , մայրիկ գոչեց նա . սենեակէն ներս մտած չմտած , տեսէք Մարիամը ի՞նչ գեղեցիկ նուէր բերաւ ինձ . այս աստիճան սիրուն կողով մը տեսած չէի . ասոնցմէ աւելի գեղեցիկ ծաղիկներ տեսնել կարելի չէ»

Կոմսուհին կողովին վրայ զարմացած մնաց :

«Իրաւցնէ , փառաւոր բան է , ըսաւ : Այս կողովը Մարիամին ճաշակին եւ մանաւանդ բարի սրտին պատիւ կը բերէ . . . : Գիշ մը հոս սպասէ մեզի , աղջիկս» վրայ բերաւ կոմսուհին նշան ընելով Ամէլիային , որ ետեւէն մօտակայ սենեակը գնաց : Հոն կոմսուհին աղջկան ըսաւ . «Փոխարէն Մարիամին բան մը չ'տալ չըլլար մեզի . անոր նուիրելու յարմար բան մը գիտե՞ս» Ամէլիան , վայրկեան մը մտածելէն վերջը՝ պատասխանեց . «Ըստ իս պարեգօտաներէս մին անոր տալու է , եւ եթէ թոյլ կու տաք , մայրիկ , կանաչի վրայ ճերմակ ու կարմիր փոքր ծաղիկներ բանած հնդիկ պատառէ պարեգօտս

կու տամ : Դեռ չորի պէս է , ընդ ամէնն երկու անգամ հազայ . ինծի պզտիկ կ'ուզայ . Մարիամին կիրակնօրեայ գեղեցիկ հագուստ կ'ըլլայ : Ինքը կրնայ հասակին յարմարցնել . այս մասին վարպետ դերձակուհի մըն է , միայն թէ դուք չափազանց չզանչիք այս նուէրը :

— Զափազանց . . . բնաւ երբէք , սպտասխանեց կոմսուհին : Երբ մէկու մը նուէր ընել ուղուի , հոգ տանելու է որ տրուելիքը գործի զալիք բան մ'ըլլայ : Իրաւունք ունիս , ճերմակ եւ կարմիր ծաղիկներով կանաչ պարեգօտդ փոքրիկ պարտիզպանուհիին կատարելապէս կը վայելէ :

»Գացէ՛ք , զաւակներս , բնաւ կոմսուհին , աղջկանք հետ՝ Մարիամը թողած սենեակը մանելով , դացէք եւ ձեզի հետ առէք այս սիրուն կողովը , եւ խնամք տարէք որ մեր ծաղիկները չթառամին : Այսօր ճաշի հրաւիրուած շատ մարդ ունինք . ծաղկայից կողովը մեր սեղանին դիտաւոր զարդը պիտի ըլլայ : Բարի Մարիամ , կը յանձնարարեմ աղջկանս որ մեր երկուքին կողմէն քեզ շնորհակալ ըլլայ :»

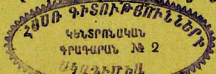
Ամէլիա փոքրի՛կ պարտիզպանուհիին ձեռքէն բռնած՝ շիտակ զարդասենեակը գնաց եւ սենեկապան աղջիկէն իր կանաչ պարեգօտն ուղեց : Դուանէդ , այս էր սենեկազանին անունը , կը վարանէր զայն տալու : «Ի՞նչ , Օրիորդ , այսօր այդ պարեգօ՞տը պիտի հագնիք : — Ո՛չ , սպտասխանեց Ամէլիա . զայն Մարիամին պիտի տամ . . . — Մարիամի՞ն . . . այս պարեգօ՞տը , գոչեց ուժգին Դուանէդը , մայրիկդ լուր ունի՞ր : — Պարեգօտս բե՛ր , կ'ըսեմ քեզ , կրկնեց Ամէլիան խիստ ձայնով մը . մնացածն իմ գիտնալիք բանս է :»

Դուանէդ դժկամակութիւնը ծածկելու համար՝ իսկոյն իրեն դարձաւ եւ հնազանդելու ձեռք զարկաւ :

Բարկութենէն գէմքը կառ կարմիր կտրած էր Բարկացոս շարժումով մը պահարանը բացաւ եւ պարեգօտը հանեց։ «Ո՛հ, եթէ այս հագուստը հազար կտոր ընելու համար ձակէի, մրմռաց քթին տակէն։ Անխժած պարտիզպանուհի, իրեն երեսէն տիրուհիիս աչքէն ելնելու չբաւեր, հիմա պարեգօտէն ալ զրկուեցայ, ինչու որ դեռատի կոմսուհիին չհագած հագուստները լիուլի իրաւունքով վեր՝ ի վերջոյ ինձ կը վերաբերին . . . : Այո, այս վնջած վաճառ զգուելի աղջիկին աչքը պիտի վորեմ հանեմ» Սակայն Գուանէղը որչափ չար, այնչափ ալ կեղծաւոր՝ սրահը մտնելու տեսնը, կրցածին չափ բարկութիւնը ծածկեց, եւ անայլայլ գէմքով Ամէլիային ոտաւ պարեգօտը։

«Սիրելի Մարիամ, ըսաւ այն տան դեռատի կոմսուհին, այսօր քու նուէրէդ աւելի թանկագինները, ստացայ, իրաւ է, բայց կրնամ քեզ վստահացնել որ անոնցմէ եւ ոչ մէկը ինձ այնքան հաճոյք պատճառեց որքան քուկինդ։ Անտարազոյս, այս պարեգօտին վրայ նկարուած ծաղիկներուն՝ եւ քու բերածներու գեղեցկութեանը մէջ շատ մեծ տարբերութիւն կայ. բայց սիրելի է ինձ յուսալ որ, առ իս ունեցած բարեկամութեանդ սիրոյն համար, զանոնք պիտի չմերժես։ Իմ յիշատակիս համար հազիր այս պարեգօտը, եւ իմ կողմէս յարգանքս յայտնէ հօրդ, իրեն հաճելի եղած կերպով» Մարիամ չհամարձակեցաւ մերժելու այնքան քաղաքավարութեամբ իրեն արուած նուէր մը, առաւ պարեգօտը, համբուրեց դեռատի կոմսուհիին ձեռքն եւ մեկնեցաւ։

Գուանէղ իր սիրտը յուզող նախանձուտ դժկամակութիւնը միշտ ծածկելու ջանալով՝ լուութեամբ գործին սկսաւ։ Գեռատի կոմսուհին հագուեցուցած տեսնը

անոր դէմ ունեյած զայրոյթը զսպելու համար՝ իր անձին
վրայ իշխելու մեծ զօրութեան պէտքն ունէր : Սակայն
Ամէլիային բա՛ն մը չհասկցնելու չափ իր անձին տէրն
ըլլալ չկրցաւ . . . : « Ինձ կը թուի թէ բարկայած ես ,
Դուանէդ , ըսաւ անոր քաղցրութեամբ : »

— Ընդհակառակը՝ շատ գո՛հ եմ , քանի որ դուք
այնքան բարի կ'երեւիք : »

— Շատ լաւ կը խօսիս , վրայ բերաւ Ամէլիան .
երանի՛ թէ սիրադ ալ խօսքիդ պէս ըլլար : »

Սակայն Մարիամը բոլորովին գո՛հ իր պարեգօտէն՝
աճապարեց տուն վերադառնալու : Բայց իմաստուն
հայրը շատ գո՛հ չեղաւ այս նուէրը տեսնելով : Ալեգարդ
գլուխը շարժեց եւ ըսաւ . « Աւելի աղէկ կ'ըլլար եթէ
այդ կողովը բնաւ դղեակը տարած չըլլայիր : Իրաւցնէ,
քեզի եղած այս նուէրը մեր յարգելի տէրերուն մարդա-
սիրութեանը իբր մէկ նշանը կը նկատեմ . բայց կը
վախնամ , այս բանը մեզ դէմ նախանձոտներ կը յարու-
ցանէ , եւ որ աւելի դէշն է , այն բանը քեզի ունայ-
նասիրութեան կը թելադրէ : Շատ զգոյշ եղիր ուրեմն,
զաւակս , որպէսզի այս երկու վախերէս վատթարա-
գոյնը գոնէ չիրականանայ : Համեստութիւնն ու վայել-
չութիւնը դեռատի ազջկան համար շատ աւելի վեր
զարդեր են քան գեղեցիկ եւ շքեղ պարեգօտը : »

Գ.

ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՄԱՏԱՆԻՆ. — ՍՈՍԿԱԼԻ ԿԱՄԱԾ

Մարիամ, սիրուն պարեգօտը փորձելէն յետոյ, հազիւ
թէ խնամով ծալած եւ պահարանին մէջ դրած էր, եւ

ահա տեսաւ որ, դեռատի կոմսուհին շտապաւ վազելով
փոքրիկ սենեակը մտաւ, գունատ, դողդոջուն եւ գրեթէ
չնչապառաւ « Մարիամ, յանուն երկիրց, ի՞նչ ըրիր, ըսա-
նաւ Մօրս աղամանդազարդ մատանին անյայտացած է :
Քեզմէ զատ ուրիշ մարդ չմտաւ սենեակը : Ե ուտով զայն
ինձ յանձնէ, եթէ ոչ այս բանը մեծ ազմուկ պիտի Նանէ-
չուտով տուր. ժամանակ չանցած կարելի է դործը կարգի
դնել : »

Այս կծու խօսքերուն վրայ, սոսկումէն Մարիամ
դործը ձգեց « Բայց, աղաղակեց, ի՞նչ ըսել կուզէք,
ձեր մատանին չառի ես, իմ եղած սենեակս եւ ոչ իսկ
զայն տեսայ, մտած ատենս ուր որ էի, այն սեղէն
չիտակ ետ դարձայ :

— Մարիա՛մ, Մարիա՛մ, կրկնեց կոմսուհին, թա-
խանձելով կ'աղաչեմ, քու անձիդ փրկութեանը համար
ըլլայ, յանձնէ ինձ մատանին. անտարակոյս դուն չես
գիտեր այդ քարերուն արժէքը. այդ մատանիին գինը
հազար սկուտէն աւելի է. համոզուած եմ որ, եթէ այս
բանը գիտցած ըլլայիր, զայն առած պիտի չըլլայիր.
Թերեւս աննշան գոհարի մը տեղ դրիր : Տուր ինձ մա-
տանին. կը խոստանամ որ քեզ պիտի ներեն, եւ թէ
այս գործին մէջ պարզ տղայամտութենէն զատ ուրիշ
բան պիտի չտեսնեն : »

Առաջին զարմացումը տեղի տալով տրամութեան՝
Մարիամ ըսաւ լալսլ « Ծշմարիտ, ճշմարիտ կրնամ ձեզ
հաւաստել թէ՛ չեմ գիտեր ինչ ըսել ուզելնիդ : Երբէք
կեանքիս մէջը ուրիշին եղած բանի մը ձեռքս դպցնելու
համարձակած չեմ, ուր մնաց գողնալը : Հայրս միշտ եւ
խիտ լաւ պատուիրած է ինձ ուրիշին ինչքը բնաւ
չառնելու :

Այս պահուս հայրը փոքր սենեակը մտաւ Կոմսուհիին եկած աստեղը պարտէզը կ'աշխատէր։ Անոր ածապարանքով գալը տեսնելով անորոշ անհանգստութիւն մը չկրցաւ զսպել ։

« Աստուած իմ, արդեօք ի՞նչ պատահեցաւ », ինքնիրեն կ'ըսէր, վազելով ։ Բայց երբ հասկցաւ Ամէլիան բերող պատճառը, եւ այն բանը՝ որով աղջիկը կ'ամբաստանէին, այս ազնիւ մարդն այնքան ծանր հարուած մը զգաց որ, կռնակի վրայ չիյնալու համար, ստիպուեցաւ սեղանին ծայրին կրթնելու եւ աթոռի մը վրայ նստելու ։

« Մարիամ, զաւակս, մտիկ ըրէ, անոր ըսաւ վերջապէս. անշուշտ չես գիտեր որ մեր երկրի օրէնքը մահով կը պատժէ այդ արժէքն ունեցող գողութիւն մը . բայց այս ալ այդ տեսակ ծանր յանցանքի մը թեթեւագոյն հետեւանքն է ։ Մտածէ Աստուծոյ պատուիրանին վրայ. Մի ԳՈՂԱՆԱՐ ։ Այս տեսակ գործ մը, որուն պատճառաւ ամբաստանուած ես, մեզի դէմ կը զինէ չէ թէ միայն մարդոց սողարութիւնը, այլ եւ անհունս աւելի սոսկալի մէկ դատաւորինը, Անոր որ սրտերուն մինչեւ խորը կը տեմնէ, եւ թէ որեւէ ուրացում մը, որեւէ խուսափում մը չեն կրնար խաբել ։ Աստուած եւ իր սուրբ պատուիրանքը մոռնալու դժբաղդութիւնը եթէ ունեցած ես, փորձութեան վայրկեանին իմ հայրական յորդորներս եթէ յիշած չես, ոսկիին եւ պատուական քարերուն փայլէն եթէ աչքդ շլացած են, վերջապէս եթէ այս ծանր յանցանքը գործելու կարողացար, չըլլայ թէ ուրանաս, խոստովանէ՛ համարձակ, եւ ետ տուր այդ աղետալի մատանին. յանցանքդ դարմանելու միակ միջոցն այս է, քանի որ դեռ դարմանուիլը կարելի է ։ »

Մարիամ լալով եւ հեծեծելով պատասխանեց. « Ծշմաքխո հայր իմ . . . ճշմարիտ վկայ . . . ձեզի կը վստահացնեմ

որ ետ այդ մառանին չտեսայ : Այդ տեսակ առարկայ մը մինչեւ իսկ փողոցն ալ գտած ըլլայի , զայն տիրոջը յանձնելէ առաջ հանդիստ չէի ըլլար : Ըշմարիտ , ճշմարիտ կ'ըսեմ , զայն բնաւ չտեսայ :

— Ահա տե՛ս , շարունակեց հայրը , դիտէ՛ այս պահպան հրեշտակը , Ամէլիա կոմսուհին , որ մի միայն քու սիրոյդ համար , այս սենեակը կ'իջնայ , եւ կու գայ քեզի փրկելու արդարութեան խստութիւններէն , քեզ նկատմամբ շատ բարի դիտաւորութիւններ ունի . ինքն է որ քիչ մ'առաջ այնքան մեծագին պարզեւ մը տուաւ քեզ . . . : Արժանի՞ է որ իրեն բարութիւնները ստորին ստութիւններով փոխարինես եւ ջանաս զինքը խաբելու , կորստեանդ դիմելով : Եթէ առիւր մատանին ըսէ , Մարիամ : Օրիորդը , որ մեզ կը լսէ , իր միջնորդութեամբը կրնայ արժանի պատիժ քեզմէ հեռացնել : Մարիամ , մի՛ ստեր , ըսէ մեզ ճշմարտութիւնը :

— Հայր իմ , կրկնեց խեղճ Մարիամը , դուք գիտէք որ կեանքիս մէջ ընաւ ուրիշին բանն առած չեմ , ոչ իսկ լուծայ մը . . . ոչ իսկ խնձոր մը , ոչ իսկ խոտի ծիղ մը : Ի՞նչպէս պիտի համարձակիմ այսօր գողնալու այնքան թանկագին առարկայ մը : Ուրեմն հաւատացէք ինձ , հայր իմ , վստահ եղէք որ ճշմարիտ է խօսքս , դուք գիտէք որ ամենափոքր ստութիւն մ'ըրած չեմ ձեզի , երբէք սուտ խօսած չեմ :

— Մարիամ , կ'ըսէր եւ կը կրկնէր հէք հայրը , գութ ունեցիր ճերմակ մազերուս վրայ . . . : Մի՛ ընե՛ր որ ամօթն ու վիշտը զիս գերեզման իջեցնեն . . . : Մեր վրան մի բերեր այս ցաւը . . . : Խոստովանէ՛ զայն Աստուծոյ առջեւ , որուն պիտի ներկայանամ քիչ ատենէն . . . : Մարիամ , առի՞ր մատանին : Կը պաղատիմ քեզ , ըսէ ինձ ճշմարտութիւնը :»

Մարիամ արտասուալից աչերը դէպ ի վեր երկինք վերցուց եւ ձեռնամած գոչեց. «Վկայ է ինձ Աստուած որ ես մատանին ամենեւին չառի . . . ինչպէս ճշմարիտ է որ կը բաղձամ որ մը արքայութիւն եղիմալ, այնպէս ալ ճշմարիտ է որ զայն չառի, չառի :

Լաւ ուրեմն, ըսաւ այն ատեն հայրը, ՚հիմա ես ալ կը հաւատամ որ զայն առած չես. ինչու որ, եթէ առած ըլլայիր, պիտի չհամարձակէիր այսպէս ստախօսելու Աստուծոյ դիմացը, աղնիւ կոմսուհիին առջեւը եւ ի ներկայութեան ծերունի հօրդ : Արդ, քանի որ անմեղ ես ինչպէս որ այս մասին հաստատուն հաւատք ունիմ, սիրտս հանգստացաւ : Քու սիրտդ ալ հանգիստ թող ըլլայ, Մարիամ, եւ բանէ մը մի՛ վախնար : Մեզի սպասող բաղդն ինչ որ ալ ըլլայ, եւ մինչեւ իսկ բովանդակ աշխարհը երեսի վրայ թողու մեզի, միանայով մեզի դէմ, միշտ Աստուած քովերնիս պիտի ունենանք իբր մխիթարութիւն եւ նեցուկ : անշուշտ ան մեղ պիտի փրկէ եւ բացայայտ պիտի ընէ մեր անմեղութիւնը հոս կամ երկինքը :»

Դեռատի կոմսուհին չէր կրնար բռնել իր արցունքը եւ ըսաւ. «Լսելով ձեր խօսքը, բարեկամներս, իրօք, կը հաւատամ որ անմեղ էք : Սակայն պարագաները ձեզի դէմ կը վկայեն. անկարելի կ'երեւի որ մատանին դուք առած ըլլաք . . . : Առած ըլլալու էք : Մայրս հաստատապէս կը յիշէ որ այս գողարը դրած է իր փոքր գործասեղանին վրայ : Մարիամին եւ իմ մեր երկուքին իր քոյն երթալէն մէկ վայրկեան առաջ ուրիշ մարդ ոտքը չգրաւ այ՛ սենեակը : Մարիամը ինքնին վկայ է որ ես չմօտեցայ այն փոքր սեղանին. մինակը կեցաւ հո՛ն, մօրս հետ քովի սենեակը խօսակցած պահուս :

Այս սենեակը մեզմէ զատ ուրիշ մարդ չմտաւ : Մեր մեկնելէն անմիջապէս վերջը՝ մայրս հոն առանձնացաւ արգուզարգն ընելու համար , եւ երբ լրացնելէն յետոյ՝ սուգեց մատանին մատը դնել , զայն իր դրած տեղը չգտաւ . չթողուց որ մեր մարգերէն մէկը ներս մտնէ , զիս անգամ արգիլեց , այս զգուշութիւնն ալ ըրաւ , մինչեւ որ ամէն տեղ նայեցաւ փնտռեց . դրպաններուն մէջ , անկիւնները , կարասիներու մէջ , երկու երեք անգամ , բայց ի զուր : Ո՞վ ուրեմն կրնայ առնել մատանին :

— Ես ալ չեմ հասկնար , կ'ըսէր հայրը . Աստուած ծանր փորձութիւն մը կը խրկէ մեզի :

— Իրաւցնէ , ըսաւ դեռատի կոմսուհին , ճնշուած սրտով տուն կը դառնամ : Ինձ համար ասկէ աւելի տխուր տօն մը չըլլար . այս բանը սոսկալի գայթակղութեան պատճառ պիտի ըլլայ : Իրաւ է որ մայրս այս խնդրի վրայօք ինձմէ զատ ուրիշ մարդու չխօսեցաւ , Մարիամին դժբաղդութիւն բերելու վախուն . բայց երկար ատեն այս գործը գաղտնի պահելը անկարելի է : Մօրս համար , այսօր , այս մատանին մատը չգնել չըլլար , ինչու որ հայրս , որուն մայրաքաղաքէն գալուն կը սպասենք , պիտի տեսնէ անշուշտ որ չկայ մատանին , զոր իմ ծննդեանս օրը մօրս նուէր ըրած էր , եւ անկէ ի վեր ամէն տարի մէկ անգամ պատահած չէ որ տօնիս օրը անով զարդարուած չըլլայ : Շատ վստահ է որ զայն իրեն կը տանիմ . . . : Մնաք բարով ուրեմն , վրայ բերաւ Ամէլիա , կը հաւատամ եւ ուրիշներուն ալ պիտի ըսեմ որ անմեղ էք , բայց . . . ինձ պէս անոնք ալ պիտի հաւատան . . . » Այս ըսելէն վերջը՝ դուրս ելաւ արտոււմ տխուր եւ արտասուելից աչքով : Հայր եւ աղջիկ այնքան ահուգողի մէջ էին որ՝ անօր ուղեկից ըլլալն անգամ մտքերնին չեկաւ :

Թշուառ ծերունին նստարանին վրայ անշարժ մնաց, գլուխը ձեռքին մէջ բռնած՝ անքթիթ կը նայէր ուղիղ դէպ ի երկիրը, կարծես թէ իր դառն մտածութիւնն ներուն մէջ ընկղմած էր, եւ յորդանոս արցունք կը վազէին իր գունատ այտերէն ի վար: Մարիամ անոր առջեւ ծնունդ գնելով լալազին երեսը նայեցաւ: «Հայր իմ, ըսաւ, ճշմարիտ է, ճշմարիտ է որ ես այս գործին մէջ անմեղ, անմեղ եմ, կ'ապահովեմ ձեզ»:

Հայրը վերցուց աղջիկը, երկար ժամանակ երեսը նայեցաւ, իբր թէ անոր աչքին մէջ ճշմարտութիւնը կարգալ ուզէր, յետոյ, այս քննութենէն գոհ՝ բարձրաձայն ըսաւ: «յո, Մարիամ, դուն անմեղ ես: Յանցաւորին քով այս մաքուր եւ անբիծ նայուածքը չգտնուիր»:

— Հայր իմ, վրայ բերաւ Մարիամ, ի՞նչ պիտի ըլլայ այս ամէնուն լիերջը, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը: Ո՛հ, եթէ միայն ինձ սպառնար դժբաղդութիւնը, քաջութեամբ կը համբերէի. բայց միթէ պէ՞տք էր, հայր իմ, որ իմ պատճառովս դուք ալ տառապէիք, ահա այս է զիս կարեւոր տանջողը:

— Աստուծոյ ապաւինէ, պատասխանեց հայրը, եւ քնաւ մի՛ լիատիր: Մանաւանդ չըլլայ թէ ինքզինքդ լախնալու տաս, հաստատ կեցիր անսուտ ճշմարտութեան մէջ: Որքան քեզ սպառնալիք կարդան, որքան քեզ պարգեւներ խոստանան, ճշմարտութենէ մազի չափ մի հեռանար, խղճիդ դէմ բերանէդ բառ մ'անգամ չհանես. ամէն բանի, նոյն իսկ գերութեան մէջ մաքուր խիղճ մը մարդուս մխիթարն է:

«Հաւանական է որ մեզ իրարմէ կը զատեն, այն ատեն հայրդ չկրնար քեզի սիրտ տալ, իմ բարի Մարիամս»:

իայց քու հողիդ կրնայ ազաւինիլ երկնային հօրդ ծոցին մէջ, մարդկային ոեւէ զօրութիւն մը կարող չէ զայն քեզմէ խելելու : Նա անմեղութեան ամենակարող պաշտպանն է ։»

Երբ այս խօսքերն ըսելու վրայ էր, յանկարծ դուռը բացուեցաւ եւ . . . դատաւորը զիւանագետին հետ մէկ տեղ, ետեւնին շատ մը աղեղնաւորներ ւռած, սենեակը մտան : Մարիամ սուր աղաղակ մը ձգեց եւ երկու թեւերովը հօրը փաթթուեցաւ : « Բռնեցէք զանոնք, գոչեց դատաւորը բարկացայտ աչքով . բռնեցէք աղջիկը եւ նետեցէք զնոանը, հայրն ալ առժամադէս ապահով տեղ մը տարէք : Ուշադրութեամբ հսկեցէք տունին եւ պարտէզին բոլոր դռներուն վրայ, եւ չըլլայ թէ թողուք մարդու մը ներս գալ, մինչեւ որ մանրակրկիտ խուզարկութիւնները կատարենք ։»

Մարիամ ուժով մը գրկած էր հայրը, որուն գիրկէն աղեղնաւորները զինքը բռնաբար առնելով դուրս հանեցին : Մարեցաւ եւ ինքզինքը կորուսած էր, երբ զինքը քայեցին տարին : Հօր եւ աղջկան տարուիլը տեսնելու հետաքրքիրներով փողոցները խոնուած էին : Մատանիին գողութեան պատմութիւնն արդէն տարածուեր էր աւանագիւղին մէջ ամէն տեղ : Բոլոր ժողովուրդը վազեր եկեր էր պարտիզպանին անակին բոլորտիքը, իբր թէ հոն հրգեհ եղած ըլլար : Լսել պէտք էր եղած տեսակ տեսակ դատաստանները : Յակոբը եւ իր աղջիկը թէեւ քարեօրտ եւ մարդասէր էին առ հատարակ ամէնուն համար, առոր հետ մէկտեղ պակաս չէին այնպիսի մարդիկ որ առանց նպատակի եւ առանց ատելութեան ստահակներու քնական մէկ չարասիրութեամբ զգուելի գիտողութիւններ ընելու չէին քաշուիր : Որովհետեւ

Յակոբ եւ Մարիամ բարեկեցիկ վիճակի մէջ կ'ապրէին, բան մը՝ որ իրենց գործունէութեան եւ խնայասիրութեան արդիւնքն էր, նախանձորդներ ունէին եւ այս վերջինները կըսէին. « Ա՛ա՛, իրենց հարստութեան ուրկէ գալն անաւասիկ հասկցանք: Դեռ երէկ անոր աղբիւրը գիտնալ չէինք կրնար. հիմա կը տեսնենք որ երկրին պարկեշտ մարդերուն պէս գեղեցիկ հագուելնուն եւ լաւ ուտելնուն պատճառը գողութիւնն է եղեր »

Սակայն էշպուրկի բնակիչներէն մեծ մասին գութը կը շարժէր ազնիւ Յակոբին եւ իր ընտիր աղջկանը տխուր վիճակին վրայ, եւ ընտանիքի շատ մը հայրեր եւ մայրեր իրենց մէջ կ'ըսէին. « Ո՛հ, տէր Աստուած, ի՛նչ խեղճութիւն է սա մարդկային կեանք ըսուածը: Մարդոցմէ ամենէն լաւն իսկ անհաստատ է իր վիճակին մէջ . . . : Այս պատուական անձերու վրայով ասանկ բան մը որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր: Բայց ո՞վ գիտէ . . . թերեւս անմեղ են անոնք: Երանի թէ Աստուած ամենաբարին անոնց օգնական ըլլայ, որպէսզի իրենց սպառնացող սոսկալի գոթաղղութենէն ազատին: Ո՛հ, աղօթենք որ շարէն մեզի պահպանելու շնորհքն ընէ. վասնզի չկայ եւ ոչ իսկ օր մը՝ որ անոր մէջ չիյնալու վտանգ ըլլանք »

Այն տեղացի տղաքը խուճբ խուճբ եղած կու լային: « Ո՛հ, կ'ըսէին, եթէ զանոնք բանտը դնեն, բարի Յակոբը մեզի պտուղ տալ պիտի չկրնայ, եւ ոչ ալ Մարիամիկը ծաղիկ բաժնել պիտի կրնայ: Մե՛ղք, բանտելու չեն »

Դ.

Բ Ա Ն Տ Ը

Մարիամի նուազումը դեռ անցած չէր, երբ զինք բանտը գրինու Գիչ քիչ ինքզինքը գտաւ, լացաւ, հեծեծեց,

ձեռները դալարեւյ, աղօթեց եւ վերջապէս վիշտէն եւ սարսափէն կիսամեռ ինկաւ անկողնի տեղ դրուած յարդի խորձին վրայ : Խաղաղ քուն մը մէկէն արտեւանունքը փակեց : Երբ արթնցաւ, դիշեր էր : Իր շուրջն սմէն ինչ խաւարով պատած էր, այնպէս որ մէկ բան որոշել չէր կրնար : Առանց ուր տեղ դառնալը խմանալու՝ երկար ատեն մնաց : Մատանիին պատմութիւնը դժնդակ երազի պէս կու գար իրեն : Ի սկզբան իրենց տանը անկողնին մէջ կարծեց ինքզինքը : Ուրախանալու վրայ էր, մտածելով որ երբ արթննար, շատ տխուր երազէ մը կ'ազատէր. սակայն ձեռներուն զարնուած երկաթներուն ծանրութենէն եւ աղմուկէն հասկցաւ տրամադրի իրականութիւնը : Շղթաներուն այս աղմուկը աշանջներուն ներքը թնդաց եւ հոգիին մէջ սարսուռ ազդեց : Ընդոստ ելաւ եւ ծունր դնելով աղաղակեւյ . «Քեզի կը տարածեմ տէր իմ Աստուած, իմ շղթայակապ ձեռներս, բարեգութ աչքովդ վար նայելու բարեհաճէ եւ տե՛ս այս սեւ բանտին խորը : Բու առջեւդ ծնրադիս կ'ազաչեմ . . . : Անմեղ ըլլալս դու դիտես, իմ վրաս դժա՛, թշուառ հօրս վրայ դժա՛ :

Նոյն պահուն լուսինը, որ մինչև այն ատեն թանձր ամպերու տակ ծածկուած էր, իսկոյն բացուեցաւ, եւ բանտին մէջ արձակեց իր լոյսը նեղ պատուհանէն՝ որուն ամուր վանդակը պատկերացաւ քարայտակին վրայ : Այս լոյսին շնորհիւ՝ Մարիամ կրցաւ բանտը քննել : Սեղանի տեղ անկիւնը դրուած քաւակուսի քար մը, կաւաւազեայ սափոռ մը, հողէ փոքր պնակ մը եւ քիչ մը յարդ կը կազմէին այս վշտավայրին ամբողջ կահուկազմածը : «Տէր իմ Աստուած, աղաղակեց, դժա՛ հօրս եւ ինձ. թող քու հայուածքդ թափանցեն անոր սրտին

եւ իմինիս մէջ . դուն մեր անմեղութիւնը դիտես, երեսի վրայ մի՛ թողուր իմ հէք հայրս . քաջութիւն պարգեւէ անոր կրելու իրեն ցաւերն եւ իմիններս , եւ եթէ տաւապիլ պէտք է , կրկնապատկէ իմ տառապանքս իրենը մեղմացնելու համար ։»

Նոյն վայրկենին Մարիամ զարմանքով դիտեց որ ծաղիկներու հաճոյական բուրում մը տարածուեցաւ բանտին մէջ : Առաւօտուն , իր կողովին կարգադրման անպէտ եւ աւելորդ ծաղիկներէն փնջակ մը շիներ եւ վզպանին տակ դրեր էր : Սյս փնջակը հիմա ամենաքաղցր հոտ մը կը բուրէր :

Մոցէն՝ հանեց զայն եւ լուսնի լուսով դիտելու սկսաւ : « Ո՛հ, ըսաւ , այս առտու , պարտէզիս մէջ վարդերու այս կոկոնները եւ վճիտ առուակին եղերքէն այս քօղահեղձները երբ քաղեցի , ո՞վ կ'ըսէր որ այս երեկոյ իսկ պիտի բանտարկուէի : Երբ այն ծաղկեայ պսակները կը հիւսէի , որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր որ այս օր իսկ շղթաներ պիտի կրէի : Տեսէք ի՞նչպէս ամէն բան այս աշխարհի մէջ փոփոխութեան ենթակայ է : Մարդ անկարող է նախատեսելու թէ իր բաղձն ի՞նչպիսի արագութեամբ վայրկեանէ վայրկեան կրնայ փոխուիլ , եւ թէ ամենէն անմեղ գործերն ի՞նչպիսի տխուր պատահարներու կրնան ծնունդ տալ : Ուրեմն մարդս շատ պէտք ունի Աստուծոյ պաշտպանութեան ամէն առաւօտ ինքզինքը յանձնելու :

Հեծելով իր հօրը վրայ կը մտածէր :

« Ո՛վ ազնիւ եւ յարգելի ծերունի , կ'ըսէր , քանի որ այս փնջակը դիտեմ , միտքս կու գայ բոլոր այն իմաստուն խորհուրդները , զորոնք ծաղիկներու տեսքը քեզ կը ներշնչէր :

« Ինչպէս որ վարդերու այս կոկոնները փուշերու մէջ ծաղկեցան , այնպէս ալ անշուշտ օր մը , իմ երջանկութիւնս պիտի ծնի հիմակուան վիշտերէս : Ով որ ժամանակէն առաջ այս վարդը զինքը պարունակող կոկոնէն դուրս հանելու փորձ մընէր , զայն փճացնելէն ի դատ ուրիշ յաջողութիւն չէր ունենար : Աստուծոյ մատը բոլոր այս փափուկ թերթերը զարգացուցած եւ դրած է անոնց ծոցին մէջ հեշտալի անուշահոտութիւն մը : Աստուած նոյնպէս պիտի զարգացնէ գոյութեանս վարդերը , որոնք ծածկուած են վշտին փուշերուն ներքեւ , եւ իմ կացութեանս տարածին չափովը Երկնութիւններ պիտի խրկէ ինձ : Համբերութեամբ կը սպասեմ որ ամէն բանի ժամանակը գայ հասնի :

« Այս քօղահեղձները իրենց արարիչը ինձ կը յիշեցնեն : Այո , Աստուած իմ ամենարարի , երբէք քեզի պիտի չմոռնամ , ինչպէս որ դուն եւս զիս բնաւ մոռցած չես : Այս ծաղիկներուն փափուկ գոյնը երկնի կապոյտին նման է : Թող երկին իմ մխիթարութիւնս ըլլայ այս աշխարհի ամէն տառապանքիս մէջ :

« Ահա ծաղկոլոր մը , ճերմակ եւ կարմիր թերթիկներով : Ինչպէս որ այս բարակ ու թեթեւ տունկը կը մեծնայ , հասակ կը նետէ երկայնքն ի վեր խեչակին՝ առանց որուն փոշիին տակ պիտի տարածուէր , այնպէս ալ ուրախութենէ փողփողուն , յոյսի թեւերուն վրայ ելած՝ դէպ ի քեզ կը դիմեմ , տէր իմ Աստուած , եւ փոշիին ծոցէն , այս աշխարհի ձախորդութիւններու մէջտեղէն մինչեւ քեզ կը բարձրանամ :

« Սա յափուկը մանաւանդ բանտս քաղցր բուրումով կը լեցնէ : Խորհրդանշան գթութեան , դուն առատօրէն կու տաս քու հեշտալի բուրումդ նոյն իսկ անոր որ

զքեզ երկրէն կը խլէ : Կ'ուզեմ օրինակիդ հետեւիլ, բարի ըլլալ, նոյն իսկ անոնց նկատմամբ՝ որոնք չնայելով որ իրենց չարիք մ'ըրած չեմ, զիս խլեցին իմ պարտեզէս եւ նետեցին բանտը :

« Ահաւասիկ կուսածաղիկի փոքր շառաւիղ մը : Ատուած, որուն ամենակարողութիւնն այս փոքր բոյսին թարմութիւնն եւ կանաչութիւնը կրնայ պահպանել ձիւներու եւ սառերու մէջտեղ, եւ եղեամի բոլոր խրատութիւններու : Դէմ, պիտի կրնայ նաեւ, կեանքի փոթորիկներու մէջ, հսկել անձիս պահպանութեանը վրայ :

«Ահա սարդենիի քանի մը տերեւներ ալ : Ասոնք կը յիշեցնեն ինձ այն անկորստական պսակը որ երկրի մէջ կը սպասէ անոնց՝ որ երկրի վրայ արիութեամբ եւ համակերպութեամբ տարած են իրենց թշուառութիւնները : Աշխարհիս բոլոր ուրախութիւններուն պէս՝ երկրային ծաղիկները անցողական են : շունչ մը զանոնք կը թառամեցնէ եւ կը փճացնէ : Բայց աշխարհիս անցողական տառապանքէն վերջը՝ երկնի մէջ պիտի գտնենք անխառն երանութիւն, յաւիտենական եւ անայլայլելի երջանկութիւն» :

Յանկարծ մթին ամպ մը լուսինին երեսը ծածկեց : Մարիամ իր ծաղիկները տեսնելէ դադրեցաւ, խաւարը տիրեց բանտին մէջ : Սիրտը նեղցաւ : Բայց շատ չտեսեց ամպերը փարատեցան եւ լուսինը իր փայլը նորէն ստացաւ : «Ճիշտ այսպէս, ով Ատուած, պիտի ցրուես անմեղութեանս վրայ այս պահուս ծանրացող սոսկալի կասկածը, անմեղութիւնս պայծառ եւ յաղթական դուրս պիտի հանես ամէն տեսակ ստապատիր զրպարտութիւններէ :»

Այս բարեպաշտական խորհրդածութիւնները հանդարտեցին Մարիամը, որ յարդի խուրձին վրայ պառ-

կեցաւ եւ ինքզինքը Աստուծոյ յանձնելէն յետոյ՝ հան-
դիսո քնացաւ։ Անուշ երազ մը զայն աւելի եւս մխի-
թարեց։ Քունին մէջ տեսաւ որ հեշտայի պարտէզի մը
մէջ ման կու գար, հոն հայրը վերստին կը դտնէր, զայն
իր թեւերուն մէջ կը սեղմէր, քաղցր արտասուք կը
թափէր, որով, արթնցած ատենը, այտերը ողողուած
գտաւ։

Ե.

ՀԱՐՑԱՓՈՐՁԸ

Հազիւ թէ Մարիամ քունէն արթնցեր էր, եւ ահա
արդարութեան ոստիկան մը բանտը եկաւ զայն դատա-
բան տանելու համար։ Երակներուն մէջ սարսուռ մը
քալեց, երբ ազջիկը մտաւ այն մթին սրահը՝ որուն
խոշոր անկիւններով գոթածեւ կամարը եւ վեցան-
կիւնածեւ մանր ապակիներով պատուհանները անոր
շատ հին շէնք մը լլալը կը յայտնէին։ Պայլին, իբրեւ
դատաւոր, կարմիր ասուիով ծածկուած մեծ թիկնաթողի
մը վրայ բազմած էր։ Դիւանապետը նստած էր ժամա-
նակէն սեփ սեւ եղած ահագին սեղանի մը ծայրը։
Ատենակալը ամբաստանեալին շատ մը հարցումներ րբաւ,
որոնց Մարիամ միշտ ճշմարտիւ պատասխանեց։ Կու լար
կը հեծէր, հանդիսապէս կը յայտարարէր իր անմեղու-
թիւնը, բայց դատաւորը կըսէր. «Մէջը անկարելիութիւն
տեսած բանս ինձ հաւատացնելու աստիճան՝ զիս խաբել
չես կրնար։ Քեզմէ զատ սենեակը մարդ մտած չէ.
քեզմէ զատ մարդ մը մատանին առած չկրնար ըլլալ.
ուստի խոստովանէ։»

Մարիամ լալով կը կրկնէր. «Արդէն ըսածէս տարիքը
բան մ'ըսել չեմ կրնար եւ պիտի չկրնամ երբէք. այդ
մատանին մասին տեղեկութիւն մը չունիմ. չտեսայ
զայն. չառի, բնա՛ւ, բնա՛ւ :

— Մատանին, ձեռքիդ մէջ տեսեր են, շարունակեց
դատաւորը. Հիմա ըսելիք մ'ունի՞ս» Մարիամ այս բանին
կարելիութեանը դէմ բողոքեց. Դատաւորը զանգակը
հնչեցուց եւ ներս բերին . . .

Դուանէզը :

Սաստիկ բարկութենէն եւ մանաւանդ Մարիամը
իր տէրերուն աչքէն հանելու դժոխային դիտաւորու-
թենէն՝ Դուանէզ դղեակի մարդոց դիմացը այս նենգա-
ձեւ լեզուն գործածած էր. «Պարտիզպանին այդ ապիրաս
աղջիկէն ի դատ ուրիշ մէկը մատանին առնել չկրնար :
Սանդուղէն իջած ատենը տեսայ որ ձեռքին մէջ փայլուն
առարկայ մը բռնած՝ կը դիտէր. բայց զիս տեսաւ թէ
չէ, անմիջապէս զայն պահեց, եւ շփոթած ըլլալը դէմ-
քէն յայտնի էր : Այս բանն ինձ կասկածելի թուեցաւ,
ատոր հետ մէկտեղ չուզեցի բան մ'ըսել, մտածելով որ
թերեւս այս պարգեւն ալ անոր եղած էր, ինչպէս որ
ուրիշ շատեր եղած էին . . . : Թող զայս, կը խորհէի
որ եթէ գողցած ըլլար սոյն առարկան, որուն մատանի
մ'ըլլալուն վրայ կարծիք կազմեցի, խնդիրը բաւական
ազմուկ պիտի հանէր, հետեւաբար միշտ ժամանակ պիտի
ունենայի խօսելու : Տեսէք որքան բարեբաղդ եմ տիկին
կոմսուհիին սենեակը այսօր դեռ մտած չըլլալուս : Այն
կեղծաւոր Մարիամին պէս անպիտաններուն համար
ամենէն պարկեշտ անձերն անգամ փորձանքի մէջ ձգելը
դժուար չէ :»

Դուանէզին խօսքերն իրաւի պէս ընդունեցան. հիմա
ըսածը արդարութեան ատեանին առջեւ հաստատելն էր

ըսածը արդարութեան ատեանին առջեւ հաստատելն էր խնդիրը ժողովի սրահը մտած ատենը, եւ մանաւանդ երբ ատենակալը յորդորեց զինքը, որպէս զի միայն ճշմարտութիւնը խօսի Աստուծոյ առջեւ, սիրտը բարակեց ուժգին, ծունկերը դողացին իր ներքեւը Բայց այս չար աղջիկը մէկէն յանդգնութիւնը ձեռք առաւ. ականջ չկախեց դատաւորին յորդորանքին եւ իր խղճին ձայնին :

Միտքէն ըսաւ. « Եթէ հիմա ստած ըլլալս խոստովանիմ, զիս կ'արտաքսեն, դուցէ կը բանտեն ալ : Ուստի ստախօսութեանը մէջ հաստատ մնաց, եւ անամբարար ըսաւ Մարիամին. « Այո, դուն առիր մատանին, զայն ձեռքիդ մէջ տեսայ » :

Մարիամ այս աստիճան լրբութեան եւ ստութեան վրայ զարհուրած՝ ի սկզբան զարհուրանքով եւ հեծեծանքով միայն պատասխանեց, վերջապէս կրցաւ այս խօսքերն արտաբերել. « Մատանին քովս տեսնելդ իբաւ չէ : Ին՞չ համարձակութեամբ այդպիսի սոսկալի սուտ մը բերնէդ կը հանես, եւ իմ թշուառութեանս պատճառ կ'ըլլաս, իմ՝ որ քեզի բնաւ չարիք մ'ըրած չունիմ » :

Բայց Դուանէդ, զոր ատելութիւնը կ'ոգեւորէր միշտ Մարիամին դէմ, մազի չափ չզգածուեցաւ իր զոհին վիշտէն : Իր հնարած մանրամասն պարազաներով կրկնեց ստութիւնը : Հուսկ ուրեմն ատենակալին մէկ նշանին վրայ սրահէն դուրս հանեցին զայն :

Այն ատեն դատաւորը Մարիամին ըսաւ. « Դուն համոզուեցար որ բոլոր պարագաները քեզի դէմ կը վկայեն. նոյն իսկ կոմսուհին սենեկապան աղջիկը մատանին ձեռքիդ մէջ տեսեր է : Ուրեմն ուրիշ բան չմնար եթէ ոչ խոստովանիլ այն տեղն ուր դողցածդ պահեցիր » :

Մարիամ դայն առած չըլլալուն վրայ կը պնդէր կը կե'ար, ասոր համար դատաւորը խորագանով զինքը շարաշար ծեծել տուաւ: Մարիամ սոսկալի աղաղակներ կ'արձակէր, լալով եւ Աստուած իրեն օգնութեան կանչելով: Այս ամէնը անօգուտ եղաւ: Իրեն հետ շատ գէշ վարուեցան: Յետոյ մթին բանտ մը տարին, գունատ դողդոջուն, արիւնաթաթաւ Վերքերը սաստիկ ցաւ կը պատճառէին: Յարդին վրայ տարածուած՝ գիշերուան կէսն անքուն անցուց. կուլար, կը հեծէր, եւ կ'աղօթէր Աստուծոյ, որ վերջապէս դարմանարար քուն մը խրկեց անոր:

Հետեւեալ օրը դատաւորը Մարիամը նորէն իր առջեւ բերել տուաւ: Ամէն խոստութիւններ ապարդիւն ըլլալով ցանկացած խոստովանութիւնը բերնէն աճնելու համար համոզողութեան ճամբան փորձել ուզեց: « Ինքզինքդ մահուան պատիժի տակ դիբ, անոր ըսաւ. բայց եթէ խոստովանիս մատանին պահած տեղդ, քեզ կը խնայեն: Երէկուան կերած ծեծդ վերջին պատիժդ կ'ըլլայ: Հանդարտիկ հօրդ քովը՝ տուն կը վերագառնաս: Լաւ խորհէ եւ ընտրէ կամ կ'անքը եւ կամ մահը: Կը տեսնես որ քեզի ազատելու արամադիբ եմ, չ'ուտ, իմ ներողամտութենէս օգուտ քաղէ: » Մարիամ իր առաջին յայտարարութեանը մէջ հաստատ մնաց:

Դատաւորը, որ գիտէր Մարիամին իր հօրը վրայ տնեցած չափազանց օէրը, այն ատեն ըսաւ. « Բու շնորհքդ մերժելու աստիճան յամարութեանդ մէջ թէ որ կը յարատեւես, գոնէ հօրդ ներմակ մազերը մտածէ: Կ'ուզես որ տեսնես՞ դահիճին ձեռքին տակը անոր գլխուն գետին իյնալը: Միայն ինքը՝ հայրդ է որ այսքան պնդազըլնութեամբ ուրանալու կը մղէ քեզի, եւ ճիշդ ասոր

համար մեղսակիցդ կը համարուի : Աւս խորհիր որ այս բանը իրեն մահուանը պատճառ կ'ըլլայ . . . » Մարիամ այնչափ սարսափեցաւ այս խօսքերէն ո՛ր քիչ մնաց կռնակին վրայ պիտի իջնար « Խոստովանէ՛, կ'ըսէր գաւաւորը . խոստովանէ՛ մատանին գողցած ըլլալդ, բառ մը միայն, պարզ այս մը թէ՛ քու՝ եւ թէ՛ հօրդ կեանքը կը փրկէ : »

Ատիկա Մարիամին համար սոսկալի վորձու թիւն մըն էր : Երկար ատեն լուռ թիւն պահեց : Պահ մը մտքէն անցաւ որ ըսէ թէ մատանին առած՝ բայց ճամբան կորսընցուցած էր . բայց մտածելով ինքն իրեն ըսաւ . « Ո՛չ, աւելի լաւ է անսուտ ճշմարտութեան մէջ հաստատուն մնալը . ինչու որ ստախօսութիւնն անտարակոյս մեղք մըն է, եւ ես ամենեւին մեղք գործել չեմ ուզեր, ըլլայ իսկ իմ՝ եւ հօրս կեանքը փրկելու համար : Միայն քեզ կը հնազանդիմ, տէր իմ Աստուած, եւ բոլոր մնացածը քու իմաստուն նախախնամութեանդ կը թողում : » Ապա ուժգին ձայնով մ'ըսաւ սաստիկ յուզուած . « Եթէ մատանին առի ըսէի, ստախօսութիւն կ'ըլլար, Եթէ կարող ըլլայի իսկ ստախօսութեամբ կառայինատեղիէն ազատիլ, չէի ուզեր . . . » Սակայն եւ այնպէս եթէ անպատճառ արիւն պէտք է, կը պաղատիմ ձեզ, իմինս թափեցէք, բայց խնայեցէք հօրս ճերմակ մազերուն : Անոր սիրոյն համար արիւնիս մինչեւ վերջին կաթիլը յօժարակամ կը հեղում : »

Բոլոր ներկայ եղողները այս վերջին խօսքերէն սաստիկ յուզուեցան : Դատաւորն անգամ, որուն բնաւորութիւնը խիստ եւ կարծր կը թուէր, մինչեւ սրտին խորն ազդուեցաւ, լուռ թիւն պահեց, եւ նշանով մը հրամայեց որ Մարիամը բանտ տանեն :

Զ.

ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՐՁ ՄԸ

Դատաւորը մեծ շփոթութեան մէջ կը գտնուէր : « Այս գործը երեք օրէ ի վեր կ'երկնայ, ըսաւ իր դիւանապետին վերջին հարցաքննութեան առտուն, եւ մենք ժողովանակ առաջ երթալու ետ կ'երթանք: Եթէ միայն կարենայի նշմարել հնարաւորութիւնը մէկ ուրիշէն մատանիին առնուելուն, դիւրաւ պիտի հաւատայի որ այս աղջիկը գողութենէ անմեղ է: Այսքան մատաղ հասակի համար, ժխտման մէջ այս աստիճան տեւականութիւն անհասկանալի է: Սակայն բոլոր պարագաները խիստ աշնորեւ կերպով իրեն դէմ կը վկայեն: Անկարելի բան է որ անմեղ ըլլայ, մատանին գողցողը ինքն ըլլալու է: »

Մէկ անգամ ալ կոմսուհիին քոյրը դնաց եւ ամենափոքր հանգամանքներուն վրայ անոր հարցումներ ըրաւ. նորէն հարցաքննեց Դուանէզը, եւ օրն ի բուն կարգաց ու կրկին կարգաց դատին թուղթերը, քննելով եւ կշռագատելով Մարիամին բոլոր պատասխանները՝ անոր զանազան հարցափորձերուն մէջ: Վերջապէս, իրիկուան դէմ ուղղում տուաւ որ հայրը իր գրասենեակը բերել տայ:

« Յակոբ, անոր ըսաւ, իրաւ է որ իբր խիստ մարդ ես կը ճանչցուիմ, բայց անտարակոյս լսած չէք որ կեանքիս մէջ որ եւ է մարդու դէմ գիտութեամբ անարդարութիւն մը գործած ըլլամ, եւ համոզուելու էք որ ձեր աղջկան մահուանը փափաքիլ չեմ կրնար: Սակայն բոլոր հանգամանքները բայէն ցոյց կուտան որ ինքն է գողութիւն ընողը. ասկէ զատ սենեկադան աղջկան վկայութիւնը այլ եւս բնաւ կասկած չթողուր Մարիամին յանցաւորութեան

վրայ: Դուք զիտէք որ մեր օրէնքը մահուամբ կը պատժէ այս ոճիրը: Սակայն եւ այնպէս, եթէ մատանին վերադարձուի, չարիքը կը դարմանուի եւ այն ատեն, իր մատղաշութեանը համար, կարելի է իրեն շնորք ընել. բայց եթէ շարունակէ ուրանալու յանցանքը մինչեւ հիմա բրածին պէս, այդ աներեսութիւնն ու պնդագլխութիւնը պիտի հաստատեն անոր ի բնէ գէշ աղջիկ ըլլալը, եւ, ըստ որում չափահաս պիտի երեւի յանցաւորութեան համար, չափահաս պիտի նկատուի նաեւ մահապարտութեան համար: Դայէք ուրեմն անոր քոյ, Յակոբ, եւ ի գործ դրէք ձեր բոլոր ազգեցութիւնը սիրտն ընելու որ գողօնը ետ դարձնէ եւ խօսքս խօսք է, այս՝ չէ թէ ուրիշ պարագայի մէջ, ըսածիս լաւ ուշ դրէք, ձեր աղջիկը պիտի չմեռնի, ծանր պատիժին տեղ թեթեւը պիտի տրուի: Դուք հայր էք, ձեր որդւոյն վրայ շատ ազգեցութիւն ունիք. եթէ չկրնաք հաւանեցնել զայն խոստովանութեան մը, ձեր անոր հետ համախոհ եւ մեղսակից ըլլալէն զատ՝ ասկէ ուրիշ բան կ'եզրակացուի: Մէկ անգամ ալ կը կրկնեմ եթէ մատանին չգտնուի, այս գործը գէշի պիտի երթայ: »

Հայրը պատասխանեց. « Սիրով յանձն կառնեմ անոր խօսելու. բայց զիտեմ որ մատանին գողցած չէ, եւ հետեւաբար երբէք պիտի չխոստովանի գողցած ըլլալը. այս բանին առաջէն վստահ եմ: Սակայն ամէն փորձ պիտի ընեմ, եւ մեծապէս շնորհակալ եմ որ ինձ թոյլ կը տրուի աղջիկս վերստին տեսնել եւ զայն մէկ անգամ ալ ողջագուրելու, եթէ հակառակ իր անմեղութեանը՝ դատապարտուիլը պէտք ըլլայ: »

Ոստիկանը լսիկ մնջիկ առաջնորդեց ծերունին դէպի Մարիամին բանար:

Կանգեղ մը դրաւ զնդանին պշտիկ սեղանին վրայ՝

ուր Մարիամին խեղճուկ ընթրիքը կը կենար դեռ ձեռք
չդպցուած, եւ դուրս ելաւ, դուռը անոր ետեւէն գոցելով:

Մարիամ, յարդին վրայ երկնցած եւ երեսը պատի,
կողմը դարձուցած թմրած կ'եցած էր: Երբ աչքը բացաւ
ամենէն առաջ անոր ուշադրութիւնը գրաւող բանը կան-
դեղին կարմրորակ լոյսն եղաւ, եւ աստին դառնալով իր
հայրը նշմարեց: Ազազակ մ'արձակելն ու ցատքել ելնելը
մէկ ըրաւ, այնպէս որ բանտը իր շղթային աղ-տուկէն թըն-
դաց. հօրը վիզը նետուեցաւ: Յակոբ յարդին վրայ անոր
քովիկը նստաւ, իր բաղուկներուն մէջ ուժով մը զայն
սեղմած բռնեց: Երկուքն ալ անխօս եւ անբարբառ իրենց
հեծեծա՛նքն ու արտասուքը խառնեցին իրար:

Վերջապէս հայրը ստացած պատուէրին համեմատ՝
սկսաւ իր յորդորները: « Ո՛հ, հայր իմ, գոչեց Մարիամ,
անոր խօսքն ընդմիջելով, դու՞ք էք ինձ հետ այսպէս խօ-
սողը: Դուք ալ դեռ կը կասկածի՞ք եղեր իմ անմեղու-
թեանս վրայ Ո՛հ, տէր Աստուած, շարունակեց հեծելով,
ուրեմն աշխարհի մէջ ալ մարդ մը չկայ որ զիս գողի տեղ
չդնէ, եւ ոչ իսկ իմ հայրս Հայր իմ, հաւատացէք
սակայ՛, խօսքիս որ զիս մեծցնելով գող մը մեծցուցած չե-
ղաք ստուգիւ: »

— Հանդարտէ, սիրելի աղջիկս, խօսքիդ կը հաւատամ
պատասխանեց հայրը, այս խնդրին վրայ եթէ քեզ նորէն
հարցաքննեցի, պատճառն այն է որ ինձ այսպէս ընել
պատուիրեցին: » Հայր եւ աղջիկ առաջուան պէս
լռակաց մնացին:

Հայրը ուշադրութեամբ կը զննէր Մարիամը: Վիշ-
տէն այտերը նիհարցած եւ տժգունած էին. լալէն աչերը
կարմրած եւ ուռած էին եւ խարտեաշ խիտ մազերը, որոնց
մէջ նա կրնար ամբողջ մարմնով ծածկուիլ, քակուած

էին եւ խառնա ինդոր կը գեղածփէին: « Խեղճ ազջիկ,
կըսէր հայրը. Աստուած քեզի խիստ փորձութեան մէջ
ձգ'ոյ, եւ ես կը վախնամ . . . ալ աւելի սարսափելի դժ-
բաղդութենէ մը, Ո՛հ, դուցէ . . . այո, դուցէ այդ մա-
տաղիկ գլուխը գետին ձգել կու տան: »

— Է՛հ, հայր իմ, կ'ըսէր Մարիամ, ես ատկէ շատ
չ'եմ վախնար. բայց ձեր պատկանելի գլուխը . . . ոչ Աս-
տուած, եթէ սուրին տակը հօրս գլխուն իյնալը տեսնելու
դժբաղդութիւնն ունենամ . . . »

— Իմ մասին բանէ մը մի՛ վախնար, սիրելի ազջիկս,
պատասխանեց Յակոբ. վնաս մը չեն հասցներ ինձ. բայց
վախցիր քու գլխուդ գալիքէն . . . Թէեւ բոլորովին յոյ-
սըս կտրած չեմ . . . կրնան շատ հեռուն երթալ, մինչեւ
իսկ . . . »

— Ո՛հ, գոչեց Մարիամ խնդազին, եթէ այդ ճշմա-
րիտ է, ուրախ եմ որ ծանր բեռէ մը ազատեցայ: Ձեզի վը-
նաս պիտի չհասցնեն եզեր. . . միայածը այնքան հոգս չէ:
Հայր իմ, հաւատայէք ինձ, ես մահէն չեմ վախնար. մահը
Աստուծոյ քով պիտի տաջնորդէ ինձ, եւ հոն մայրս
վերստին պիտի գոնեմ: »

Այս խօսքերը խորապէս թափանցեցին ծերունիին
հայրական սիրտը: « Օրհնե՛ալ ըլլայ Աստուած, ըսաւ ձեռ-
նամած. շնորհակալ եմ իրմէ, որ այդքան համակերպու-
թիւն ներշնչեց քեզ . . . Թէպէտ դժբաղդ ծերունիի մը
համար շատ դառն է ողբալի եղանակով մը կորսնցնելը իր
ամենասիրելի ազջիկը եւ անոր հետ աշխարհիս մէջ իր
միակ նեցուկը, իր միակ ուրախութիւնն եւ մխիթարու-
թիւնը: Տէր, վրայ բերաւ հեկեկանքէ ընդհատ ձայնով մը,
քու կամքդ թող ըլլայ . . . կը հնազանդիմ, առ՛ զաւակս,
քեզ կը վերագարձնեմ . . . : Ո՛հ սիրելի Մարիամս, մեզ

համար լաւագոյն է որ դուն անմեղ մեռնիս շարաչար գործածուած արդարութեան սուրին տակ, քան թէ ապրիս Դուանէզի պէս ստախօսութեամբ եւ մարդասպանութեամբ ծանրաբեռն խղճով: Գիտցիր ուրեմն քաջութեամբ մեռնիլ, քանի որ այսպէս է Աստուծոյ կամքը: Բայց մեռնելու ատենդ ներէ՛ այդ Դուանէզին՝ որուն զրպարտիչ վկայութիւնը մահուան պատժի դատապարտել տուաւ քեզ. . . : Սյնպէս չէ՞, աղջիկս, դուն անոր կը ներես:» Մարիամ հանդիսաւ որապէս խոստացաւ կատարելու հօրը խնդիրքը:

« Հիմա, շարունակեց հայրը, վասն զի եկող ոստիկանին ոտքին ձայնը կը լսէր, կը յանձնեմ քեզի Աստուծոյ, քու Փրկիչիդ, որ շարագործի պէս ինքն ալ տանչանքի դատապարտուելով անմեղ մեռաւ: Եթէ ալ զիս չտեսնես, քեզի հետ խօսելու համար ինձ եղած թոյլտուութեան եթէ վերջին վայրկեանն է այս, ընդունէ՛ իմ հայրական օրհնութիւնս, քիչ ատենէն պիտի դամ գտնեմ քեզի երկինքը. ինչու որ, շատ լաւ կը զգամ որ քեզմէ վերջը երկար պիտի չապրիմ. . . : »

Ոստիկանը Յակոբը դուրս հանեց. Մարիամ ուղեւում հայրը քովը պահել՝ իր բազուկներուն մէջ դայն կը սեղմէր: Հայրը կամացուկ մը անորմէ բաժնուեցաւ գնաց եւ Մարիամ նուազած ինկաւ յարդէ անկողնին վրայ:

Յակոբ առաջնորդուեցաւ դատաւորին գրասենեակը:

« Կը հաստատեմ գոչեց ներս մտնելու ատենը եւ աջ ձեռքը դէպ ի երկինք բարձրացնելով, կ'երդնում ամենակարող Աստուծոյ առջեւն որ անմեղ է անս Աղջիկս գող չէ երբէք: »

— Աղջկանդ գող չըլլալուն վրայ գրեթէ իմ ալ հաւատալս կու գայ, կրկնեց դատաւորը: Դըբողդարար

չեմ կրնար հաստատել իմ վճիռս ձեր՝ եւ ձեր աղջկան բողոքներուն վրայ. եղելութիւններու եւ ապացոյցներու նայելով դատելու պարտաւոր եմ. արդ՝ բոլորն ալ ձեր վրայ կը ծանրանան, եւ ես օրէնքին համեմատ վճիռ տալէն ի զատ ուրիշ բան ընելու կարող չեմ:

Է.

ԱՔՍՈՐ

Դղեակին եւ Էչպուրկ փոքր քաղաքին բոլոր բնակիչները անհամբերութեամբ կը սպասէին Մարիամին դէմ բացուած դատին ելքին: Բոլոր բարի մարդիկ վախ ունէին անոր կեանքի մասին. ինչու որ այն ատենները ծայրայեղ խստութեամբ կը պատժէին գողութիւնը, եւ այս բանին հաստատութիւն տուող օրինակներ շատ կային. մարդ մը մահուան դատապարտուած էր, այս մատանինէն քսան անգամ նուազ արժէքաւոր գումար մը գողցած ըլլալուն համար: Կոմսին ամենէն ջերմ փափաքն այն էր որ Մարիամը անմեղ գտնէր: Անձամբ եւ ուշադրութեամբ կը կարդար հարցափորձերու բոլոր տեղեկագրութիւնները, շատ անգամ դատաւորին հետ մեքողջ ժամերով կը խօսակցէր, առանց կատարեալ համոզում մը ստանալ կարենալու, ամբաստանեալին անմեղութեանը վրայ. որովհետեւ սնկարելի բան կը թուէր որ Մարիամէն ի զատ ուրիշ մէկ մը գողցած ըլլար մատանին: Երկու կոմսուհիները՝ մայր եւ աղջիկ արցունքոտ աչքով կը պաղատէին կոմսին որ Մարիամին կեանքին խնայէ: Ծերունի Յակոբը բանտէն գիշեր ցորեկ կ'աղօթէր որ Աստուած ճանչցնէ ուրիշին իր աղջկան անմեղութիւնը,

մինչդեռ Մարիամ ամէն անգամ որ բանտապանին մօտե-
նալը կը լսէր աղմկալից ձայնով բանալիներուն տրցակը
ձեռքը՝ կը կարծէր թէ դատապարտութիւնն իրեն իմաց-
նելու կուգան: Մէկ կողմէն ալ դահիճը տանջանքին
սեղը պատրաստելու վրայ էր. հոն բուսած խոտերը
կը քաղէր:

Դուանէդ պտտած ատենը՝ դահիճին սոյն գործով
զբաղած պահուն. օր մը վրայ հասաւ. իրեն այնպէս
եկաւ որ դաշոյնի հարուած մը մխուեցաւ սիրտը: Ահու-
գողը զինքը բռնեց. ծառաներու ընթրիքին ժամանակ
գունատ եւ մաածկոտ էր եւ ակտրժակ չուներ, եւ ամէն
մարդ որոշ կը տեսնէր անոր անհանգիստ եւ սաստիկ
յուզուած վիճակը: Յաջորդ գիշերը չկրցաւ քնանալ.
Երազին մէջ Մարիամին արիւնոտ գլուխը անդադար
իրեն կ'երեւէր: Խղձին ձայնը գիշեր ցորեկ կը չարչարէր
զինքը: Բայց այս մեղապարտ աղջիկը իր կիրքերուն
այնքան հպատակած էր որ, չէր կրնար ունենալ ազնիւ
քաջութիւնը անկեղծ խոստովանութեանը մը իր յան-
ցանքը դարմանելու:

Դատաւորը վերջապէս վճիռը տուաւ. կ'ըսէր թէ՝
Մարիամ մահուան պատժի արժանացած էր, ինչու որ
մեծ գողութեամբ անոր յանցանաւոր ըլլալը որոշապէս
հաստատուած՝ եւ թէ յամառ ուրացումներովը յանցանքն
աւելի ծանրացած էր. բայց ի նկատի առնուելով մասնա-
ւորապէս մատղաշ տարի ն ու անցեալ բարի անունը՝
բաւական կը սեպէին զդատարանի մը մէջ զայն ցկեանս
բանտարկելը: Հայրը, կամ ուղղակի կերպով այս գործին
մէջ, եւ կամ անուղղակի կերպով աղջիկին գէշ սկզբունք
տուած ըլլալուն՝ անոր մեղսակիցն ու յամառութեանը
պատճառ համարուած՝ եւ աւատապետական հողէն դուրս

մշտնջենաւոր աքսորի դատապարտուած էր : Անոնց ունեցած կարասիներն ալ, թէ եւ անըաւական, վնասի հատուցման եւ դատարանական ծախսի փոխարէն պիտի վաճառուէին : Կոմսը դատաւիճիոր մեղմացուց, հրամայելով որ հայր եւ աղջիկ միատեղ աքսորեն եւ խնդիրը վեր-վերջացնեն. եւ ամէն կերպ դայթակղութենէ խոյս տալու համար՝ ուղեց որ Մարիամն ու Յակոբը առաւօտուն արշալոյսը ծագած չծագած սահմանադիւնէն անդին տարուին :

Այս դժբաղդներուն՝ դղեակին մեծ դրան առջեւէն իրենց ուղեկիցներով մէկտեղ անցած պահուն, Դուանէզը վաղեց եկաւ որ դանոնք տեսնէ : Այս անդգայ եւ մեղապարտ աղջիկը տեսնելով որ դորժը յուսացուածէն աւելի յաջողակ կերպով վերջացաւ, իսկոյն իր առաջուան զուարթութիւնը վերստացաւ : Գլխաբեմին վրայ Մարիամը սփռանել տալը քիչ մը չափէ դուրս վրէժինդրութիւն կ'երևէր իրեն. բայց անոր արտաքսումը տեսնելը իր բաղձանքին բուն կէտ նպատակին էր : Միշտ կը վախնար որ Մարիամը իր պաշտօնը ձեռքէն կ'առնէ, եւ հիմա վախնալու բան մըն ալ չունէր : Ուստի Դուանէզը դո՛հ էր. սակայն գլխաբեմին մտածումը զինքը յուզելէ դադրեցաւ թէ չէ, Մարիամին դէմ ունեցած իր չարութեանն ու ատելութեանը անձնատուր եղաւ :

Դատի կատարման նախընթաց երեկոյին Ամէլիա կոմսուհին ծաղկի կողովը իր հեշտատարանին վրայ տեսած ըլլալով՝ Դուանէզին ըսաւ. « Աչքիս առջեւէն հեռացուր սա անիծեալ կողովը, որ շատ մը ազետալի յիշատակներ կ'արթնցնէ մտքիս մէջ. չեմ կրնար զայն տեսնել առանց վշտալի ազդումներ կրելու : »

Դուանէզ իր սենեակը տարաւ զայն եւ Յակոբին

ու Մարիամին մեկնումի օրը երբ վար եկաւ անոնց
ահնցնիլը տեսնելու, Մարիամին ներկայացուց, « Առ,
ահա, քու գեղեցիկ պարգեւդ քեզի ըլլայ ըսաւ. մեր
տիրուհիները չեն ուզեր այդպիսի ձեռքէ բան մընդունիլ:
Քու փառքդ եւ յաջողութիւնդ անցան այս ծաղիկներուն
պէս՝ որոնք քեզի շատ սուղի նստան, եւ կատարեալ
դոհունակութեամբ է որ այս կողովը քեզ վերադարցնե-
լու գործը ես ինքս իմ վրաս առի » Այս խօսքերը
ըսելով՝ Մարիամին ստքին առջեւ նետեց զայն, ծաղրի
ժպիտով կոնակը դարձուց, եւ դուռը ետեւէն ուժգնակի
գոցեց:

Մարիամ կողովը գետնէն վերցուց քանի մը կաթիլ
արցունք թափելով եւ իր ճամբան շարունակեց: Մերունի
հայրը վրան կրթնելու գաւազան մ'անգամ չունէր եւ
Մարիամին ունեցածն ալ մի միայն կողով մըն էր: Շատ
անգամ թշուառուհին գլուխը ետին դարձուց հայրենի
տունը տեսնելու համար: Վերջապէս, այս տունը, եկե-
ղեցին, զանգակատունը եւ աւանը անտես եղաւ ծառա-
զարդ բլրակի մը ետեւ:

Երբ արդարութեան ոստիկանը Մարիամն ու իր
հայրը աւատապետական հողին սահմանագծին մօտ՝ խոր
անտառին մէջ տարաւ ձգեց, վշտաբեկ ծերունին հինա-
ւուրց կաղնիի մը շուքին տակը, մամուպատ քարի մը
վրայ նստած մնաց:

« Եկուր աղջիկս, ըսաւ, Մարիամը իր թեւերուն
մէջ սեղմելով: Յետոյ Մարիամին ձեռները իրեններուն
մէջ առնելով դէպի երկինք վերցուց զանոնք: Ամէն
բանէ առաջ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլանք, որ մեզի
հանեց այն սոսկալի բանտէն եւ դարձուց սիրելի աղ-
ջիկ մը իր հօրը եւ գորովալից հայր մը իր աղջկանը:

Յակոբ նայեցաւ դէպ ի վեր երկնի հաստատութիւնը, որուն դեղեցիկ կապոյտ գոյնը ծառերու սաղարթքին մէջէն կը փայլէր եւ սկսաւ ազօթել բարձրածայն. « Հայր մեր որ երկինքն ես, դուն՝ երկրի վրայի դաւակներու դ միակ միխիթարութիւնը, դուն՝ հարստահարեալներու հզօր պաշտպանը, դուն ես մեզ ազատողը բանտերէ եւ շղթաներէ, դերութենէ եւ մահէ: Ուստի շնորհակալութիւն կը մատուցանենք քեզ. հաճէ ընդունիլ մեր շնորհակալութիւնը նաեւ այն ամէն բարիքին համար, զոր լիուլի պարգեւեցիր մեզ այս երկրին մէջ, որմէ հեռանալ հարկ է մեզ: Կրնայի՞նք միթէ անդին անցնիլ այս սահմաններէն, մեր երախտագիտութեան ջերմ հաւաստիքը դէպի քեզ առանց բարձրացնելու: Տէր Աստուած, հիմա որ մեր ոտները օտար հողի վրայ պիտի կոխեն, քեզի կ'ուղղենք մեր խոնարհ պաղատանքը, հաճէ վար նայիլ դժբաղդ ծերունիի մը եւ իր լալազին հէզ աղջկանը վրայ: Առ մեզի քու պաշտպանութեանդ հովանիին տակ: Մեր նեցուկն ու մեր պաշտպանը եղիր տաժանելի ասպարէզին մէջ՝ որմէ իմ խեղճ աղջիկս եւ ես, անտարակոյս, պիտի անցնինք: Առաջնորդէ մեր քայլերը դէպի դժայուն եւ բարեսիրտ մարդերու քով. լեցուր անոնց սիրտը կարեկցութեամբ, եւ, քու ընդարձակ տիեզերքիդ տարածութեանը մէջ, այնպէս ըրէ որ գտնենք ապաւէնի անշուք տեղ մը՝ ուր կարող ըլլանք անցնել խոնարհութեամբ եւ խաղաղութեամբ մեր վերջին օրերը եւ մեռնիլ հանգարտութեամբ: Այս ապաստանը, որուն ինչ ըլլալը մենք դեռ չենք գիտեր, ո՛հ, անշուշտ մեզի համար արդէն պատրաստած ես, եւ մենք այս յուսով կ'երթանք կը փրնտըռենք զայն կատարեալ վստահութիւն ունենալով քու վրայ: »

Երկուքն ալ այսպէս աղօթելէն վերջը . ինչու որ Մարիամ ցած ձայնով կը կրկնէր իր հօրը բոլոր ըսած խօսքերը, իրենց հոգւոյն մէջ բարերար հանգարտութեան մ'իջնելը զգացին . իրենց սիրտը կրօնքին պարգեւած արիութեամբն ու վստահութեամբը զօրացաւ :

Ը .

ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ

Այս պահուս, էշպուրկի կոմսին որսապահ՝ ծերունի Անտոնը անտառէն կու գար, ուր լուսադէմէն ի վեր եղջերուի որսորդութեամբ կը զբաղէր : Անտոնը ատենօք Յակոբին պաշտօնակից ընկերն էր, եւ անոր պէս կոմսին ուղեկիցը եղած էր ասոր ճամբորդութիւններուն մէջ :

« Բարի լոյս, բարի լոյս, Յակոբ ախբար, անոր ըսաւ, դու՞ն ես . ինձ այնպէս եկաւ որ քու ձայնդ լսեցի, չեմ խափուած : Ո՛հ, Աստուած իմ, քեզի աքսորեցի՞ն : Եւ սակայն մեծ անգթութիւն է ծերութեան օրերու մէջ հայրենիքէն հեռանալու հարկադրուիլը :

— Մենք մեր յոյսը Աստուծոյ վրայ կը դնենք պատասխանեց Յակոբ . անոր նախախնամութիւնը համայն տիեզերքին վրայ կը տարածուի եւ մեր ճշմարիտ հայրենիքը երկինքն է :

— Ո՛հ, Աստուած իմ, կարելի բա՞ն է վրայ բերաւ կարեկիր որսապահը, ուրեմն ձեզի այս վիճակի մէջ ճամբեցին . այս տեսակ ճամբորդութեան համար կարեւոր հագուստներ անգամ չունիք վրանիդ :

Յակոբ . — Այն որ ծառերն եւ ծաղիկները հագուեցընելու հաճած է, մեզի մերկ պիտի չթողու :

Որսապահը.— Եւ անտարակոյս դրամ ալ ունենալու չէք:

Յակոբ.— Աշխատութեան սէր եւ բարի խղճմտանք ունինք. մարդս ասոնցմով բաւական հարուստ է:

Որսապահը.— Անկեղծօրէն խօսեցէք վրանիդ սու մ'անդամ չունիք, այնպէս չէ՞:

Յակոբ.— Այս պարապ պղտիկ կողովը, զոր մեր ոտքին առջեւ կը տեսնես, ահա այս է մեր բոլոր հարստութիւնը: Մօտաւորապէս որքան կը կարծես որ արժէ:

— Ին՞չ պիտի արժէ, յիսուն սու, կամ շատ շատ երեք ֆրանք, վշտացած դէմքով պատասխանեց որսապահը. ձեր յոյսը ատոր վրայ դնելնիդ պարապ է:

— Եւ սակայն, ինչպէս որ քեզ կ'ըսէի, մենք հարուստ ենք, պատասխանեց Յակոբ ժպտելով: Մէկ տարուան մէջ ատոր պէս հարիւրի չափ կողով կըրնամ շինել, եւ անշուշտ հարիւր սկուտը մեր ապրուստին կը բաւէ: Հայրս, որ վարպետ կողովագործ մըն էր, ուզեց որ պարտիզպանութեան հետ իր արհեստն ալ սովորիմ, որպէս զի ձմեռը օգտակար զբաղում մ'ունենամ ձեռքս: Ծնորհակալ եմ դեռ անոր մինչեւ իր գերեզմանին խորը. ինչու որ ասով մեծ բարիք ըրաւ ինձ. եթէ ինձ թողուր վեց հազար ֆրանքի հարստութիւն մը, որուն մէկ տարուան եկամուտը հարիւր սկուտի կը հասնի, ապագայիս այսչափ հոգ տարած չէր ըլլար: Մաքուր հոգի, առողջ մարմին եւ պարկեշտ արհեստ. ահա ասոնք են լաւագոյն հարստութիւններն եւ մի եւ նոյն ժամանակ ամենէն աւելի հաստատունները:

Որսապահը.— Օրհնեա՛լ ըլլայ Աստուած քեզի այս տեսակ խորհուրդներ ներշնչելուն համար: Քեզի համար կարծիք եմ. ասկէ դատ ինձ կուգայ որ դուն քու պար-

տիզպանի արուեստէդ ալ կրնաս օգուտ քաղել: Բայց ըսէք ինձ, ու՞ր երթալու միտք ունիք հիմա:

Յակոբ.— Հեռու, ասկէ շատ հեռու, հոն՝ ուր մարդ մեզի չճանչնար. հոն՝ ուր Աստուած մեզի կ'առաջնորդէ:

Որսապահը . — Կը տեսնեմ որ, ճամբորդութեան գաւազան մ'իսկ չունիս, առ ասիկա: Եւ յետոյ, բռնէ, շարունակեց հանելով կաշիէ պզտիկ քսակ մը, ահաւասիկ քիչ մը գրամ ալ: Գումարը շատ բան մը չէ, բայց առ այժմ ձեզի կը բաւէ: Երէկ գիւղակի մը մէջ, ուր գիշերը անցուցի, ծախուած փայտի փոխարէն տուին:

Յակոբ . — Շատ շնորհակալ եմ, գաւազանը հաճութեամբ կ'ընդունիմ, եւ կը պահեմ դայն քու բարեսրբութեանդ ի յիշատակ. բայց դրամ չեմ կրնար առնել, քանի որ փայտի վաճառքէն յառաջ եկած բան մըն է, ի հարկէ քու տիրոջդ՝ կոմսին կը վերաբերի:

— Սղնիւ եւ պարկեշտ Յակոբ, գոչեց որսապահը, այս գումարը իմս է: Քանի մը տարի առաջ պարոն կոմսին վճարած էի դայն խեղճ գիւղացիի մը համար որ, իր կովը կորուսած ըլլալով, գնած փայտին գինը վճարելու անկարելիութեան մէջ կը տեսնէր ինքզինքը, եւ ալ ասոր վրայ ես մտածած չունէի: Երէկ երբոր տունը գացեր էի գիշերը հոն անցունելու, ինձ պատմեց որ գործերը կարգի դնելու յաջողած էր. իրեն մատուցած ծառայութեանս մասին շնորհակալութիւններ յայտնեց եւ ստակս վճարեց այնպիսի ատեն մը՝ որ այլ եւս դայն ստանալու շատ յոյս չունէի: Այս փոքրիկ գումարը, իբրեւ աստուածառաք օգնութիւն մը, ճիշտ յարմար ատենին կը հասնի ձեզ:

Յակոբ . — Օ՛ն, քանի որ այնպէս է, կ'ընդունիմ, Աստուած փոխարէնը քեզի պարգեւէ: Տե՛ս, Մարիամ,

ըսաւ ծերունին իր աղջկանը. ճանչցի՛ր թէ ինչ տեսակ բարութեամբ նախախնամութիւնը մեր պէտքերը կը հողայ, մեր աքսորին սկիզբէն իսկ Մեր սահմանազրկէն անցնելու ատենն իսկ՝ Տէրը լսեց աղերսս, զոր հիմա իրեն մատուցի. հին եւ ազնիւ բարեկամ մը մեզ կը հանդիպի եւ ճամբորդութեան համար պէտք ըլլալիք դրամը մեր ձեռքը կու տայ: Ուստի, աղջիկս, քաջասիրտ եղի՛ր. Աստուած մեզի երեսի վրայ չթողուր:

— Երթաս բարով, ազնիւ Յակոբ, երթաս բարով բարի Մարիամ, վրայ բերաւ որսապահը անոնց ձեռքը սեղմելով: Ես միշտ ճանչցեր եմ ձեզի ազնիւ եւ պարկեշտ մարդիկ եւ դեռ այնպէս կը կարծեմ: Օ՛ն, սիրտ առէ՛ք, լաւութիւնը վերջապէս կը ճանչցուի Այս խօսքերուս վրայ մտածեցէ՛ք, յուսեցէ՛ք . . . , եւ Աստուած հետերնիդ ըլլայ:»

Որսապահը խորապէս յուզուած՝ երեսը անդին դարձուց եւ դէպի Էշպուրկ տանող ճամբէն դնաց: Յակոբ ստքի ելաւ, աղջկան ձեռքէն բռնեց, եւ անտառին մէջտեղի մեծ ուղիէն քալել սկսաւ, առանց տակաւին գիտնալու թէ ուր արդեօք պիտի երթար կանգ առնուր:

Թ.

ԱՍՊՆՋԱԿԱՆ ԱԳԱՐԱԿԸ

Յակոբ եւ Մարիամ ժամանակ մը քալեցին: Արդէն յիսուն մղոնէն աւելի դացած էին, առանց տեղ մը հաստատուիլ կարենալու: Բարի Անտոնին տուած պզտիկ գումարը լմնալու վրայ էր: Իրենց ծախսերուն մէջ ամենախիստ խնայողութիւն կը դնէին, երթալ ողոր-

մութիւն խնդրելու գաղափարը իրենց չափազանց ծանր գալուն. բայց վերջապէս կարօտութիւնը կամայ ակամայ այդ բանն ալ ընել տուաւ անոնց: Շատ, շատ անգամ ուրիշ բան չէին ստանար, բայց եթէ մերժում եւ ասոր հետ մէկտեղ ալ կոպիտ խօսքեր, երբեմն անոնց կու տային չոր հացի պղտիկ կտոր մը՝ զոր մօտակայ աղբիւրին մէջ կը թրջէին: Գիշ անգամ անոնց կու տային սակաւիկ մը թաղուր կամ բանջարեղէն. շատ քիչ անգամ ալ մսի կամ տապկուածքի աւելցուկ: Մէկէն աւելի անգամներ՝ Մարիամ տեսաւ որ երկար ատեն ողորմելի աւելցուկները ամէն կողմ դարձընելով լաւ մը կը քննէին, անոնցմէ ամենէն պղտիկները կամ միջակները զատել եւ իրենց տալու համար: Շատ անգամ առանց տաք բան մ'ուտելու ամբողջ օրը անցունելէն ետքը՝ եթէ համբարի մէջ պառկելու թոյլտուութիւն ստանային, ինքզինքնին երջանիկ կը սեպէին:

Օր մը, առանց որ եւ է բնակարանի հանդիպելու ծառախիտ լեռներու մէջտեղի ճամբան քալելէն վերջը՝ ծերունին մարելիք զգաց: Գունատ, նիհար, խօսք մ'անգամ արտասանելու անկարող՝ բլուրի մը ստորտը ցիր ու ցան տերեւներու վրայ գետին ինկաւ մնաց: Մարիամ դողդոջուն, խելակորոյս քիչ մը ջուր փնտռեց չորս կողմը եւ կաթիլ մ'իսկ չգտաւ: Պարապ տեղը օգնութիւն կանչեց. միայն արձագանքը կը պատասխանէր աղաղակներուն: Բոլոր շրջակայքը ո՛չ տուն կար ո՛չ տնակ: Մարիամ արտորնօք բլուրին վրայ ելաւ տեսնելու համար թէ կրնա՞յ հիւղակ մը նշմարել. ծունկերը զինքը վերցնել չէին կրնար: Յանկարծ խոր հովիտի մէջ՝ բլուրին անդիի կողմը, ագարակ մը տեսաւ, շուրջը ցորենի գեղեցիկ արտերով եւ ընդարձակ մարգագետին:

ներով: Այս լայնատարած անտառին մէջ գտնուած միակ
բնակարանը այս էր: Կրցածին չափ արագ վազելով հոն
խլաւ եւ գրեթէ շնչասպառ հասաւ: Արցունք թափելով
եւ հեկեկանքէն ընդհատ ձայնով իր հօրը համար օգ-
նութիւն հայցեց: Գիւղացին եւ իր կինը երկուքն ալ
քիչ մը տարիքոտ անձեր՝ բարի եւ կարեկիր հոգի մ'ու-
նէին. զգածուեցան տեսնելով խեղճ աղջիկին յուսա-
հատութիւնը, դունատութիւնը, արցունքն ու աղա-
չանքը: Գեղջկուհին էրիկին ըսաւ. «Գնա՛, շո՛ւտ, ձին
սայլակին լծէ, եւ երթա՛նք թշուառ ծերունին բերենք:»
Ազարակապանը գնաց որ ձիուն կազմածները դնէ, եւ
սայլակը կալատեղէն դուրս քաշեց: Գեղջկուհին ալ
դնաց որ անկողին մը, սափոր մը պաղ ջուր եւ շիշ մը
քացախ բերէ: Բայց Մարիամ, երբ իմացաւ որ կառքի
ճամբան դէշ վիճակի մէջ էր եւ ուրբուկ տեղերէն անց-
նելու համար կէս ժամու կորուստ կար, առաւ ջուրին
սափորը եւ քացախին շիշը եւ եկած ճամբէն վազեց
գնաց. շատ անհամբեր էր հօրը քով վերադառնալու:

Երբ հասաւ Մարիամ, հայրը քիչ մը կազդուրուած
եւ ծառի մը շուքին տակ նստած գտաւ: Շատ գոհ ե-
ղաւ ծերունին աղջիկը վերստին տեսնելուն, որուն բա-
ցակայութիւնը սաստիկ մտատանջութեան մէջ ձգած
էր զինքը: Քիչ մը վերջը կառքը հասաւ, որուն մէջ
զրին զինքը եւ ազարակը տարին:

Ազարակապանը. իր տան մէջ պզտիկ եւ շատ սի-
րուն բնակարան մ'ունէր: Ծիշտ այն ատենը պարապ
կը գտնուէր եւ կը բաղկանար մէկ սենեակէ, մէկ ներք-
նասենեակէ եւ մէկ պղտիկ խոհանոցէ: Այս տեղը հի-
ւանդ ծերունիին տուաւ ուր ազարակապանուհին անոր
համար լաւ անկողին մը շտկեց եւ քանի մը անհրա-

ժեշտ կահեր կարգի դրաւ Մարիամ, միշտ իր հօրը քով ներկայ ըլլալու համար, յարդանկողին մը բաւական համարեց իրենս Յակոբին հիւանդութիւնը ուրիշ բան չէր, բայց եթէ գէշ սնունդէ, ողորմելի ննջալալայրերէ եւ ճամբու յոգնութիւններէ յառաջ եկած ծիւրում մը: Մերունիին ոյժը վրան բերելու համար ամէն պէտք եղածը բարի գեղջկուհին տունէն պակաս չըրաւ Ալիւր, հակիթ, կաթ, կարագ բան մը չխնայեց տուաւ, նոյն իսկ քանի մը հաւերու մորթուելուն վրայ չցաւեցաւ, ուժէ ինկած հիւրը զօրացնելու համար ընտիր արգանակներ պատրաստելու Յետոյ կարգը գիւղացիին եկաւ, գրեթէ ամէն օր թռչնարանէն պզտիկ աղաւնի մը կուտար: «Ա՛ռ, խնդալով կ'ըսէր կնկանը, գնա՛, սա շամիրէ հիւանդին համար. քանի որ դուն հաւերուդ չխնայեցիր, այս առթիւ ես չեմ ուզեր քեզմէ ետ մնալ»:

Ամէն տարի զուարճութեան համար այս ագարակապանն ու իր կինը սովորութիւն ունէին իրենց տեղէն քանի մը մղոն հեռու գիւղաքաղաքի մը հանդէսին երթալու: Այս անգամ որոշեցին որ տունը մնան, եւ այս կերպով խնայուած դրամը գործածեն իրենց ծերունի հիւրին քանի մը շիշ ընտիր գինի գնելու: Այս առթիւ Մարիամ իր ջերմ շնորհակալութիւնը յայտնեց արտասուալից աչքով: «Տէր Աստուած կ'ըսէր, ուրեմն ճշմարիտ է որ ամէն տեղ բարի մարդիկ կան, եւ թէ ամենէն մարդասէր սիրտերը շատ անգամ կը գտնուին բուն իսկ ամենէն վայրի երկիրներու մէջ»:

Մարիամ շարունակ իր հօրը անկողինն սնարը նըստած էր. սակայն պարապ չէր կենար. կարել եւ օղահիւսել քաջ գիտնալուն՝ անդուլ անդադար աշխատեցաւ իր վեհանճն տանուտէրերուն համար. վայրկեան

մ'իսկ հանդիստ ընելը մարդ երբէք չէր տեսներ: Գեղջկուհին յետին աստիճան դո՛ւ էր աշխատասիրութենէն եւ համեստ ու պարկեշտ ընթացքէն: Ընտիր մնունդը եւ լաւ խնամքը նպատաւոր արդիւնք ունեցան Յակոբին առողջութեանը համար: Գիչ մը վերջը ինքն ալ աշխատելու բաւականաչափ ոյժ ունեցաւ: Անգործութիւնը միշտ անտանելի եղած էր իրեն, ուստի անմիջապէս աշխատութեան վերստին ձեռք զարկաւ, եւ երբ նախկին առողջութիւնը վերստացաւ, կողովներ սկսաւ շինել: Ողորիի ոստեր եւ կաղնիների նուրբ ու ծոռոզ ճիւղեր բերելու կ'երթար Մարիամը: Ամենէն առաջ ագարակապանուհիին համար գեղեցիկ ձեռքի կողով մը շինեց, զոր ուղեց անոր ընծայել ի նշան իր բախտագիտութեանը: Լաւ ճանչցած էր այս ազնիւ կնոջ ճաշակը: Կողովը խնամքով եւ հաստատուն հիւսուած էր: Կափարիշին վրայի անկուածին մէջ անցուցած կարմիր ճիւղեր գեղջկուհիին անուան սկզբնատառերը կը կազմէին, եւ կողերուն վրայ դեղին, գորշ եւ կանաչ ճիւղիկներէ, յարդով ծածկուած եւ մէկ քանի եղելին ներով շրջապատուած ագարակ մը ձեւացուցած էր: Բոլոր տունը այս գեղեցիկ աշխատութեան վրայ զարմացած մնաց: Բայց ամենէն աւելի գեղջկուհիին ուրախութիւնը շատ մեծ եղաւ, եւ պատկերը իր ագարակին, որուն Նղեւնաբալի կալուած անունը կուտային, եղելին անտառով շրջապատուած ըլլալուն համար, իրեն վերջին ծայր հաճոյք պատճառեց:

Յակոբ ախպարը ինքզինքը կատարելապէս առողջացած զգալուն պէս՝ ըսաւ գիւղացիին եւ գեղջկուհիին. «Բաւական երկար ատեն ձեր վրայ ծանրացանք, պէտք է որ աղջիկս ու ես առկէ մեկնինք:»

Բայց գիւղացին ձեռքէն բռնելով անոր պատասխանեց. « Ո՞ր մեղուն ձեզի կը խայթէ Յակոբ ախպար, Յուսամ թէ մեր երեսէն փնաս չտեսաք . . . : Ապա ուրեմն ինչո՞ւ կուզէք ձգել երթալ, ես ձեզի խելացի մարդ կը կարծէի: Այս անգամ շատ գէշ գաղափար մ'ունիք: »

Գեղջկուհին գոգնոցին մէկ ծայրովը արցունքը սրբելով վրայ բերաւ. կեցէք մեր քովը, եղանակը արդէն լմննալու վրայ է: Տերեւները դեփ դեղին կ'ըլլան եւ ձմեռը հեռու չէ. նորէն հիւանդ ըլլալու մի՞տք ունիք: »

Յակոբ առարկեց որ՝ երթալուն պատճառը միմիայն իրենց վրայ բեռ ըլլալ չուզելն է:

« Ո՛հ, այո, բե՛ռ, ի՞նչ է ըսածնիդ, գոչեց գիւղացին, այս բանը ձեզի թող անհանգիստ չընէ: Դուք այս պզտիկ սենեակին մէջ մեզ երբէք նեղութիւն չէք տար, եւ ասկէ դատ ձեր կերածին փոխարէնը կրնաք շահիլ: »

— Ո՛հ, իրաւ է, կըսէր գեղջկուհին, Մարիամն ալ կերածին փոխարէնը կը շահի տանս համար օղահիւսելով եւ կարելով, եւ դուք, Յակոբ, եթէ կուզէք նորէն կողովներ շինելով զբօսնուլ, ձեր ապրուստի մասին վախու բան չէք ունենար. երբոր վերջերս, հոն բարձրը, աղօրեպանին կնոջը կողմէն մկրտութեան հանդէսի հրաւիրուեցայ, քու գեղեցիկ կողովդ հետս առած գացի, հոն գտնուող գեղջկուհիները՝ բոլորն ալ անոր պէս կուզէին ունենալ, ես ձեզի շատ մը յանձնարարութիւններ կը ճարեմ, հանգիստ եղէք. երկար ատեն անգործ չէք մնար: »

Յակոբ եւ Մարիամ որոշեցին որ մնան եւ անոնց տանուտէրբերը, այս առթիւ, իրենց ամենէն անկեղծ ուրախութիւնը յայտնեցին:

Ժ.

ՆՂՆԻՆԱԲԱԿԻ ՄԷՋ ԲՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յակոբ եւ Մարիամ իրենց պզտիկ բնակարանին մէջ հաստատուեցան, այնպիսի կերպով որ առանձին տուն տեղ ըլլալու ունեցած փափաքնին կատարեցին: Պզտիկ սենեակը պարզօրէն կահաւորեցին, խոհանոցին պղնձէ եւ հողէ՝ անօթներուն՝ եւ սեղանի ամաններու պակասը լեցուցին: Մարիամին երջանկութեանը ալ ըսելիք չկար հօրը կերակուրը պատրաստած ատենը, երբ իրեն սեպհական վառարանին առջեւը տեսաւ ինքզինքը: Գիւղին բոլոր բնակիչները ամենաքաղցր մտերմութեան մէջ կ'ապրէին. Յակոբ կողովներ կը շինէր, Մարիամ կը կարէր եւ կ'օղահիւսէր, մէկ կողմէն ալ անուշ անուշ կը խօսակցէին: Երբեմն ալ առջեւի սենեակը կ'անցունէին իրիկունը: Եւ այն ատեն ազարակապանը ու իր կինը եւ տունին բոլոր մարդիկը ամենամեծ հաճութեամբ կը լսէին իրենց մտացի խօսքերը եւ Յակոբ արիւ պարին հրահանգիչ եւ զուարճալի պատմութիւնները, այնպէս որ ձմեռը անոնց համար շատ հաճելի անցաւ:

Ազարակին մօտ, պարտէզի յատուկ բայց անխնամ թողուած հողի բաւական մեծ կտոր մը կար: Ազարակապանն ու իր կինը դաշտային դրօժերու բոլորովին ինքզինքնին տուած ըլլալուն՝ բաւական պարապ ժամանակ չունէին պարտէզի մշակութեամբ զբաղելու: Թող որ պարտիզպանութենէն ալ շատ բան չէին հասկընար: Այս հողին կտորը կանոնաւոր պարտէզ մը չինելու ձեռք զարկաւ Յակոբը: Աշնան սկիզբէն իսկ ար-

դէն կարեւոր պատրաստութիւններն ըրած էր, եւ գարնան արեւը ձիւնը հալեցուց թէ չէ, ինքը եւ Մարիամը օրն ի բուն աշխատեցան. պարտէզը ճշդաչափ քառակուսիներու բաժնելով՝ ասոնց մէջ զանազան տեսակ բանջարեղէններ ցանեցին, բոլորտիքն ալ թրնջխոտ տնկեցին, որպէսզի մեղուններու գունդերու լաւ մը սրնունդ ճարեն: Մառուղիները եւ նրբուղիները մաքուր խճաքարով ծածկուած էին: Բանջարեղէնի սերմ գնելու համար՝ ամէն անգամ որ հայրը շուկայ կ'երթար, Մարիամ զայն անդադար կը թախանձէր, որպէս զի իրեն ալ բերէ քանի մը տունկ վարդենի, քանի մը կոճղէզ շուշան, քանի մը կտոր արջնականչ, դեղին շահպրակի հունտ եւ ուրիշ ծաղիկներ: Եւ երբ այս ամէնը ձեռք անցուց, սկսաւ մշակել գեղեցիկ ծաղիկներ՝ որոնցմէ շատերն իսկ դեռ բոլորովին անծանօթ էին, գրեթէ անապատ դարձած այս երկրին մէջ: Պարտէզը հրաշալի կերպով յաջողեցաւ, եւ քիչ ատենէն հաճոյատեսիլ երեւոյթ մը տուաւ այս հովիտին, շուրջը մթին անտառներով: Պարտէզին յարակից մրգաստանն ալ բարգաւաճ լաւ վիճակ մը ստացաւ Յակոբին ձեռքին տակ եւ պտուղներու խիստ առատ բերք մը արտադրեց: Վերջապէս այս յարգելի ծերունիին ամէն ըրած բանին մէջ օրհնութիւն կար:

Այս զբաղումները վերստանալ տունն ծերունի պարտիզպանին իր առաջուան գուարթ բնաւորութիւնը. տունկերու եւ ծաղիկներու նկատմամբ՝ սկսաւ նշանաբաններ եւ առակներ շինել, բայց միշտ միեւնոյն բաները չէր կրկնէր. շարունակ նոր բան մ'ուռնէր ըսելու: Գարնան վերադարձին, Մարիամ գնաց որ ճամբուն եզերքի փշենիէ ցանկին տակ նախարոյս մանիշակներ

մինտոէ, դորոնք, ատենով ըրածին պէս, իր հօրը ընծա-
յիւ վ'ուղէր: Վերջապէս խիստ զեղեցիկ եւ շատ հոտա-
ւէտներէն քանի մը հաս գտաւ, եւ զանոնք անոր տա-
րաւ չափազանց ուրախութեամբ: «Աղէկ, ըսաւ հայրը,
կապուտակ փնջիկը քաղցր ժպիտով ձեռքն առնելով,
լաւ մը փնտռողը վերջապէս կը գտնէ:» Յետոյ վրայ բե-
րաւ. «Ուշադրութիւն բրի՞ր, որ այս սիրուն ծաղիկները
վայրի փշնիններու մացառքին տակ կը գտնուին. ասոր
պէս զարմանալի չէ՞ որ մենք ալ երջանկութիւն գտած
բլլանք նոճիի այս մթին անտառներուն մէջ: Այսպէս է,
աղջիկս, մարդկային կեանքի ամենատխուր կացութիւն-
ներու մէջ անմեղութիւնն եւ առաքինութիւնը կրնան
երջանկութեան հանդիպել:»

Սակայն, աշխատութեան եւ դործունէութեան մէջ-
տեղ, հրահանգիչ խօսակցութեան եւ անմեղ զբօսանքի
մէջտեղ, Եղեւնաբակի կալուածին մէջ իրենց բնակու-
թենէն ի վեր Յակոբ եւ Մարիամ երեք գարունի անց-
նելն արդէն տեսած էին Վայելած հաճելի կեանքերնին
անցած թշուառութիւններուն յիշատակը գրեթէ ջըն-
ջած էր անոնց մտքէն. բայց երբ աշունը եկաւ, Յա-
կոբ զգաց որ ոյժը կը սլակսի, եւ շատ անգամ մարելիք
ալ եկաւ վրան: Թէեւ խնամքով կը ծածկէր հիւանդու-
թեան այս աղետալի նշանները Մարիամէն, զայն չի
վշտացնելու համար. սակայն հակառակ իր ջանքին՝
խօսքերը յարաճուն տխրութեան գոյն մը ստացան, եւ
Մարիամ այս պատճառաւ երբեմն սաստիկ կը յուզուէր:

Օր մը երեկոյեան դէմ, Յակոբ ելնարա՛ի մը վրայ
կայնած, խնձորենիի մը պտուղները կը քաղէր եւ իր
աղջիկին կը նետէր, սա ալ խնամքով սակառի մը մէջ
զանոնք կը զետեղէր, յանկարծ գոչից. «Աչնան հովը

ի՞նչպէս կը փչէ մեր մերկ եւ ցուրտ դաշտին վրայ, ի՞նչպէս կը շարժէ դեղին տերեւները եւ կը խաղայ ճերմակ մազերուս հետ: Իմ աշունս ալ, սիրելի Մարիամ, հասաւ եւ երբ կարգը գայ քուկինդ ալ պիտի հասնի: Ուրեմն այնպէս ըրէ որ՝ բարի սրտուղներով հարուստ այս ծառին նմանիս, որպէս զի մեծ պարտէզին տէրը, տիեզերքի տէրը, գոհունակութեան ակնարկ մը կը ձգէ վրայդ:»

Ուրիշ օր մը, տեսնելով որ Մարիամ զբաղած էր հողին մէջ դնելու քանի մը հունտեր որ ծաղիկ պիտի տային յառաջիկայ գարնան, հայրը անոր այս խօսքերն ըսաւ. «Ահա այսպէս, սիրելի աղջիկս, օր մը մեղի ալ հողին մէջ պիտի դնեն, եւ մեր վրան ու շուրջը անով պիտի ծածկեն. բայց ինչպէս հունտը գետինին մէջ քիչ ատենէն կ'աճի, կը կենդանանայ, եւ գեղեցիկ ծաղիկի կերպարանքով դուրս կուգայ. եւ կը բարձրանայ, այսպէս ըսինք, գերեզմանէն վեր յաղթական, նոյնպէս մենք ալ, օր մը, լուսափայլ դէմքով դուրս պիտի ելնենք մեր շիրիմէն: Այս բանը յիշէ՛, սիրելի Մարիամ, իմ թաղմանս ատենը, եւ այն ծաղիկը, զոր անտարակոյս իմ գերեզմանիս վրայ պիտի տնկես, յարութեան եւ անմահութեան խորհրդանշանը ըլլայ քեզի:»

Այս խօսքերուն վրայ, բարի Մարիամը զարմանահար եւ սեւեռուն աչքով հօրը երեսը նայեցաւ եւ երկու խոշոր արցունք իր արտեւանունյբ թրջեցին, սաստիկ անհանգստութիւն մ'ունեցաւ, եւ անոր սիրտը ցաւալի նախազգացումով մը ճնշուեցաւ:

ԺԱ.

ԲԱՐԻ ՀՕՐ ՄԸ ՎԵՐՋԻՆ ԽՐԱՏՆԵՐԸ

Ձմեռուան սկիզբը, Յակոբ սաստիկ հիւանդացաւ։ Մարիամ փափաք յայտնեց որ երթան մերձակայ քաղաքին բժիշկը կանչեն, եւ ազնիւ ագարակապանը գնաց զայն բերաւ շուտով։

Բժիշկը հիւանդին պատուիրեց պէտք եղած դեղերը, եւ Մարիամ անոր հետը մինչեւ դուռը երթալով՝ հարցուց թէ իր հօրը առողջութեան ապաքինումը յուսալի՞ էր։ Բժիշկը իրեն պատասխանեց որ մինչեւ այն ատեն վախ չկար. բայց հիւանդութիւնը կրնար հիւժուամի փոխուիլ, եւ այն ժամանակ իր տարիքին պատճառաւ այլեւս յոյս չէր ըլլար։ Այս լսելով Մարիամ սաստիկ վիշտ դգաց. բայց իր արտասուքը սրբելու եւ հօրը քովը մտնելէն առաջ դէմքին վրայ բռնազբօսիկ ուրախութիւն մը ցուցնելու խոհեմութիւնն ունեցաւ, վախնալով որ գուցէ հայրը կը տրտմի։ Ամենափափուկ խնամքներ չմնացին որ չտանէր։ Հօրը ամենափոքր փափաքները անոր աչքին մէջ կարդալու եւ ուզելէն առաջ կատարելու կը ջանար։ Ընկողինին սնարին քով ամբողջ գիշերներ անքուն անցուց, Երբ կը ստիպէին որ քիչ մը հանգչի, աչքը գոցել չէր կրնար. հազիւ թէ հայրը թեթեւ շարժում մը կ'ընէր, ոտքին մատերուն վրայ կոխելով իսկոյն կը վազէր տեսնելու համար թէ ինչ ունէր։ Պատուիրուած դեղերն ու ամենէն յարմար կերակուրները ինքը կը պատրաստէր եւ կուտար։ Հիւանդին գլխուն տակի բարձերը խնամքով կարգի կը

դնէր եւ անոր ձանձրութիւնը փարատելու համար գիրքեր ալ կը կաշդարս Բայց երբ հայրը քուն ըլլար, Մարիամ ինքզինքը բոլորովին իր վշտին կուտար Ծաս աշխատելէն ու խնայելէն եւ զիշերներու մեծ մասը կարելով ու օղահիւսելով անցնելէն՝ Մարիամ յաջողած էր դրամի փոքր գումար մը զիջելու, որուն յետին նաքարակիտը զոհեց ճարելու համար հորը, ասոր առողջութեան ապաքինմանը նպաստաւոր իրեն երեւակայել կրցած ամէն բանը:

Բայց այս սիրելի հորը տկար գոյութիւնը զօրացնելու համար ամէն բան պարապ էր. այս բանը հիւանդն ալ կատարելապէս կը զգար, եւ իր վերջին վայրկեանները գործածեց իր ազլկան յիշեցնելու այն ամէն կրօնական եւ բարոյական դասերը, զորոնք մինչեւ այն ատեն անոր տուած էր. ճշտիւ համոզուած ըլլալով որ այս բարեւաշտիկ դասերը երբ մահամերձ հօր մը կողմէն կրկնուին, այս խոկ պարագայիս բերմամբ աւելի մեծ եւ աւելի հանդիսական բնաւորութիւն մը կը ստանան եւ իր ազլկան զշայուն սրտին վրայ աւելի խոր եւ աւելի տեւական տպաւորութիւն մը կը գործեն. «Մարիամ, անոր ըսաւ, ի միջի այլոց, քիչ ատենէն պիտի թողում քեզ ընդ միշտ Աստուած իրեն կը կանչէ զիս, կը զգամ որ հոգիս մօտ է փախչելու վշտի եւ անընդհատ փորձութիւններու այս աշխարհէն, ուր քեզ մինակ պիտի թողում: Մտիկ ըրէ, Մարիամ, մենք օր մը նորէն երկինքի մէջ զլորար կը տեսնենք. ասոր համար քու ընելիք բանդ մի հիայն առաքինութեան մէջ յարատեւելդ է, ինչպէս որ մինչեւ հիմա ըրած ես. եւ կը յաջողիս, եթէ հօրդ առջեւը չկարմրած ընելու կարող եղած բաներէդ զատ՝ ուրիշ բան երբէք չընես»:

Երկինքի բարձունքէն աչքս վրադ պիտի ըլլայ եւ Աստուած, որուն նայուածքը մարդուս սրտին մինչեւ յետին ծալքին մէջ կը թափանձէ, ամէն տեղ քեզ կը տեսնէ եւ կը լսէ:

«Ինձ լաւ նայէ, Մարիամ, եթէ երբէք դէշութիւն ընելու դիտաւորութիւն ունէիր, մտածէ դալկահար դէմքիս վրայ, սպիտակ մաղերուս եւ դունաթափ այտեղէս վար հոսող արցունքիս վրայ . . . Եկու՛ր, դի՛ր քու ձեռքդ իմ պաղ եւ նիհար ձեռքիս վրայ որ քիչ ատենէն փոշի պիտի դառնայ: Խօ՛սք տուր որ երբէք պիտի չմոռնաս իմ խօսքերս, եւ փորձութեան ատեն աչքիդ առջև բն՛ր որ՝ այս սառած ձեռքը՝ որ խորխորատին եղերքը քեզ պիտի բռնէ:

Եթէ այս մտածումը առաջնորդ ըլլայ քու բոլոր դորձերուդ, միշտ մաքուր կը մնաս. աշխարհիս վրայ երբէք թշուառ չես ըլլար, եւ հաւաստի եղիր որ օր մը կը միանաս հօրդ եւ մօրդ Յաւիտենականին գահին առջև:

ԺԲ.

ՅԱԿՈՒԻՆ ՄԱՀՐ

Յակոբին հիւանդութիւնը տաքնապիչ հանգամանք մը ստանալուն պէս՝ Մարիամ հիլէպրոն գնաց, Եղեւնաբակի կալուածին երիցատունը, իր հօրը վիճակը պարոն ժողովրդապետին իմացնելու համար: Այն ատենէն ի վեր արժանապատիւ եւ յարգելի եկեղեցականը ստէպ ստէպ հիւանդին այցելութեան եկաւ, անոր հետ խիստ հոգեւոր խօսակցութիւններ ըրաւ, եւ երբէք չհեռացաւ առանց տալու Մարիամին բարեպաշտական առաւտ մխի-

դարութիւններս Օր մը կէս օրէն վերջը եկաւ եւ բարի ծերունին զգալի կերպով տկարացած գտաւ: Յակոբ դուրս հանեց Մարիամը քանի մը վայրկեան պարոն ժողովրդապետին մասնաւոր ըսելիք մ'ունենալուն համար: Երբ ներս եկաւ, հայրը անոր ըսաւ. «Միրելի Մարիամս, խղճիս գործերը հիմա շտկեցի եւ վաղն առտու եթէ Աստուած կամի մեր արժանապատիւ հովիւին ձեռքէն պիտի ընդունիմ վերջին Սուրբ հաղորդութիւնը:

Մարիամ դող ելաւ եւ արցունքը աչքէն հոսեցան, ինչու որ իր հօրը մօտալուտ մահուան վշտառիթ գաղափարը պաշարեց միտքը՝ որ այս անգամ շատ ստոյգ նշանով մը լուսաւորուած էր:

Յակոբ օրուան մնացած մասը եւ բոլոր իրիկունը խորհրդածելով եւ աղօթելով անցուց. մտքի մեծ ամփոփման մէջ ընկղմած էր, եւ շատ քիչ խօսեցաւ: Երկիւղածութիւնը՝ որով հետեւեալ օրը սուրբ հաղորդութեան միջոցաւ աստուածային Փրկիչը ստացաւ, ըստ արժանւոյն բացատրել չէ կարելի. մահուան անկողնոյն առջեւ ծնրադիր կը դողար, կ'աղօթէր եւ արցունք կը թափէր: Ագարակապանը, իր կիներ եւ տունին բոլոր մարդիկը, սուրբ արարողութեան ատեն, ջերմնուանդութեամբ ներկայ կը գտնուէին: Այս սրտաշարժ եւ հանդիսական ժամանակը, մարդս մահուան վրայ երբէք չէր մտածեր եւ բոլոր սրտերը դէպի յաւիտենական կեանքը կը վազէին: Ո՛հ, այո՛, քրիստոնէական կրօնքը տառապանքի դէմ եւ մահուան ժամուն մեղ կ'ընծայէ երկնային շատ միտթարութիւններ:

Սակայն բարի Յակոբ իր վախճանին կը մօտենար: Ագարակապանն ու իր կիներ որոնք կը սիրէին եւ կը յարգէին զինքը իբր իրենց լաւագոյն բարեկամը եւ

կ'օրհնէին անոր իրենց տունը ոռք դրած օրը, ձեռք-
նրւերէն եկածէն աւելի սրտայոյզ խնամքներ տանելու
կ'աշխատէին: Օրը տասն անգամէն աւելի եկան անոր
պղտիկ սենեակը մերթ մէկը, մերթ միւսը տեսնելու
համար թէ ինչպէս էր, եւ Մարիամ ամէն առթիւ անոնց
կ'ըսէր. «Ձէ՞ք յուսար որ ասդին դառնայ . . .»

Անգամ մը ազարակապանուհին պատասխանեց.
«Աղջիկս, ճշմարտութիւնը ինչ պահեմ, շատ շատ կ'ապ-
րի մինչեւ ծառերուն բացուիլը»

Այն վայրկեանէն ի վեր տխուր Մարիամը անդա-
դար կը նայէր պարտէղին պղտիկ պատուհանէն, եւ ա-
ռանց դող ելնելու չէր կրնար դիտել: Ուրիշ ատեն միշտ
կ'ուրախանար գարնան վերադարձին վրայ, բայց հիմա
տխրութեամբ տեսաւ փշոտ հաղարջենիին առաջին տե-
րեւները, եւ ծառերուն նորածիլ ընծիւղները. եւ սոս-
կումով լսեց խայտիտին երգը: Գարնանածաղիկին եւ
ձիւնարեկին տեսքը սիրտը ճմլեց. «Ո՛հ, Աստուած իմ,
կ'ըսէր, բնութեան մէջ ամէն բան կը վերածնի . . . :
Ուրեմն արժա՛ն է որ իմ խեղճ հայրս . . .» Եւ հե-
ծեծանքէն ձայնը կը խափանէր:

Գիշեր մը, Մարիամ միայնակ արթուն կը հսկէր իր
հօրը քովը: Պղտիկ պատուհանէն լուսինը այն աստի-
ճան պայծառ լոյս կը ձգէր սենեակին մէջ որ դրեթէ
բողբոջին անտես կ'ընէր հսկողը: «Մարիամ, ըսաւ Յա-
կոբ, մտմը վա՛րէ, եւ եկուր քանի մը հատուած կարգա՛
ինձ, ահա սա գիրքէն»:

Նոր կտակարան էր այս: Խեղճ ծերունին գնած էր
դայն, աքսորանքէն ի վեր նոյն իսկ սնունդին ծախքէն
կարելով՝ կարելի եղած առաջին խնայողութիւններովը:
Երբ ընթերցումը լմնցաւ, քանի մը վայրկեան լուռ

կենալէն վերջը՝ «Միրելի Մարիամս, ըսաւ, կրկին անգամ շնորհակալ եմ քեզ իմ այս վերջին հիւանդութեանս ատեն ինծի տուած որդիական սիրոյ ապացոյցներուդ առթիւ Հաւատարմութեամբ եւ ազնիւ սրտիդ բովանդակ հոգածութեամբը Աստուծոյ չորրորդ պատուիրանը կատարեցիր: Միտքդ բեր առաջուց քեզի ըսածս, Մարիամ, եւ դուն կը վարձատրուիս ու երջանիկ կ'ըլլաս հակառակ խեղճութեանն եւ լքման որոնց մէջ քեզի կը թողում ինձմէ վերջը: Աւա՛ղ, աղջիկս, իմ օրհնութենէս եւ այս մէկ հատիկ գիրքէն զատ՝ ուրիշ բան չունիմ քեզ կտակելու: Միշտ իմաստուն եւ բարի եղիր, եւ իմ օրհնութեանս արգասիքը կը տեսնես: Աստուծոյ ապաւինող հօր մը օրհնութիւնը իր արժանաւոր զաւակներուն համար հարուստ ժառանգութենէն աւելի կ'արժէ: Գալով այս գրքին՝ իմ յիշատակիս համար կը պահես զայս որ շատ թանկագին է, քանզի Աստուծոյ խօսքը կը պարունակէ, եւ Աստուծոյ խօսքը անկեղծ հաւատացեալները մխիթարելու, զօրացնելու եւ փրկելու յատկութիւնն ունի: Ո՛հ, քանի՛ քանի՛ անգամներ կեանքիս ընթացքին մէջ այդ բանը փորձով հասկցած եմ մէջտեղը ցաւերու եւ վշտերու՝ որոնք անդադար վնասելու եւ ընկճուելու կը ստիպէին զիս: Յիսուս Քրիստոսի խօսքերուն ընթերցումը միայն եռանդս անչէջ պահեց եւ յոյսերս՝ վասն»

Այս խօսքերէն վերջը՝ քիչ մը հանդիւլու համար բարձին կոթնեցաւ: Առաւօտուն ժամը երեքին ատենները, կանչեց Մարիամը, եւ անոր ըսաւ: «Շունչս կը բռնուի, պատուհանը քիչ մը բաց»

Մարիամ հնազանդեցաւ, ծերունին համակամութեամբ եւ յուսով լի նայուածքը դէպի Երկինք վեր-

ցուց, որ այն պահուէն անամպ էր եւ աստեղազարդ : Ապա իր անկողնին վրայ ինկաւ եւ քնացաւ . . . եւ բաննելիներու քաղցր քունովը :

Մարիամ կարծեց թէ ասիկա պարզ նուազում մըն էր : Դեռ մէկու մը մեռնիլը տեսած չէր, եւ Յակոբին մահը այսքան վաղահաս չէր կարծեր : Սակայն Մարիամին մտատանջութիւնը վայրկեանէ վայրկեան շատնալով՝ բոլոր տունը արթ ցուց, եւ ամէնքը աճապարանօք վազեցին : Երբ Մարիամ հասկցաւ որ հայրը մեռած էր, գրկեց զայն ողբաձայն աղաղակներով, ծածկեց համբոյրներով այս գունատ եւ սառած դէմքը եւ իր արտասուքը կը խառնուէին մահուան քրտինքին հետ :

« Հայր իմ, աղնիւ հայրս, գոչեց վերջապէս, ինծի համար քու ըրած բարիքիդ փոխարէնը ի՞նչպէս պիտի կրնամ հատուցանել : Աւա՛ղ, կը զգամ, երբէք կարող պիտի չըլլամ այդ բանն ընելու : Երաննելիներու օթեւանին մէջ, ուր այժմ կը բնակիս, կրկին եւ կրկին ընդունէ բիւր շնորհակալիքս ամէն մէկ խօսքիդ, ամէն խորխոյսիդ համար, զոր քու շրթունքդ ինձ պարզեւեցին, շրթունքդ, որոնք այլ եւս ինձ համար պիտի չը բացուին :

Ձերմ երախտադիտութեամբ կը համբուրեմ այս սառած ձեռքը որ լիուլի բարիք պարգեւեց ինձ, որ այնչափ աշխատեցաւ ինձ համար, եւ մանկութեանս ատեն հայրական պատիճներ դրաւ վրաս : Մանաւանդ այս վայրկեանիս է որ կը հասկնամ թէ քու այն ատենուան դիտաւորութիւններդ ո՛րքան բարի էին եւ ո՛րչափ օգտաւէտ եղան ինձ այն խստութիւնը զոր ի գործ դնելու պարտաւոր կը կարծէիր ինքզինքդ . . . : Այո, շնորհակալ եմ, կրկին եւ կրկին շնորհակալ՝ այն ամէն

բանի համար որ քեզմէ եկաւ, եւ ներողութիւն կը
խնդրեմ, եթէ երբէք վշտացուցած եմ քեզի իմ տղա-
յական թեթեւութիւններով . . . : Աստուած իմ, դուն,
դո՛ւն միայն կարող ես վարձատրել հայրս այնքան բա-
րութիւններուն եւ սիրոյն փոխարէն : Աւա՛ղ, ի՞նչ կըլ-
լար եթէ հիմա վերջին շունս աւանդէի ես ալ, եւ եր-
թայի անոր հետ միանայի երկինքի մէջ : Տէր, շնորհէ
որ, որ մը, իմ մահս ալ այս արդարին մահուանը պէս
ըլլայ : Ո՛հ, ի՞նչ է այս երկրի վրայ մեր վարած կեան-
քը. ոչինչ բան մը բաւական է զայն կործանելու : Բա-
րեքող դարար մեզ համար երկինք մը կայ, յաւիտենա-
կան կեանք մը. այսուհետեւ այս պիտի ըլլայ իմ միակ
մխիթարութիւնս :»

Շուրջը գտնո ող բոլոր մարդիկը արցունք թափե-
ցին, եւ ազարակապանուհին առարկութիւններով եւ
թախանձանքով դժուարաւ յաջողեցաւ դեռատի որբու-
հիին սիրտն ընելու որ իրեն հետ ուրիշ սենեակ մը եր-
թայ :

Բայց երեկոյին մէկը չկրցաւ դէմ կենալ, Մարիամ
նորէն եկաւ : Յաջորդ գիշերն ի բուն մահուան անկող-
նին քով արթուն հսկեց, մինչեւ լոյս հոն կեցաւ ան-
դադար կարդալով, աղօթելով եւ լալով : Պատանքը գո-
ցելէն առաջ, անգամ մըն ալ դիտեց այս անկենդան
մարմինը «Աւա՛ղ, կըսէր, ուրեմն այս վերջին անգամն
է որ կը տեսնեմ քու պատկառելի դէմքդ . . . : Ի՞նչպէս
ալ գեղեցիկ է. կարծես թէ կը խնդայ . ինծի այնպէս
կուգայ որ իր ճակատը յաւէրժական փառքի մը ճա-
ռագայթներով սլակուած է . . . : Երթաս բարով, եր-
թաս բարով, սիրելի հայրս, յարեց հեկեկալով : Հան-
գիստ քու մարմինիդ : Հաստատ յոյս ունիմ որ հրեշ-

տակները արդէն տարած են քու հոգիդ երկնային երա-
նութեան օթեւանը»

Մարիամ պատրաստած էր փնջիկ մը որ կը բաղ-
կանար գարնանածաղիկէ, մանիշակէ եւ խնկունիէ :
Ձեռքին մէջ դրաւ զայն ծերունի պարտիզպանին՝ որ
իր դործունեայ կեանքին ընթացքին մինչեւ վերջը շատ
ծաղիկներ ցաներ եւ մշակեր էր։ Նորեկ գարնան մէջ
առոյգացած երկրին այս սիրուն երախայրիքը քու մօ-
տաւոր յարութեանդ թող նշանակն ըլլայ, եւ այս մըշ-
տադալար խնկունին՝ քու առաքինութիւններէդ եւ հայ-
րագութ գորովէդ ինձ աւանդ մնացած անջնջելի եւ
բարեպաշտիկ յիշատակիդ պատկերը»

Սրբ որ դագաղը կը գամէին, մուրճին ամէն մէկ
հարուածը սրտին խորը արձագանգ կուտար, այնպէս որ
վրան մարելիք պիտի դար, եթէ բարեսիրտ ազարակա-
պանուհին սենեակէն դուրս չհանէր զայն, պաղատելով
որ քիչ մը հանգստութիւն առնէ :

Յուդարկաւորութեան ատեն, Մարիամ որք դա-
դաղին ետեւէն դնաց. սուգի պարեզօտ մը հագեր էր,
զոր շրջակայքի բնակիչներէն մանկամարդ գեղջկուհի
մը անոր փոխ տալու բարեհաճած էր։ Նա գունատ եւ
ուժաթափ էր. լողոր մարդիկ կը գթային հայրէ մայրէ
զուրկ այս խեղճ աղջիկին վրայ :

Յակոբ ախպարը էրլէպրոնի գիւղաքաղաքին մէջ
օտար մ'ըլլալուն՝ գերեզմանատան մէկ անկիւնը շը-
ջապատին տակոյժ փոշեցին իր գերեզմանը։ Եղեւինի
քանի մը մեծ ծառերու ճիւղերը պատին վրայէն կը
տաւածուէին եւ շուք կուտային այս գերեզմանին։ Ե-
րէցը հոն սրտաշարժ գամբանական մը արտասանեց,
որուն վերջաբանն էր, յանուն ննջեցեալին, շնորհակա-

լուծիւն այն ամէն բարիքին համար՝ զոր Եղեւնաբակի բարի ազարակապաններ՝ ըրած էին իրենց հիւրին. յոչորեց զանոնք, որպէս զի, ի սէր կրօնի եւ մարդկութեան, թշուառ որբուհիին համար հօր եւ մօր տեղ բռնեն:

Ամէն անգամ որ Մարիամ էրլէպրոնի եկեղեցին կ'երթար ժամասացութեան ներկայ գտնուելու, առիթը չէր փախցնէր. հօրը գերեզմանն ալ այցելելու. եւ ստէպ կիրակի օրերը երեկոյեան դէմ հոն կ'երթար եւ ծունր կը դնէր, կ'աղօթէր ու կուլար Նրբէք այս տխրազեցիկ տեղէն չէր բաժնուեր առանց հաստատ որոշման հաւատարիմ մնալու Աստուծոյ եւ առաքինութեան: Եւ այս բարեպաշտական որոշումը, Յաւիտենականին առջեւ, օր մը, իր ծնողացը հետ միանալու երջանիկ յոյսը հողիին մէջ զօրացուց:

ԺԳ.

ՄԱՆԿԱՄԱՐԻ ԱԳԱՐԱԿԱՊԱՆՈՒՀԻՆ

Այս ատենէն ի վեր Մարիամ միշտ տխուր էր: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ բոլոր ծաղիկները իրենց թարմութիւնը կորսնցուցած էին, եւ կը կարծէր թէ սուգի սեւ քօղ մը ազարակին շուրջը գտնուած բարձր եղեւիները պատած էր: Ժամանակը կամաց կամաց իր սաստիկ վիշտը մեղմացուց. բայց նորանոր դժբաղդուութիւններ, շատ չտեւեց, եկան վրան հասան:

Յակորին մահէն ետքը Եղեւնաբակի մէջ մեծ փոփոխութիւններ կատարուեցան: Բարի դիւզացիին ազարակը թողուցած էր իր մէկ հատիկ որդիին՝ որ խաղա-

դասէր եւ. չաղցրաբարոյ տղայ մըն էր, եւ քիչ ժամանակ առաջ բաւական գեղեցիկ եւ շատ հարուստ մանկամարդ կնիկան մը հետ ամուսնացած էր: Այս կիներ երկու զլխաւոր մոլութիւն ունէր. իր գեղեցկութեանը վրայ հպարտութիւնը եւ դրամի սէրը: Իր հրապոյրքէն եւ դրամէն դուրս մէկ բանէ չէր զգածուեր. նոյնպէս հպարտութիւնն ու ազահութիւնը, հակառակ անոր գեղեցկութեանը, կամաց կամաց խորշելի նկարագիր մը տուած էին դէմքին: Իրեն կը բաւէր դիտնալ թէ այս ինչ կամ այն ինչ բանը հաճելի էր կեսրայրին եւ կեսուրին, անոր յամառութեամբ կը հակառակէր, եւ ազարակի թողման պայմանագրին մէջ նշանակուած սնունդի եւ հազուատի ծախսերը կծծութիւնով եւ ահամայ կուտար անոնց: Տուածին փոխարէն անխնայ ճնշումներ կը բանեցնէր, հազար ու մէկ տեսակ կոխներ կ'ընէր անոնց հետ, եւ կարծես, կերած պատառներնին կը համրէր: Բարի ծերունիները, այս անհաճոյ բաներէն շատ վշտանալով՝ ետեւի յարկը իրենց պզտիկ բնակարանը քաշուեցան եւ այլ եւս խիստ քիչ անգամ առջեւի սենեակը երեւցան:

Երիտասարդ ամուսինին համար՝ ալ երջանկութիւն չկար: Խիստ եւ դէժ բնաւորութեան տէր կիներ անդադար դուհիկ խօսքեր կ'ուղղէր անոր, եւ օրը հարիւր անգամէն աւելի երեսին կու տար բերած մեծ հարստութիւնը: Խեղճ մարդը ահռան կը սեղմէր եւ կը լռէր, եթէ ոչ ամբողջ օրը կոխով անցնելու էր: Գործը մինչեւ այն աստիճանի հասուց որ իր էրիկին արգիլեց ծերունի հօրն ու մօրը քով երթալը, վախնալով որ, ըստ իր բացատրութեան, բան մը ել երթանք կ'ընէ եւ անոնց կը տանի: Երեկոյն աշխատութենէն վերջը՝ վախով դողով այցե-

յութիւն մը կու տար անոնց, այն ատեն նստարանի մը վրայ տրտում տխուր նստած կը գտնէր զանձնք եւ քովերնին նստելով իր ցաւերը կը պատմէր:

Այո՛, այո՛, կ'ըսէր ծերունի գիւղացին պատճառը այս է: Դուն կինս, դուն հարստութեան վայլէն շացարգուն, տղաս, դուն ալ գեղեցիկ դէմ ի մը հրապոյրէն խաբուեցար. ես ալ, իմ տկարութեամբս ձեր աղաչանքին տեղի տուի, ասոր համար երեքնիս ալ մեր պատիժը կը քաշենք: Եւ զնիւ Յակոբին խրատներուն հետեւելու էինք: Այս ամուսնութեան առթիւ երբ ա՛նոր կը մեր մէջ խօսակցութիւն անցաւ, իմաստուն ծերունին բնաւ հաւանութիւն չտուաւ: Շատ լաւ կը յիշեմ ամէն ինչ որ մեզի կ'ըսէր այս գործին վրայով, եւ այն օրէն ի վեր հազար անգամէն աւելի մտածեցի:

Միտքդ կ'ուզա՞յ, մայր, օր մը կ'ըսէիր. «Տասը հազար Քրանքը ըստ ինքեան դրամի գեղեցիկ գումար մըն է:» Բայց Յակոբը քեզ պատասխանեց: Գեղեցիկ գումար. ի՞նչ է ըսածնիդ . . . : Չէ՞ք կարծեր որ այս պարտէզին ծաղիկները հազար անգամ աւելի գեղեցիկ ըլլան . . . : Թերեւս ծանր գումար մ'ըսել կ'ուզէք: Այն ատեն ըսելիք չկայ. ինչու որ մայմնի եւ հոգիի զօրաւոր կազմուածք մ'ունենալու է մարդս զայն կրելու համար, առանց ընկճուելու, առանց անով բոլորովին աշխարհասէր էակ մը գառնալու, յարած միմիայն հարստութիւններու՝ եւ անընդունակ դէպի զուտ ազնիւ զգացումը բարձրանալու: Բայց ինչու՞ համար այսչափ դրամի կը փափաքիք: Մինչեւ այսօր բանի մը կարօտ չմնալով հանդերձ՝ աւելորդ բաներ ալ ունեցաք: Հաւատացէք խօսքիս, չափազանց հարստութենէն հպարտութիւն կը ծնի: Անձրեւը, ի հարկէ. բարերար եւ օգուակար բան մըն է. բայց եթէ

յորդառատ դայ պարտէզի մը ամենէն առողջ տունկերը կը փճացնէ:» Ահա ծերունի Յակոբին ճիշդ եւ ճիշդ ըսածները, որոնք կարծես թէ դեռ ականջիս մէջ կը հնչեն:

« Եւ դուն, տղաս, դուն ալ օր մը անոր կ'ըսէիր. «Բայց սակայն ասիկա շատ գեղեցիկ կ'ին մըն է, վարդի պէս թարմ եւ նազելի» Կը յիշե՞ս, այն ատեն Յակոբին քեզի տուած մէկ իրաւացի պատասխանը. «Ծաղիկներուն վիճակած բանը միայն գեղեցկութիւնը չէ. ասոր հետ մէկտեղ շնոսէք եւ բարութիւն ալ ունին. թանկազին բնծաններ կը պարգեւեն մեզ. անոնցմէ կ'ընդունինք առատ մօմ եւ պատուական մեղր: Առաքինութենէ զուրկ գեղեցկութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ շինծու ծաղիկ մը, անարժէք առարկայ մը, անհողի, անհոտ, անժպիտ»

Ահա ազնիւ Յակոբին քեզի ըսածը. բայց մենք ականջ չկախեցինք անոր իմաստուն դիտողութիւններուն, եւ այսօր կը զզջանք: Այն ատեն երկրի վրայ մեզ ամենամեծ բարեբաղդութիւն երեւցած բանը հիմա ամենամեծ դժբաղդութիւն դարձաւ: Աստուած այսօր ոյժ տայ մեզի համբերութեամբ մեր ցաւերը կրելու, ալ ուրիշ դարման չկայ:» Երեքին ալ խօսակցութիւնը այս էր:

Խեղճ Մարիամին վարած կեանքը անոնցինէն հանդիստ չէր: Հօրը հետ ընակած պզտիկ սենեակը ծերունի գիւղացիներուն թողելու պարտաւորեցաւ, եւ թէպէտեւ հոն ձեռքի տակ շատ գեղեցիկ սենեակներ կային. սակայն մանկամարդ ազարակապանուհին իր չարութենէն տանը մէջ անյարմար ամենէն նեղ սենեակը ցոյց տուաւ անոր: Իրեն դէմ հազար ու մէկ տեսակ նեղութիւններ հանեց եւ դժպի կերպով զայն չարչարեց: Արաւօտէն

մինչեւ երեկոյ անդադար կուի կ'ընէր հետը Մարիամ անդուլ կ'աշխատէր եւ նորէն տիրուհիին աչքը չէր մըտնելու թշուառ որբուհին շատ լաւ զգաց որ այս տունին մէջ բեռ մը եղած էր, Երկու ծերունիներուն քով զայն մխիթարել խորհելու կարողութիւն մնացած չէր. անձնական վիշտերնուն համար երեքն ալ մխիթարութեան պէտք ունէին: Շատ անգամ մտքէն անցաւ որ ուրիշ տեղ մը երթայ. բայց ու՞ր:

Այս շուարման մէջ էրլէպրոնի երէցին խորհուրդ հարցուց: Այս իմաստուն հովիւը անոր պատասխանեց. « Եղեւնաբակին մէջ կենալու ատենը այլ եւս անցած է քեզի համար, բարի Մարիամ, Հանգուցեալ հայրդ լաւ դաստիարակութիւն տուած է քեզ, եւ քաղաքացիի մը տունը կառավարելու ամէն պէտք եղած բանը քեզ սովորեցուցած է. մինչդեռ Եղեւնաբակը ուժով գիւղացի աղջիկի մը ծառայութիւններ կը պահան են քեզմէ, որ եւ է կերպով քեզի անպատշաճ եւ կարողութենէդ վեր գործ կը դնեն վրայ: Սակայն քեզ խորհուրդ չեմ տար մէկէն ի մէկ տունը ձգել եւ յախուռն կերպով անծանօթ մարդերու քով դիմելու: Այս պահուս քեզի տալիք լաւագոյն խորհուրդս այս է. առժամապէս եղած տեղէդ չես շարժիր, կրցածիդ չափ կ'աշխատիս, կ'աղօթես, յոյսդ Աստուծոյ վրայ դնելով կը սպասես համբերութեամբ եւ համակերպութեամբ. մինչեւ որ անոր կամ, ը քու վիճակդ վտխելու բարեհաճի: Ես իմ կողմէս խօսք կուտամ որ ամէն ձեռքէս եկածը կ'ընեմ պարկեշտ եւ քաղաքացի ընտանիքի մը քով քեզի գործ մը ձարելու: Գնա՛, աղջիկս, քաջ եղիր. Աստուած քեզի երեսի վրայ չթողուր: » Մարիամ շնորհակալ եղաւ, եւ խոստացաւ որ իր խրատներուն կը հետեւի:

Այն ատենէն աստին հօրը գերեզմանը իր սիրելի ազատտանարանը դարձաւ: Փայտաշէն պարզ խաչի մը ոտքը վարդենի տնկած էր, եւ աղջիկներուն ամենէն առաքինիէն՝ հայրերուն ամենէն լաւին նուիրուած եւ անմեղութեան աղ-թքով սրբազործուած այս համեստ յիշատակարանը մարդկանց յարգանքին առարկան դարձաւ, եւ հէզ Մարիամին դժբաղդութիւններուն վերջ մը դնելու համար նախախնամութեան ձեռքը գործիք մը եղաւ:

ԺԴ.

ՆՈՐ ԶԱՐԻՔ — ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

Մարիամին զանազան վիշտերուն ժամանակ հասաւ յուլիս 25ը, հօրը տօնը: Ատեն մը այս օրը իրեն համար խնդութեան օր մըն էր, բայց այս անգամ կսկիծի արցունքով ողջունեց անոր վերադարձը:

Տեղական սովորութեան մը համեմատ՝ մարդիկ սիրած անձերնուն գերեզմանները ծաղիկներով կը զարդարէին եւ մանաւանդ իրենց պաշտպան սուրբին տօնին օրը: Շատ անգամ Մարիամէն ծաղիկներ խնդրած էին, այս առթիւ գործածելու համար, եւ երբէք նա մերժած չէր: Հիմա կարգը իրենն էր. ինքն ալ ուզեց իր հօրը գերեզմանը ծաղիկներով զարդարել: Իր դժբաղդութիւններուն սկզբնապատճառ եղող կողովը, որ դեռ սենեակն էր, աչքին զարկաւ: Առաւ զայն, պարտէզ գնաց, ծաղիկներով եւ թարմ տերեւներով լեցուց, եւ արարողութենէն մէկ ժամ առաջ էլլէպրոնի գերեզմանատունը տանելով՝ իր հօրը գերեզմանին վրայ դրաւ: Վախ չունէր որ մէկը կ'երթայ ծաղիկներն ու կողովը կը գողնայ:

Որդիական մեծարանքի այս նուէրը յարդուեցաւ գիւղացիներէն, որոնք իրենց սրտերուն մէջ օրհնեցին այս բարի աղջիկը, եւ աղօթեցին անոր ծերունի հօրը հոգւոյն հանգստութեանը համար:

Ինչ օրէն ետքը ձախորդ փորձանք մը պատահեցաւ Մարիամին գլխուն: Երբոր ազարակին բոլոր մարդիկը անտառին անդիի կողման մեծ մարգագետնին վրայ զբաղած էին խոտ հնձելու եւ դիշելու, նոր կտաւի կոտրմը, զոր տանը մօտ խոտին վրայ փռած էին չորնալու, ինչպէս եղաւ, կորսուեցաւ: Մանկամարդ ազարակապանուհին երեկոյեան դէմ միայն հասկցաւ այս կորուստը եւ որովհետեւ ամէն ազահ մարդերու պէս ինքն ալ յետին աստիճան կասկածոտ էր, անմիջապէս խեղճ Մարիամին վրայ զբաւ յանցանքը: Յակոր իր ծերունի հիւրընկալներէն պահած չէր իր մատանիին պատմութիւնը. տղան, որ նոյնպէս գիտէր, իր կնկանը զայն պատմելու անխոհեմութիւնն ըրաւ: Իրիկունը երբ Մարիամ տուն դարձաւ ուրիշ շխատողներու հետ, ոտքը դրան սեմին դրաւ թէ չէ, մէկէն մանկամարդ ազարակապանուհին խոհանոցէն խենդի պէս դուրս վազեց, խիստ նախատական խօսքեր գլխէն վար թափեց եւ կտաւին կտորը անորմէ պահանջեց:

Մարիամ համեստութեամբ պատասխանեց թէ անկարելի էր որ առած ըլլար այդ կտաւը, քանի որ ինքն ալ տանը բոլոր մարդերուն պէս ամբողջ օրը խոտ հնձելով անցուցած էր. ըսաւ նաեւ թէ տիրուհիին խոհատան գործերով պարապած ատենը, շատ հաւանական է, օտարական մը դիւրութեամբ ներս մտած՝ եւ այդ կտորը գողցած է: Իրօք ալ այնպէս եղած էր: Բայց ազարակապանուհին բոլոր ուժով կը պօշար:

« Դուն ևս գողրու կարծես թէ ես չեմ գիտեր քու մատանիի գող ըլլալդ, եւ մեծ դժուարութեամբ դահիճին ձեռքէն ազատելդ . . . Կորիբ', դուրս ասկէ. իմ տունս քու տեսակէդ մարդու համար չինուած չէ: »

Երիտասարդ աղարակապանը կ'ըսէր. « Յուսամ որ այսպէս ուշ ատենով զայն չես ճամբեր. արեգակը արդէն մարը մտած է: Դոնէ թող որ ընթրէ. մարգագետինը օրն ի բուն մեզի համար աշխատեցաւ. միայն այս գիշեր զինք վար դնենք: »

— Ոչ իսկ ժամ մը, կատաղութեամբ պօռաց կինը. դուն ալ ձայնդ քեզի պիտի քաշես, եթէ ոչ սա վառած փայտը բերանդ կը խօթեմ: » Էրիկը զգաց որ անոր բարկութիւնը իջեցնելու ջանացած ատենը՝ ալ աւելի պիտի գրգռէր, ուստի բերանէն բառ մ'անգամ չհանեց. Մարիամ ոչ մէկ նախատինքի մը չպատարխանեց. իր բոլոր գոյքը ճերմակ թաշկինակի մը մէջ դրաւ, եւ այս թաշկինակը անոր ամէն ունեցածը դիւրաւ առաւ: Յետոյ իր պզտիկ ծրարը թեւին տակը առած՝ իր տէրերուն շնորհակալ եղաւ այն բոլոր բարութիւններուն համար՝ զոր Եղեւնարակի մէջ ընդունած էր, իր անմեղութիւնը անգամ մը եւս յայտարարեց, եւ իբր միակ վերջին շնորհք մը խնդրեց որ թոյլտուութիւն ժան իրեն, որպէս զի հրաժեշտ տայ իր երկու ձերունի բարերարներուն « Օ՛ն, գնա՛ հրաժեշտ տուր անոնց, պատասխանեց մանկամարդ աղարակապանուհին, ծաղրալից ձայնով մը, եւ եթէ երկուքն ալ հետդ տանելու ըլլաս, ինծի մեծ հաճոյք մ'ըրած կ'ըլլաս: »

Երկու ձերունիները այս տեսարանին աղմուկը արդէն լսեր էին՝ եւ երկուքն ալ կու լային: Մակայն կըրցածնուն չափ Մարիամը միսթարեցին եւ նոյն պահուն

իրենց քո լ եղած զրամը անոր սո:ին. շատ քիչ բան մըն էր:

« Քեզի տեսնեմ, քա՛ջ եղիբ, սիրելի աղջիկս, գնա՛, լսին, եւ Աստուած, քեզի հետ ըլլայ: Դուն հօրդ օրհնութեանը արժանեցար, զեռ երջանիկ օրեր կը տեսնես: »

Արդ, Մարիամը, այն իրիկունն իսկ մեկնեցաւ իր պզտիկ ծրարը թեւին տակն առած: Դէպի ծառախիտ անտառը երկնցող նրբուղին բռնեց: Միտքը զրամ էր որ այս երկիրը ձգելէն առաջ անգամ մըն ալ այցելէ իր հօրը գերեզմանը: Անտառէն դուրս ելած պահուն էրլէպրոնի եկեղեցիին զանգակին ձայնը լսեց որ հրեշտակ տեսա՞ն կը հնչէր, եւ զեռ գերեզմանատունը չմտած՝ գիշեր եղեր էր: Նա բնաւ վախ չզգաց այսպէս գիշեր ատեն գերեզմաններուն մէջտեղէն քալելով: Ուղղակի իր հօրը գերեզմանը գնաց:

Այս միջոցին լուսինը երկու եղեւիններու նեւ ճիւղերուն մէջէն կը փայլէր եւ իր ազօտ ճառագայթովը կը լուսաւորէր խաչը, վարդենին եւ ծաղկալից կողովը, որ զեռ հոն էր: Երեկոյեան քամին մեղմօրէն կը շարժէր եղեւնիներուն՝ եւ այս համեստ յիշատակարանին վրայ տնկուած նորաբոյս վարդենիին ճիւղերը: Տերեւներուն սօսափունէն եւ զեփիւռին շնչումէն զատ՝ ամենազոյզն շարժում մը չէր լսուեր. սովորաբար հանդարտութիւն եւ լուսթիւն կը տիրէր հանգստութեան այս դաշտին մէջ:

Մարիամին արցունքը չէին ցամքեր: « Սիրելի հայրս, ըսաւ գերեզմանը զիտելով, վիշտերս քեզ յայտնել չեմ կրնար: Աւա՛ղ, երկրիս վրայ միայնակ մնացի. մէկ հատիկ ապաստանարան մ'ունէի, անկէ ալ դիս կը վռնտեն . . . այս գերեզմանին վրայ երբեմն երբեմն գալ եւ լալու

վերջինն եւ տխուր միտիթարութենէս անգամ զիս կը
զրկենս » Եւ կու լար ու կու լար :

« Աստուած իմ բարի, վրայ բերաւ ծունկի գալով,
գթութեան նայուածք մը նետէ ամէն մարդու երեսէ
անխնամ ձգուած հէգ որբի մը վրայ՝ որ քու առ եւդ,
իր հօրը գերեզմանին վրայ կուլայ: Գթա՛ վրաս. սիրտս
խորտակուելու մօտ է . . . : Աստուած բարութեան, մի՛
լքեր զիս. դու՛ն ես իմ միակ նեցուկս եւ ապաւէնս
կանչէ զիս քո՛ւդ, իմ բարի ծնողքիս քովը . . . : Շնորհ
բբէ՛, շնորհ, Աստուած իմ, գթա՛ վրաս . . . : » Այսպէս
ըսաւ եւ արցունքը սկսան հոսիլ :

« Հիմա ի՞նչ ընեմ, ի՞նչ ըլլամ, ըսաւ վայրկեան մը
կենալէն վերջը. այս ժամուս ու՞ր երթամ. մէկը ներս
չառներ զիս :

Տխուր, մտախոհ չորս կողմը պտտցուց աչքը: Գերեզ-
մանատան պատին դիմացո՛ւ հօրը գերեզմանին ճիշդ մօտը,
մամռապատ հին գերեզմանաքար մը նշմարեց: Ժամա-
նակը անոր մակագրութեան մինչեւ իսկ հետքը ջնջած
էր, եւ որովհետեւ ճամբուն արգելք կ'ըլլար, նստարա-
նին տեղ այս պատին քո՛ւ դրուած էր : » Երթամ սա
քարին վրայ նստիմ եւ գիշերը հոս անցունեմ, ըսաւ
Մարիամ. հաւանական է ասիկա վերջին հոս գալս է, եւ
կեանքիս մէջը այս սիրելի գերեզմանը տեսնելիք
չունիմ . . . : Վաղը լուսաղէմէն առաջ քայլերս շատ
հեռուն պիտի ուղղեմ . . . : Ո՞ւր պիտի երթամ, Աստ-
ուած իմ, ո՞ւր քու ձեռքդ ինձ պիտի առաջնորդէ : »

ԺԵ.

ԱՆԻՐԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻ

Արդ, Մարիամ Նստաւ Արցունքէ թրջած թաշկի-
նակով երեսը գոցեց եւ աղօթքի կեցաւ: Աստուած իմ,
Աստուած իմ, խորհեցաւ հեկեկալով, ինչ կ'ըլլայ հրեշ-
տակներէդ մին խրկէ, որպէս զի բռնելիք ճամբաս
մատնանիչ ընէ ինձ:

Յանկարծ, զողցես, իրեն լսելի եղաւ քաղցր ձայն
մը՝ որ ընտանեբար իր անունը կ'ու տար. « Մարիամ,
Մարիամ » Մարիամ վեր վերցուց աչքը եւ դարձուրած
մնաց. գեղափայլ, հրեշտակներու պէս գեղեցիկ եւ շնոր-
հալի դէմք մը տեսաւ: Անոր աչքին մէջ երկնային
բարութիւն մը կը ճառագայթէր, կարմրուկ այտերը
գեղձների ծաղիկներէն աւելի քնքուշ կ'երեւէին. խիտ
եւ խարտեաշ մազերը ուսերուն վրայ կը գեղածփէին.
ձիւնէն աւելի ճերմակ շրջազգեստ մը հագած էր: Մարիամ
խիստ որոշակի տեսաւ դիմացը կանգնած այս փառա-
պանծ եւ լուսնին մեղմ ճառագայթովը լուսապարփակ
դէմքը: Մարիամ սարսռաց. դողդոջուն ծունկի եկաւ եւ
աղաղակեց.

« Աստուած իմ, ի՞նչ կը տեսնեմ . . . ինձ օգնու-
թեան հասնող երկնառաք հրեշտակ մըն է արդեօք:

— Սիրելի Մարիամ, պատասխանեց քաղցրիկ ձայն
մը. ես երկնային հրեշտակ չեմ, քեզի պէս պարզ մահ-
կանացու մըն եմ, բայց քեզի օգնութեան կու դամ:
Աստուած քու ջերմեռանդ աղօթքդ լսեց: Լաւ նայէ
երեսս. միթէ զիս չե՞ս ճանչնար:

— Ո՛վ Աստուած, ի՞նչ է տեսածս աղաղակեց Մարիամ՝

կարելի՞ րան է: Այո՛, դուք . . . Ամէլիա կոմսուհին էք: Ո՛հ, ո՞ր երջանիկ դիպուածը ձեզի հոս առաջնորդեց. Օրիորդ, այս տխրագոյնիկ եւ արհաւիրալից տեղը, այս ժամուս, ձեր գլեակէն շա՛տ հեռու: »

Ամէլիա կոմսուհին սիրողարար վերցուց Մարիամը, իր բազուկներու մէջ սեղմեց դայն, խանդաղատական արցունքով համբուրեց, եւ ըսաւ. «Բարի եւ սիրելի Մարիամ, քեզի դէմ սոսկալի անիրաւութիւն մը գործեցինք: Դու շատ գէշ վարձատրուեցար, փոխարէն այն հաճոյքին՝ զոր ինձ ընելու դիտաւորութիւն ունէիր, տալով ինձ այս սիրուն կողովը՝ զոր դեռ եւս հոս կը տեսնեմ . . . : Բայց քու անմեղութիւնդ ճանչցուեցաւ: Ո՛հ արգեօք մեզ կը ներե՞ս, կը ներե՞ս ծ՛ողքիս եւ ինձ: Ո՛հ, աղէ՛՛ ամէն բանի դարմանը, ըստ կարի, ընելու պիտի ջանանք: Ներէ՛՛ մեզ, սիրելի Մարիամ: »

Մարիամ սպտասխանեց լալաղին. «Այդպէս խօսքեր մի՛ ընէք, Օրիորդ. այս աղետալի գործին մէջ շատ խնայութեամբ վարուեցաք մեզի հետ: Ո՛հ, ձեզ կը վրտատահացնեմ որ մտքէս բնաւ անցած չէ ձեզ դէմ ամենապզտիկ ոխ մը ունենալ: Հօրս եւ ինձ համար ձեր ըրած բարիքը միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշէի: Իմ միակ վիշտս այն էր որ դուք . . . դուք, օրիորդ, եւ ձեր յարգելի ծնողքը յանցաւոր եւ ապերախտ կարծեցիք դիս . . . : Եւ իմ բուռն փափաքս անմեղութիւնս ճանչնալնիդ տեսնելս էր: Վերջապէս Աստուած այս փափաքս կատարեց: Ծնորհակալութիւն՝ իրեն: »

Ամէլիա կոմսուհին երկար ատեն Մարիամը իր բազուկներու մէջ սեղմած պահեց, անոր երեսը իր արցունքովն ողողեց: Յետոյ անթարթ աչքով Յակոբին գերեզմանին նայեցաւ, եւ ձեռնամած գոչեց վշտաշին յուզման

չեշտով մը . « Ո՛վ ազ՛իւ եւ պատուարժան մարդ, քու մարմինդ հոս օտար հողի մէջ կը հանգ՛ի . իմ առաջին տարիներուս մէջ քեզի կը սիրէի, քու ձեռներդ հիւսեցին ողորիէ որբանը՝ որուն մէջ մանկութիւնս կը ննջէր . տօնի առթիւ իբր ընծայ դուն տո՛ւր ինձ այս կողովը՝ զոր գերեզմանիդ վրայ կը տեսնեմ . . . : Բարէ՛, ինչու՞ այդպէս շուտով մեռար . . . : Ին՞չ կ'ըլլար եթէ քեզի ողջ գտնէի, պատկասելի դէմքդ դիտէի եւ քեզմէ ներում խնդրէի, քեզի դէմ ըրած նախատինքիս համար Ո՛հ, Սսոռւած, եթէ աւելի խորհրդով շարժած ըլլայինք, եթէ երկար ատեն փորձուած հաւատարմութեանդ վրայ աւելի վստահութիւն ցուցուցած ըլլայինք, քու մարմինդ առաքինի ծառայ, հոս աքսորուած պիտի չըլլար, թերեւս կ'ապրէիր ալ եւ մեզի հետ կ'ըլլայիր : Ո՛հ, ներէ մեզ, հոս, գերեզմանիդ վրայ յանուն ծնողացս, հանդիսական խոստում կ'ուտամ . մեր քեզի ըրած չարիքին փոխարէնը քեզ հատուցանել չկրնալով՝ կրկինը աղջկկիզ պիտի հատուցանենք : Ո՛հ ներէ՛, ներէ մեզ :

— Ո՛հ, օրիորդ վրայ բերաւ Մարիամ . հայրս ամեն նապգտիկ ոխ մը իսկ չունեցաւ իր յարգելի տէրերուն դէմ : Էշպուրկի մէջ ըրածին պէս, աքսորանքին ատենն ալ միշտ իր աղօթքին մէջ կը յիշէր զանոնք : Իր վերջին ժամուն ալ զանոնք օրհնեց :

« Մարիամ, ինձ կ'ըսէր, իր մեռնելէն մէկ վայրկեանս առաջ . հաստատուն հաւատք ունիմ որ մեր յարգելի տէրերը, օր մը, ճանչնալով քու անմեղութիւնդ, քեզ աքսորէդ ետ կը կանչեն : Այն ատեն վստահացուր ազնիւ կոմսը, բարեսիրտ կոմսուհին եւ հրեշտակազիպ Ամէլիան զոր շատ անգամ, իր տղայութեան ատենը, բազուկնեւրուս վրայ կրեցի, վըստահացուր օր մինչեւ վերջին

չունչս սիրտս երբէք չդադրեցաւ զանոնք յարգելէ, սիրելէ եւ անոնց երախտապարտ մնալէ: » Կրնամ ձեզ վստահեցնել, Օրիորդ, որ ասոնք բուն իր խօսքերն են: »

Բարի Ամէլիան նորէն արցունք թափեց Վերջապէս, ըսաւ. «Յկուր, Մարիամ, քովս այս քարին վրայ նստիր: Ձեմ կրնար հեռանալ այս գերեզմանին քովէն: Մենք հոս Աստուածութեան սրբարանին մէջ ըլլալու պէս ենք եւ ինծի կու գայ որ հօրդ օրհնութիւնները մեր վրայ կը սւււառնին: »

« Ժողովրդապետը առաջարկեց որ ինձ ընկերանայ. բայց անկէ խնդրեցի որ մինակ դամ քովդ, որպէսզի կարենամ ողջագուրել քեզ ասանց ակնատես մէկու մը եւ սրտիս բովանդակ զեղումովը Սակայն անկէ խնդրեցի նաեւ որ մարդ խրկէ ծնողացս քով ըսելու համար անոնց իմ ուր ըլլալու եւ իմացնելու. քու ժամանումդ. . . » Ասկէ կը հասկնաս, սիրելի Մարիամ, իմ յանկարծական երեւմանս պատճառը: Սյսպէս Աստուածային նախախնամութիւնը այս կողովը իրեն գործիք ըրաւ հօրդ գերեզմանին վրայ մեզի միայնելու:

ԺԶ.

ՈՐԴԻԱԿԱՆ ՄԵՆԱՐԱՆՔԸ ԿԸ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԻ

Երբ նստան, Ամէլիա կոմսուհին Մարիամը ողջագուրելով՝ անոր ըսաւ.

« Աստուած յայտնապէս քեզ հետ է, սիրելիս Մարիամ, զարմանալի կերպով զիս այս տեղը առաջնորդեց քեզ օգնելու համար: Պէտք է որ ամէն բանէ առաջ քեզ պատմեմ թէ ինչպէս եղաւ այս բանը: Շատ պարզ եւ բոլորովին բնական բան մըն է: Սակայն դուն այս բանին

մէջ, հրաշքի մօտ եւ ճշմարտապէս աստուածային պարագայներու զուգադիպութիւն մը պիտի տեսնես:

« Այն ատենէն ի վեր երբ քու անմեղութիւնդ յայտնուեցաւ, այլ եւս հանգստութիւն չունեցայ: Շարունակ քու եւ հօրդ վրայ կը մտածէի: Հաւատա՛խօսքիս, սիրելիս Մարիամ, ձեր վիճակին վրայ շատ արցունք թափեցի: Իմ ծնողքս ամէն տեղ ձեզի վնտոել տուին, բայց ի զուր. երբէք ստուգապէս չկրցանք զիտնալ թէ ինչ եղած էիք: Քանի մը օր առաջ հայրս, մայրս եւ ես իշխանին որսորդութեան դղեակն եկանք որ անտառին եզերքին վրայ, գիւղաքաղաքին մօտիկը կը գտնուի: Այս դղեակը առ նուազն քսան տարիէ ի վեր երեսի վրայ ձգուած ըլլալուն՝ հոն միայն անտառապահ մը կը բնակի: Հայրս որ, ինչպէս գիտես, ջուրերու եւ անտառներու վերատեսուչ է, հոս եկաւ իշխանին կալուածական սահմաններուն վերաբերեալ քանի մը վէճեր կարգի դնելու համար: Սյուր ամբողջ օրը անտառն անցուց երկու օտար անձերու հետ՝ որոնք հոս եկած էին նոյն դորձին համար: Երեկոյին, մայրս ինքզինքը ստիպուած տեսաւ պարոններուն հետ դղեակը եկող տիկիները վար դնելու: Խաղի սեղանները կարգի դրին: Շատ գոհ էի որ ինձ պէտք չունեցան. ինչու որ երբէք չեմ սիրեր այս տեսակ զուարճութիւնը: Տորեկուան չափազանց տաքութեան յաջորդած էր շատ գեղեցիկ, շատ զով եւ շատ ախորժելի երեկոյ մը. այս տեղերուն արևին մարը մտնելը խիստ սքանչելի երեցաւ ինձ. շոճիի մթին անտառներով ծածկուած շրջակայքի լեռները, որոնց վրայ տեղ տեղ չոր քարաժայրերու կոյտեր կան, այնչափ նոր այնչափ նկարագեղ եւ այնչափ յանկուցիչ տեսարան մը աչքիս ընծայեցին որ՝

մօր Բէս հրաման խնդրեցի շրջակայ տեղերը պտոյտի երթալու: Անտառապահին աղջիկը հետս գնաց:

« Էրլէս պ սն քիւղաքաղաքին մէջէն կանցնէինք. գերեզմանատան դուռը բաց էր. մարը մտնող արեւին ճառագայթներէն տաղանաքարերը կը լուսաւորուէին: Ամէն ժամանակ եւ մանկութենէս ի վեր շատ սիրած եմ մահարձաններուն վրայի փորագրութիւնները կարգալը: Միշտ սաստիկ կը զգածուէի երբ դամբանագիր մը կտրդալով իմանայի պատանիի մը կամ դեռատի աղջկան մը վաղահաս մահը, եւ տեսակ մը տխուր գոհունակութիւն կը զգայի երբ ուրիշ քարերուն վրայ կտրդայի ընտանիքի հօր մը կամ մօր մը մինչեւ խոր ծերութեան հասնիլը: Տաղաչափութեամբ այնքան չէ, բայց իմաստով ընդհանրապէս երեւելի ոտանաւորները հողուոյս մէջ աղնիւ եւ բարձր զգացումներ կ'արթնցնէին, եւ քիչ անգամ գերեզմանատունէն կը հեռանամ առանց անկէ հետս տանելու պատուաւոր յիշատակ մը, առաքինական որոշում մը:

« Արդ, սա՛յլ ներս մտանք: Շատ մը գերեզմաններ այցելելէն վերջը՝ անտառապահին աղջիկը ինձ ըսաւ: « Հիմա ձեզի շատ գեղեցիկ բան մը պիտի ցուցնեմ. « խեղճ ծերունիի մը գերեզմանը: Անոր վրայ ոչ մա- « հարձան պիտի տեսնէք եւ ոչ շքեղ արձանագիր. բայց « որդիական սէրը կրցած է դարդարել այդ գերեզմանը « այնքան հաճելի որքան սրտաշարժ մէկ կերպով . . . « Կը տեսնէք սա վարի ճերմակ խաչը եւ գեղեցիկ « վարդինին, եւ ծաղկայիյ սիրուն կողովը » Քովը մօտեցայ եւ քար կտրած մնացի: Մէկ նայուածքով ճանչցայ կողովը, որուն յիշատակը հարիւր անգամէն աւելի միտքս եկած է քու աքսորանքէդ ի վեր: Ուշադրու-

թեամբ զմնեցի, ճիշդ այն էր. եթէ այս առթիւ կասկածներ ալ ունեցայ, այս կասկածներն ամբողջովին ցրուեցան երբ անոր վրայի անուանս սկզբնատառերը եւ ընտանիքիս զինանշանները ճանչցայ, իսկոյն պատմել տուի հօրդ պատմութիւնը եւ քուկդ: Անտառապահին աղջիկը պատմեց ինձ ինչ որ գիտէր ի մասին ձեր Եղեւնաբակի ընակութեանը, հօրդ վերջին հիւանդութեանը, եւ անոր մահուանէ վերջը քու կրած վշտիդ: Պարոն երէցին քովը վազեցի, որ ինձ շատ յարգելի եկեղեցական մը երեւցաւ: Ուրիշէն իմացածս ինքն ալ հաստատեց եւ ձեր երկուքին վրայով բարի վկայութիւններ տուաւ: Անմիջապէս Եղեւնաբակը երթալ ուզեցի, բայց երբ յարգելի երէցը բոլոր այս բաները մանրամասն կերպով ինձ կը պատմէր, գիշերը արդէն հասած էր: Ի՞նչ ընեմ կ'ըսէի: Լաւ կը տեսնեմ որ հիմա շատ ուշ է, այսօր ագառակ երթալ չըլլար. բայց վաղը առաւօտ կանուխէն կը մեկնինք: Երէցը կանչել տուաւ իր սպասաւորը եւ անոր հրաման տուաւ որ շուտով ագարակը երթայ եւ քեզի առնէ երիցատունը բերէ:

« — Պանդուխտ խեղճ աղջիկը, հարցուց սպասաւորը: Ո՛հ, զինքը բերելու համար հեռու երթալու պէտք չ'ունիմ, հիմա իր հօրը գերեզմանին քովն է, ուր կուլայ եւ կ'ողբայ: Ո՛հ, այդ խեղճ աղջիկը իրաւցնէ սրտաշարժ բան մըն է, շատ կը վախնամ որ վշտին սաստկութենէն վերջ ի վերջոյ պիտի խելագարի: Պահ մը առաջ՝ երբ ժամացոյցը, որ շատ հին է, շտկելու վրայ էի, որպէս զի զոնէ գէշ աղէկ բանի մինչեւ որ սա օտարական պարոնները այս տեղէն մեկնին, աշտառակին կեռեքին մէջէն նայելու ատենս տ'ոսայ որ խեղճ որբուհին դեռ գերեզմանատունն էր: »

— Այո, գոչեց Մարիամ, ակներեւ է որ Աստուած ինքն է այս բոլորին վարիչը: Գթաց իմ արցունքիս՝ եւ լքման սոսկալի վիճակիս վրայ: »

Ամէլիան յարեց. « Պէտք է որ ուրիշ բան մըն ալ ըսեմ քեզ, սիրելի բարեկամուհիս, բան մը որ այս դէպքին մէջ այն աստիճան սրտաշարժ ինձ կերեւայ որ՝ հոգիիս մէջ յարգական երկիւղ մը կ'արթնցնէ, երբ կը մտածեմ սուրբ արդարութեանը վրայ Աստուծոյ՝ որուն անքննին վճիռները մեր ճակատագիրը կը վարեն: Մտիկ ըրէ, լաւ կը յիշես Դուանէզը, 4 ու անհաշտ թշնամիդ, որուն բոլոր մտածմունքը մի միայն քեզ վնասել էր. մեր աչքէն քեզի հեռացնել կ'ուզէր որպէս զի այս եղանակով մեր բոլոր վտահուծիւնը ձեռք անցնէ: Ահա այս էր իր զզուելի ստախօսութեան պատճառը: Առջի բերան, իրօք, յաջողեցաւ. բայց վերջը, բուն իսկ այդ ստախօսութիւնը եղաւ. որ կորսնցնել տուաւ իրեն թէ՛ մեր վտահուծիւնն եւ թէ՛ իր պաշտօնը: Նայէ՛ մէկ անգամ որ այս կողո՞ղն ալ, զոր քու մեկնումիդ ժամանակ նախատական դէմքով երեսիդ նետեց, բուն իսկ նախախնամութեան ձեռքին գործիքն եղաւ մեզ միացնելու համար: »

« Հիմա կարգը քուկդ է ինձ պատմելու, շարունակեց գեռատի կոմսուհին. ի՞նչպէս եղաւ որ, խնդճ աղջիկ, այսպէս ուշ ատեն գերեզմանատուն եկած էիր եւ ինչո՞ւ համար չափազանց տրտմութեան մէջ գտայ քեզի: »

Մարիամ երբ պատմեց թէ ինչպէս նախատական կերպով ազարակէն զինքը վճռեցին, Ամէլիան զարմացած մնաց. « Ո՛հ, ի՞նչ երջանկութիւն, ազաղակեց, որ Աստուած քեզ օգնութեան խրկեց զիս այս սեւ ժամուս մէջ: Ի՞նչ մը առաջ քու ըսածիդ մէկ նոր ապացոյցն ալ կը տեսնես այս գործին մէջ, այսինքն՝ Աստուած կարող

է նախանձոտներուն եւ չարերուն մեզի դէմ ընել ուզած չարիքը ի նպաստ մեզ փոխելու: Չաւսիրտ գեղջկուհին տունէն քեզ վճռտելով կը կարծէր թէ քեզ թշուառ պիտի ընէ: Լաւ ուրեմն, անգիտակցաբար եւ իր դիտաւորութեանը հակառակ՝ քեզի կառաջնորդէր մեր թեւերուն մէջ, ուր մինչեւ մահդ երջանիկ պիտի ըլլաս:

« Բայց ժամանակ է որ քաշուինք երթանք շարունակեց Ամէլիան. ծնողքս մեզի կը սպասեն: Ուրեմն հետո եկուր, սիրելի Մարիամ, ալ չեմ ուզեր որ քովէս հեռանաս. եւ վաղը մեզ հետ կը մեկնիս, էշպուրկ վերադառնալու համար: »

Մարիամ, որ տրամութեամբ կը մտածէր թէ կեանքին մէջ թերեւս այս տեղերը գալիք ա'լ չունէր, լալով իր վերջին մնաս բարոյն ըսաւ սիրելի գերեզմանին՝ որմէ բաժնուիլը չէր գար: Ամէլիան անոր թեւէն բռնեց եւ հեռացուց զայն ըսելով. « Եկո՛ւր, եկո՛ւր, Մարիամ, կողովը նետդ առ, որպէս զի, միշտ աչքիդ առջեւ հօրմէդ յիշատակ մը ունենաս Փոխանակ այս կողովին, որով որդիական մեծարանքը իր գերեզմանը զարդարած էր, մենք պիտի կանգնենք աւելի տեւական յիշատակարան մը՝ որմէ դուն գո՛ պիտի մնաս: Ե'կո՛ւր, դու հետաքրքիր ըլլալու ես զանուած մատանիին մանրամասն պատմութիւնն իմանալու, ճամբան քեզ կը պատմեմ: »

Վերջապէս հին դղեակին ճամբան բռնեցին, եւ լուսնի մեղմիկ լուսով քալեցին թեւ թեւի տուած:

Ժէ.

ՄԱՏԱՆԻԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ատեն մը լուութեամբ եւ գորովալից սրտով քալելէն վերջը՝ մանկամարդ կոմսուհին ըսաւ. « Հիմա քեզ պատմեմ թէ մատանին ինչպէս գտնուեցաւ: »

« Քու դժբաղդութեանդ հետեւեալ տարին, սովորականէն շատ կանուխ ձգեցինք մայրաքաղաքը մեր էշպուրիկի զղեակը վերադառնալու համար. ուր հօրս ներկայութիւնն անհրաժեշտ էր իր գործերուն պատճառաւ: Մարտի առաջին գեղեցիկ օրերուն մէջ իսկոյն մեկնած էինք: Հազիւ թէ հասած էինք օդը գէշացաւ. մանաւանդ զիշեր մը նշանաւոր եղաւ իր սոսկալի փոթորիկովն ու սաստիկ անձրեւովը:

« Անտարակոյս դեռ կը յիշես այն մեծ տանձենին՝ որ մեր պարտէզին մէջտեղը բռնած էր: Չափազանց ծեր էր, եւ գրեթէ ալ պտուղ չէր տար: Մրրիկը, որ այն զիշերը շատ ուժգին էր, այնպէս շարժած էր զայն որ՝ կարծես թէ իյնալու մօտ էր: Հայրս հրամայեց որ զայն կտրեն: Դղեակիին բոլոր ծառաները գործին ձեռնամուխ եղան. ինչու որ այնպիսի եղանակով մը կուղէին կտրել որ՝ անոր ճիւղերը երբէք չլնասեն չրջակայ տունկերուն: Հայրս, մայրս, մենք տղայ, աղջիկ եւ վերջապէս զղեակիին բոլոր մարդիկը այս գործողութեան ներկայ գտնուելու համար պարտէզը իջած էինք:

Սրբ որ այս խոշոր ծառը ահագին ճարճատիւնով ինկաւ, երկու պզտիկ եղբայրներս թռչունի բոյնի մը քով վազեցին, զոր ծառին մէջ նշմարած էին, եւ որը երկար ատենէ ի վեր անոնց տղայական հետաքրքրութիւնը կը շարժէր: Մանրակրկիտ ուշադրութեամբ անոր ամէն տեղը նայեցան « Էհէ՛, ըսաւ Օկիւստը եկուր տես, եղբայր, սա բոյնին հիւսկէնին մէջ եղած փայլուն բանը — Բայց իրաւ ի՞նչպէս փալփուուն է, յարեց Ալբերդը: Դուանէդն ալ մօտեցաւ, հետաքրքրական ակնարկ մը ձգեց յայտնի առարկային վրայ . . . եւ ճիշ մը արձակեց. « Ո՛վ երկինք, ահա մատանին » եւ մեռելի պէս

գոյնը նետեց: Իմ պզտիկ եղբայրներս առին այս գոհարը եւ մօրս տարին ուրախութեան աղաղակներով:

« — Այո, ասիկա իմ մատանիս է, կըսէր մայրս: Ո՛հ, պարկեշտ Յակոբ, խեղճ Մարիամ, ի՞նչպիսի անիրաւութիւն է որ ձեզի դէմ ըրինք: Ստուգիւ շատ գո՛հ եմ, մատանիս գտնելուս. բայց հարիւր անգամ աւելի գո՛հ կըլլայի, եթէ Յակոբն ու Մարիամը վերստին գտնելով անոնց դէմ գործած մեր անիրաւութիւնը փոխարինել կարենայինք: »

« — Բայց ի՞նչ տարօրինակ պատահմամբ հարցուցի, այն ատեն, այս մատանին ծառին գազաթը կըցաւ գանուիլ: »

« — Հիմա ձեզ կ'ըսեմ այս բանը պատասխանեց մեր հին պահապան Անտօնը, քու անմեղութիւնդ բացայայտ ըլլալուն վրայ ուրախութեան արցունք թափելով. նախ գիտցած ըլլանք որ՝ ո՛չ ծերունի Յակոբը այս մատանին այնտեղ պահած է եւ ոչ Մարիամ՝ իր աղջիկը. ասիկա յայտնի բան է, վասն զի ծառը շատ բարձր ըլլալուն՝ մինչեւ դագաթը չէին կրնար մագլցի ելնել: Ասիկէ զաս՝ անոնց ժամանակ չտուին, ինչու որ հազիւ թէ Մարիամ զղեակը ձգած էր, եւ ահա զինքը ձերբակալեցին եւ իր հօրը հետ բանար զրին: Բայց այս սեւ թռչունները որոնք իրենց բոյնը այս ծառին վրայ դրած էին, այս ամէն անծեղները փայլուն բանի չափէ դուրս սէր ունին, եւ ուր որ այդ տեսակ առարկաներ ձեռք անցնեն կը յափշտակեն եւ գաղանապէս իրենց բոյնը կը տանին: Արդ, այս թռչուններէն մին մատանին գողցած՝ եւ հոն պահած է: Ահաւասիկ ինչ որ այս ժամուս տպացուցուեցաւ: »

« Այն ատեն մայրս ըսաւ. « զուն կատարելապէս

« Իրաւունք ունիս, Անտոն հիմա, շատ լաւ կը յիշեմ որ
« այս տանձենիին վրայ բոյն դնող թռչունները ստէպ
« ստէպ կուզային եւ պատուհանիս քով կը թռչէին,
« եւ թէ այն պահուն երբ մատանիս աներեւոյթացաւ,
« պատուհանները բաց էին, պղտիկ սեղանը որուն վրայ
« զայն դրած էի, պատուհանին շատ մօտն էր, եւ վեր-
« ջապէս նիքը դնելէս վերջը՝ քովի սենեակը դացած
« եւ հոն ժամանակ մը մնացած էի: Տարակոյս չկայ որ
« այս գող թռչուններէն մին իր ծառին բարձրէն նըշ-
« մարած է այս վայրուն առարկան եւ ներքնասենեակը
« իմ զբաղած ժամանակէս օգուտ քաղելով՝ մատանին
« տարած է առանց ինձմէ տեսնուելու:

« Հօրս վրայ վհատութիւն եկաւ երբ այսպէս յան-
« կարծակի քու եւ հօրդ՝ ձեր երկուքին տարապարտուց
« դատապարտուած ըլլալուն ստուգութիւնը հասկցաւ:

« Սաստիկ կը ցաւիմ, կ'ըսէր, այս աստիճան անո-
« դորմ անարդարութիւն մը գործած ըլլալուս այս ազ-
« նիւ մարդերու դէմ, եւ եթէ կայ բան մը՝ որ զիս
« կը մխիթարէ, այն ալ սա է որ իրաւցնէ ատելու-
« թեամբ եւ չարութեամբ վարուած չեմ անոնց դէմ.
« այլ մի միայն սխալմամբ: Սակայն երբէք խիղճս պիտի
« չհանդարտի մինչեւ որ այս դժբաղդ զոհերը չգտնուին
« եւ իրենց առաջին դիրքին մէջ չվերահաստատուին
« ու իրենց դէմ եղած անարդարութեան փոխարէն՝ պատ-
« շած կերպիւ հատուցում չըլլայ:

« Յետոյ Դուանէզին մօտեցաւ, որ մեր շուրջը գըտ-
« նուող խնդափայլ դէմքերուն մէջտեղ առանձին կեցեր
« էր, գոյնը նետած եւ ոճրագործի պէս դողդոջուն:
« Անիծեա՛լ օձ, բարկութեամբ եւ ցասմամբ պօռաց
« երեսին: Ի՞նչպէս համարձակեցար տէրերուդ եւ ար-

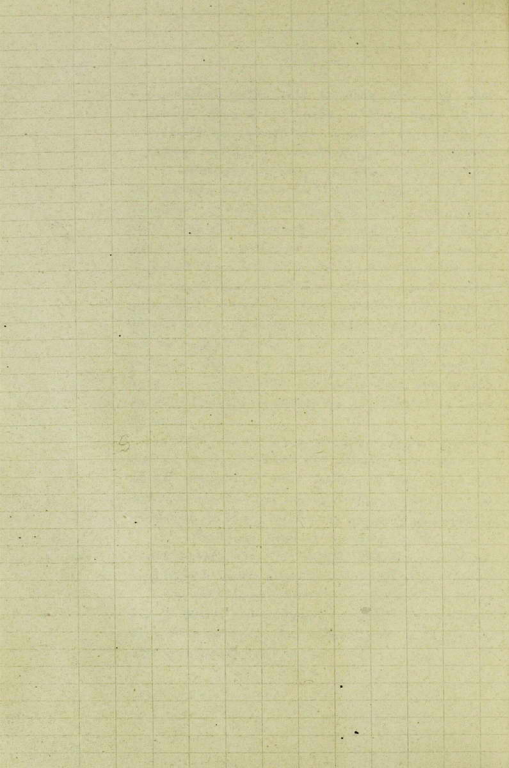
« դարսւթեան առջեւ ստել, եւ անոնց ընել տալ շատ
« ցաւալի սխալ մը : Ի՞նչպէս ունեյար այդ տխուր
« արիութիւնը. գահավիժելու պարկեշտ ծերունի մը եւ
« իր խեղճ ազջիկը թշուառութիւններու անդունդին մէջ :

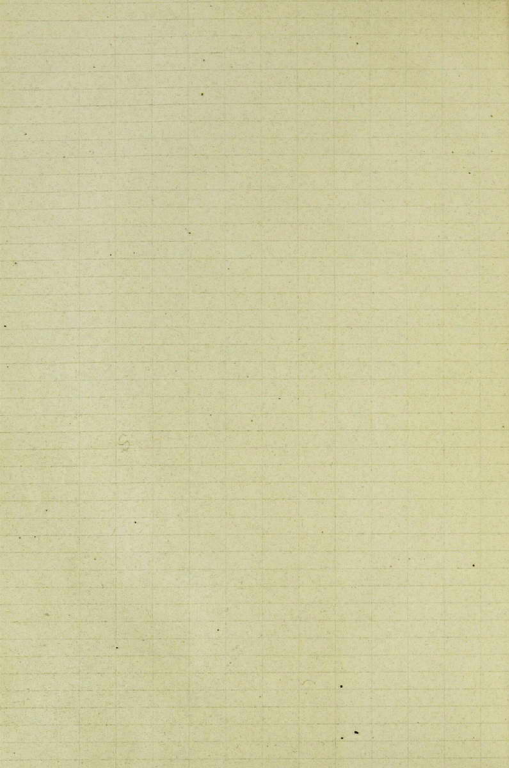
« — Բռնեցէք սա հրեշք, աւելցուց խօսքն ուղղելով
հոն գտնուող ստիկաններուն՝ որոնք կարծես թէ հօրս
հրամանին կը սպասէին : Չարկէք ասոր այն շղթա-
ները՝ որոնցմով Մարիամը զարնուեցաւ, եւ նետեցէք
այն զնգանը՝ ուր Մարիամ տառապեցաւ, Մարիամին
ընդունած հարուածներուն թուովը ասոր ալ հարուած-
ներ տուէք : Այս զգուելի արարածին հաւաքած բաները,
գոհարեղէն, արծաթեղէն, հագուստեղէն, բոլորը, բոլորը
ձեռքէն առէք, որպէսզի իրեն անիրաւաբար մերկացնել
տուած աղջիկին տանք, օր մը, անոր եղած վնասին իբր
փոխարինութիւն, եւ վերջապէս Մարիամին ուղեկից
եզող նոյն ստիկանները սահմանէն անդին թող տանին
սա թշուառականը, առանց թոյլ տալու որ հետը բան
մը առնէ :

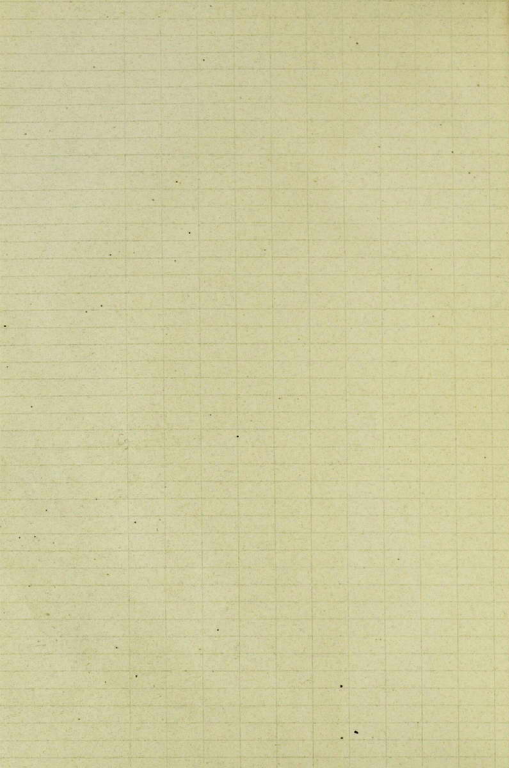
« Ամէն անոնք որ այս խօսքերը լսեցին, զարհու-
րած եւ խորին լուսթեան մէջ մնացին : Հօրս այս աս-
տիճան զայրանալը բնաւ տեսնուած չէր, անոր այս
աստիճան բարկացայտ ձայնով խօսիլը լսուած բան չէր
ժամանակ մը վերջը ամէն մարդ իր կարծիքը յայտնեց :

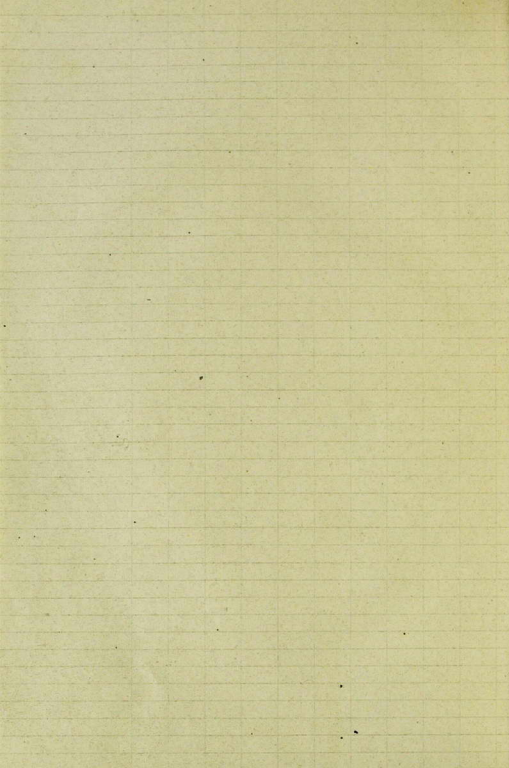
« — Դուն քու արժանի պատիժդ գտար, կ'ըսէր
ստիկաններէն մին, Դուանէդին մէկ թեւը բռնելով,
ուրիշներուն համար դարան լարողը, ինքը մէջը կ'իյնայ :

« — Տե՞ս խարէութեան եւ ստախօսութեան ծայրը
ուր կը հասնի, ըսաւ երկրորդ ստիկանը, Դուանէդին
միւս թեւը բռնելով : չ'իայ ծածուկ բան մը որ վերջա-
պէս չ'այտնուի : »

չենք ուղեր այս հատուցման դործը՝ որ պարզապէս պարտքի մը կատարումն է :

Մարիամ միշտ պարկեշտ, պարզ եւ համեստ, ոտքի վրայ կեցած էր, դողդոջուն ձեռքին մէջ բռնելով մատանին, զոր իր մատէն հանած էր, եւ արտասուալից աչքով պարոն երէցին երեսը կը նայէր, ընելիքը անոր հարցնելու պէս :

Յարգելի քահանան տեսնելով անոր շփոթութիւնը, իրեն քսու. « Այո՛, Մարիամ, մի՛ քաշուիր, ընդունէ՛ այդ մատանին, Պ. կոմսը, Տիկին կոմսուհին երբէք չեն հաճիր զայն ետ առնելու : Աղետալի փորձառութեամբ մը հասկցան թէ՛ մինչեւ ո՛ր աստիճան խաբէական կասկած մը մարդս կը սխալեցնէ, եւ կ'ուզեն ցուցնել թէ՛ ինչպէս ազնիւ սիրտերը դիտեն աճապարանքով եղած սխալումները դարմանել : Կը տեսնես որ, սիրելի աղջիկս, Աստուած կը վարձատրէ քեզ քու որդիական մեծարանքիդ համար : Ան, որ անկեղծօրէն կը պատուէ հայրն ու մայրը, երջանիկ կ'ըլլայ. քանզի Աստուած այնպէս խոստացած է : Քու դժբաղդութիւններուդ դարմանին համար պարոն կոմսին եւ տիկին կոմսուհին բարերար ձեռները Աստուած, այսօր, իրեն դործիք կ'ընէ : Ուստի շնորհակալութեամբ ընդունէ այս շքեղ պարգեւը՝ եւ որովհետեւ համակերպութեամբ, հեղութեամբ եւ համբերութեամբ կարող եղար քու դժբաղդութիւններդ տանելու, այլեւս քեզի ուրիշ բան ընել չմնար, բայց եթէ բարգաւաճութեան մէջ ընթացքդ վարել. պարկեշտութեամբ, երախտագիտութեամբ առ Աստուած եւ մարդասիրութեամբ առ ընկերն »

Վերջապէս Մարիամ որոշեց որ մատանին մատը դնէ : Իր յուզումն ու երախտագիտութիւնն այնչափ բուռն էին որ իրեն անկարելի էր խօսք մը արտաբերելը :

Ամէլիան ծաղիկներուն կողովը ձեռքը Մարիամին քով կեցած էր, իր ծնողքին առատաձեռնութիւնը, ա՛նոր ուրախութեանը չափը լրացուցած էր : Մարիամին երեսը նայեցաւ այնպիսի աչքով մը՝ որուն մէջ բարեկամութիւնն ու գոհունակութիւնը պատկերացած էին :

Երէցը, որ շատ անգամ առիթ ունեցած էր այս կամ այն ընտանիքին մէջ դիտելու թէ՛ ինչպէս տղաքը գէշ աչքով կը նայէին իրենց ծնողքին կողմէն ուրիշներուն եղած առատաձեռնութեանը վրայ, զգածուեցաւ Ամէլիային անշահասէր բարութիւնը տեսնելով : « Աստուած վարձահատոյց ըլլայ ձեզ, պարոն կոմս եւ տիկին կոմսուհի, այն ամէն բարութեան համար զոր խեղճ որբուհիի մը կ'ընէք, կըսէր, եւ վարձահատոյց ըլլայ մանաւանդ իր բազմաոտ օրհնութիւններովը յանձին ձեր սիրասուն դասերը՝ որուն ընտիր սիրտն ու վեհ հոգին արժանի են իր ազնիւ ծնողքին :

— Կը համարձակիմ յուսալու, պատասխանեց կոմսուհին, ինչու որ մեր հարստութեան այն մասը՝ զոր կը գործածենք մարդկութեան ցաւերը թեթեւցնելու, մեզ կուտայ ամենաքաղցր բերկրանք եւ մեզ՝ ու մեր ապագայ սերունդին համար օրհնութիւններու անսպառելի աղբիւր մը :

ԺԹ.

ԴՂԵԱԿԻՆ ԸՆԹՐԻՔԸ

Այն ատեն կոմսուհին հրամայեց որ ընթրիքը պատրաստեն. պարոն երէցը վար գրաւ եւ Մարիամն ալ ստիպուեցաւ անոնց հետ սեղան նստելու : Աղօթքի

ատեն ընթրիքին սկիզբը, Մարիամ սաստկապէս յուզուեցաւ: Աստուած իմ, կը մտածէր, քիչ ժամանակ առաջ որչափ վշտահար եւ վհատած էի, երբ ամբողջ օրուան տաժաննելի աշխատութենէ մը վերջը՝ ազարակէն ճամբեցին զիս, եւ ընթրիք մը անգամ ինձ տալ չուզեցին: Կրնայի՞ երեւակայել որ այս իրիկունն իսկ զգեակի մը մէջ պիտի ընթրէի, գեղեցիկ ընկերութեան հետ: Ո՛հ, այսուհետեւ ալ պիտի չվհատիմ զյիսուս ինչ որ ալ գայ, Աստուծոյ վրայ իմ վստահութիւնս անխախտ պիտի ըլլայ:

Մարիամը հրաւիրեցին որ կոմսուհիին եւ Ամէլիս աղջկանը մէջտեղ նստի: Քաշուելու սիրուն կերպով մը մերժեց ընդունելու այս պատուոյ տեղը: Բայց կոմսուհին սիրողաբար անոր ըսաւ. « Մենք չկորսնցուցինք, այլ աքսորեցինք մեր աղջիկը. նորէն գտանք զայն, ուրեմն կ'արժէ որ խնդութեան սեղանով տօնենք այս երջանկութիւնը, եւ պատուոյ տեղը իրաւամբ անոր կը պատկանի » Մարիամին ձեռքէն բռնեց եւ նշանակուած տեղը առաջնորդեց:

Սեղանի վրայ, գրեթէ միմիայն Մարիամին պատմութեան վրայ անցան խօսակցութիւնները: Կոմսին հետը զգեակն եկող մարդոց մէջ պարկեշտ Անտօնն ալ կը գտնուէր: Այս ծերունի սպասաւորը սեղանի գործերուն մէջ իր տէրերուն կ'օգնէր, պարտաւորութենէն աւելի սէրէն զրդուած: Բայց այն իրիկունը Մարիամին աթոռին ետեւէն անդին չէր երթար, եւ ատեն ատեն քաղցրահոս արցունքով թրջած աչքը կը սրբէր. շնորհիւ իր մեծ տարիքին, իր փորձուած լաւութեանը եւ բազմամնայ ծառայութեանը՝ երբեմն կրնար խառնել իր համեստ խօսքը տէրերուն խօսակցութեան՝ մէջը է՛, ինչ-

պէս, Օրիորդ Մարիամ, ըսաւ, այս դէպքը իրաւ չհաննօց
ձեզի եւ ձեր հօրը ըսածս, վարը սահմանադրխին մօտ,
անտառին մէջ. ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԿԱՆՑՆԻՒ ՄԱՐԴՈՒՍ ԼԼ-
ԻՈՒԹԻԻՆԸ ԿԸ ՄՆԱՅ, ԵՒ ԱՍՏՈՒՄՈՅ ՎՐԱՅ ՅՈՅՍԸ
ԴՆՈՂԸ ԱՆՏԵՐ ՉՄՆԱՐ : Հիմա միայն բան մը կը պակ-
սի հոս, ձեր հօրը՝ իմ ազնիւ եւ հին բարեկամիս, երի-
տասարդութեանս ընկերին ներկայութիւնը : Մեզք որ
չապրեցաւ մինչեւ այս երջանիկ օրը : Իր կնկանը մա-
հէն վերջը՝ աշխարհիս մէջ ամէն բանէ աւելի սիրած
աղջկանը անմեղութեան յայտնի ըլլալը տեսնե-
լով՝ պարկեշտ Յակոբը, ո՛հ, որչափ երջանիկ կըլլար :
Ի՞նչ մեծ կըլլար ուրախութիւնը, երբ զայն այսպէս
պատուով թաթաղուն տեսնէր : Ի՞նչ կ'ըլլար, կ'ըսեմ
միշտ մտքէս, եթէ ամենաբարին Աստուած թողուր որ
մէկ տարի ալ ապրէր . . . : Այո՛, եթէ Աստուած այս
երեկոյին իսկ զայն ուրախութենէ մոռցնէր, եթէ Յա-
կոբը այս ուրախութիւնը անղիջ աշխարհքը տանէր
հետը, կը մխիթարուէի :

Ձեմ կրնար մեղադրել ձեր ցաւերը բարի եւ պար-
կեշտ ծերունի, անո՛ւ պատասխանեց երէցը : Ինչու որ
ձեր սիրտին պատիւ կը բերեն : Սակայն մեր հայուածքը
սահմանափակելու չենք մի միայն այս կեանքին մէջ,
որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ամենախոքը, կը համարձա-
կիմ իսկ ըսելու, ամենաջնջին մասը մեր բովանդակ
էութեանը : Աւելի նախամտաց աշխարհի մը զաւիթն է
այս աշխարհը : այս երկրային կեանքը երկնային, երկրորդ
լաւագոյն կեանքի մը հանդերձանքն է : Ուստի մարդուս
հանդերձեալ կոչումը առանց ի նկատի առնելու եթէ
անոր կեանքին ընթացքն ի նկատի առնելու ըլլանք,
մարդուս կեանքի երկրային պատահար՝ երեսն մէջ մա-

նառանդ՝ կը հանդիպինք, ի հարկէ, այնպիսի բաներու որ մեզի կ'երևւին անհեթեթ, հակասական եւ Աստուծոյ իմաստութեանը, բարութեանն ու արդարութեանը վրայ մեր ունեցած գաղափարներուն անհամաձայն ։

« Բայց աւելի գեղեցիկ ապագայ մը կայ բարեբաղդարար մեզի՝ հէք մահկանացուներուս համար, շաւաղոյն կեանք մը գոյութիւն ունի, երկինքը. հոն միայն ամէն նեղութիւններու մեծ վախճանը բոլորովին կը հասնի եւ թէ անոնց իրարու հետ ունեցած կապակցութեան պատճառները կատարելապէս կը պարզուին մեր իմացականութեան առջեւ ։ Ձեր մեղքցած իմաստուն եւ գծբաղդ ծերունին, հոն, այս պահուս, տարապարտուց իրեն քաշած նեղութիւններուն եւ խեղճութիւններուն փոխարէն, երկրի վրայ իր աղջիկին մեր ընծայելիք հատուցումներէն անհունապէս աւելի գեղեցիկ եւ պայծառ վարձատրութիւն մը կը ստանայ ։ Սակայն կրնամ ձեզ վստահացնել որ՝ ձեր բարեկամը, առաքինի Յակոբը, սա հաստատուն համոզումով մեռաւ, թէ օր մը իր աղջկան անմեղութիւնը կը յայտնուի, թէ ազնուատիրա կոմսը հօր պէս վրան կը հսկէ, եւ թէ մեր պատուական կոմսուհին անոր համար մօր տեղ կ'ըլլայ, եւ տնտարակոյս երկինքի բարձունքէն, ուր իր առաքինութիւններն ու խեղճութիւնները երանելիներու կարգը դասուելու արժանացուցին զինքը, շատ քաղցր գոհունակութեամբ կը տեսնէ իր սիրեցեալ աղջկան նոր կացութիւնը »

Անմեղութեան յաղթանակին բոլորանուէր այս երեկոյթը այս տեսակ խօսակցութեամբ վերջացաւ ։

Ի.

ԿՈՄՄԻՆ ԵՂԵԻՆԱԲԱԿԸ ԳԱԼԸ

Հետեւեալ օրը, արշալոյսին գէմ, բոլոր զգեակին մէջ ամէն մարդ մեկնելու պատրաստութեամբ կը զբաղէր։ Դիտելի էր մանաւանդ եռանդոտ փութկոտութիւնը Ամէլիային եւ օտարական օրիորդներէն մէկուն՝ սրտնք Մարիամին արդուզարդի գործը վրանին առած էին։

Իր զօքազգութիւններէն առաջ՝ Մարիամ էչպուրկի մէջ, աւատապետ պարոնի սպասաւորներու աղջկանց վայելուչ կերպով մը կը հագուէր։ Բայց որովհետեւ ազարակը ընակած ատենը հիններ հագնելու ստիպուած էր, չուզեց ուրիշներուն ուշադրութիւնը իրեն դարձնել, անոնցինէն տարբեր ձեւով հագուստ հագնելով։ Ուստի մօտաւորապէս այն կողմի գիւղացի բոլոր միւս աղջիկներուն պէս կը հագնէր։ Օտարական օրիորդը Մարիամին տարեկից եւ հասակակից էր. Ամէլիային խնդիրքին վրայ, ձեռք մը լման հագուստ տուաւ անոր, գրեթէ բոլորովին նոր եւ շատ վայելուչ։ Մարիամ շատ կը վարանէր այնպէս գեղեցիկ պարեզօտ մը հագնելու։

Բայց Ամէլիա կոմսուհին անոր ըսաւ. « Այդչափ դժուարութիւններ մի՛ հաներ, շուտ ըրէ, հագիր այս պարեզօտը։ Մենք որոշած ենք որ այս օրէն ասդին դուն իմ քովս պիտի մնաս միշտ իբր բարեկամուհի եւ ընկեր, ուրեմն պէտք է որ ազարակի հագածէ՞դ տարբեր ձեւով հագնիս։ Հագուստդ հոս փոխելդ լաւ է, աչքի շատ չզարններ։ »

Արդ, երկու նազելի օրիորդները կրցածնուն չափ Մարիամը զարգարեցին, եւ մէկը աջ՝ ու միւսը ձախ

ձեռքէն բռնած՝ դանչիճը տարին, ուր նախաճաշը արդէն պատրաստ էր: Բոլոր մարդիկ նախ զարմացան տեսնելով երրորդ օտարական օրիորդի մը ներս մտնելը. բայց խսկոյն Մարիամը ճանչցան: Յնժութեան ողոքալի ձայնով ողջունեցին զինքը եւ ծափահարեցին այս փառաւոր կերպարանափոխութեանը, ինչպէս որ կը կոչէին հազուօտի այս փոփոխութիւնը:

Նախաճաշէն վերջը անմիջապէս կառքը նստան, եւ պէտք եղաւ որ կոմսին եւ անոր ամուսինին նստած միեւնոյն կառքին մէջ Մարիամ Ամէլիային քով նստի: Կոմսը Եղեւնարակի ազարակէն անցնող ճամբան բռնել տուաւ. ինչու որ Յակոբին եւ Մարիամին լաւ ընդունելութիւն ընող պատուական անձերուն հետ ծանօթութիւն ընել կ'ուզէր: Ճամբան անոնց վերաբերութիւն ունեցող ամէն բանին լաւ մը տեղեկացաւ: Մարիամ բացէն անոր ըսաւ որ՝ տխուր կացութեան մէջ կը գտնուին, եւ թէ իրենց ծերութեան օրերուն համար յուսատու՝ հաճելի քիչ վայրկեաններ ունէին:

Կարգի մը Եղեւնարակը հասնիլը հոն տարօրինակ տպաւորութիւն մը յառաջ բերաւ. ինչու որ ազարակը ազարակ ըլլալէն ի վեր՝ թերեւս ո՛չ այս տեսակ կառք եկած էր, եւ ո՛չ ալ այս տեսակ շքեղ անդրու վար:

Մանկամարդ ազարակապանուհին կառքին դրան առջեւ կանգ առնելը լսեց թէ չէ, արտօրնօք տունէն գուրս ելաւ. «Պէտք է որ, կ'ըսէր, կառքէն իջնելու ատեննին օգնեմ այս օտարական պարոնին, անոր տիկնոջը եւ երկու աղջիկներուն»: Իրօք ալ մօտեցաւ: Երբ որ կոմսն ու անոր ամուսինը իջան, եկաւ որ ձեռք տայ երկու օրիորդներէն մէկուն՝ որուն յանկարծ Մարիամն ըլլալը ճանչցաւ. . . . «Շուտի՛կը տանի քեզի՛»:

աղալահեց իր կոշտ լեզուովը, Մարիամին երկնցուցած ձեռքը մէկէն ետ քաշելով, իբր թէ օձի մը դպլուցած ըլլար: Տասը քայլ ետեւ քաշուեցաւ, եւ գոյն առաւ տուաւ:

Այն պահուն ծերունի գիւղացին պարտէզին գործերով կը զբաղէր: Կոմսը, իր ամուսինն ու Ամէլիան անոր քովը վազեցին, Մարիամին եւ իր հօրը նկատմամբ իրեն գործած բարիքին համար մեծամեծ գովեստներ ըրին, եւ ջերմազին շնորհակալութիւններ յայտնեցին: « Ափսո՛ս, կ'ըսէր բարի գեղջուկը, այդ ազնիւ Յակոբը ինձ երախտապարտ ըլլալու բան չունի. ընդ հակառակը ես անոր երախտապարտ ըլլալու շատ բան ունիմ: Իրեն հետ, կարծես թէ, օրհնութիւն բերաւ տանս մէջ, եւ եթէ անոր խորհուրդներուն կէտ առ կէտ հետեւելու խոհեմութիւնն ունենայի, հիմակուանէ աւելի երջանիկ կ'ըլլայի: »

Այս միջոցին, Մարիամ ծերունի գեղջուկին քով, անոր պզտիկ սենեակը գացեր էր, ձեռքէն բռնած բերաւ յորդորելով որ չը վախնայ, ինչու որ բարի կիինն այսպէս բարձրատիճան անձերուն հետ խօսած չունէր: Ասոր համար վախով դողով գնաց: Ամէն մէկը շատ գովեստներ տուաւ եւ շնորհակալութիւններ յայտնեց անոր:

Երկու ծերունիները առաջ շփոթեցան եւ ամչցան. ապա ազու պէս մէկէն ուրախութենէ լալ սկսան: « Քեզի յառաջէն չըսի՞, վերջապէս գիւղացին ըսաւ Մարիամին, թէ հօրդ վրայ ունեցած քու սէրդ գալիք երջանկութեանդ հաւաստիքն է: »

Մանկամարդ գեղջուկին հեռու կեկ տեղ մը կեցած՝ քիթին աակէն կը մրմոռար « Մօ՛, աշխարհիս մէջ այս

տեսակ այլանշակ բաներ ալ կը տեսնուին եղեր: Տես, սա ողորմելի արարածը յանկարծ նշանաւոր օրիորդ մը դարձաւ: Ո՞ր սատանային միտքէն կ'անցնէր այս բանը: Ո՞հ, հիմա մեզի պէս մարդիկը անոր հետ չափուիլ չեն կրնար որ . . . : Բայց հոգս չէ. անոր ինչ տեսակ խմորէ շինուած ըլլալը ամէն մարդու գիտցած բանն է. մէկը մոռցած չէ եւ պիտի չմոռնայ որ՝ դեռ երէկ երեկոյին ցնցոտիքին սղտիկ ծրարը թեւին տակ առած վերի նեղ ճամբէն կ'ելնէր կ'երթար, տունէ տուն ողորմութիւն խնդրելու համար ասգին անդին դեգերելու:

Աղէկ որ իրեն այս զաղրաբանութիւնները կոմսը չէր լսեր. սակայն եւ այնպէս այս կնկան դէմքին վրայ դժագրուած նախանձն ու ծաղրը աչքին զարկաւ անոր բարոյական հանգամանքը հասկնալու համար զայն դատելու պէտք չունեցաւ: Զգուելի արարածին մէկն է այս կինը: Ըսաւ ինքնիրեն Յետոյ, մտածկոտ դէմքով քանի մը վայրկեան պտտեցաւ պարտէզին ծառուղիին վրայ:

« Միտք ըրէք, բարեօրոտ հայր, յանկարծ գոչեց ծերունի ազարակապանին ճիշդ զիմացը կանգ առնելով. ձեզի ըսելիք մը ունիմ: Էշտուրիլի մէջ իր հօրը մշակած տղաքի կալուածը Մարիամին տուի. բայց տակաւին շատ ատեն՝ պէտք է որ Մարիամը անոր գործերուն նայի, քանի որ մեզի հետ պիտի բնակի. ինձ այնպէս կուգայ որ գէշ չես ըներ, եթէ այս տղաքի կալուածին մէջ բնակութիւն հաստատես: Անտարակոյս ձեզի հաճելի պիտի ըլլայ, եւ յայտնի բան է որ Մարիամ ձեզմէ վարձք պիտի չառնէ: Հոն, ձեր ուղածին պէս, տունկերն ու ծագիկները կրնաք խնամել, ասիէ զատ այս հաճելի բնակարանին մէջ ձեր ծերութեան օրերուն հարկաւոր՝ խաղաղութիւն եւ հանգստութիւն ալ կը գտնէք:

Կոմսին կինը, զեռափի Ամէլիան եւ Մարիամը միաբերան յորդորեցին երկու ծերունիները, որպէս զի այս խրատին հետեւին : Բայց այս յորդորները անկարեւոր էին. անոնք այս անակնկալ առաջարկութիւնը այնչափ ուրախութեամբ ընդունեցին որ, իբր թէ մէկը զիրենք զժոխքէն փրկած ըլլար :

Քիչ մը վերջը երիտասարդ ազարակապանը դաշտէն եկաւ. խիստ անհամբեր էր գիտնալու համար թէ այս շքեղ կառքը, որուն չորս դորշախայտ վառսուօր ձիեր լծուած էին, ի՞նչ ընելու եկած էին ազարակը : Երբ հասկցաւ մտաշրուած բանը, առանց վարանելու իր հաւանութիւնը տուաւ, թէպէտ շատ ցաւալի էր իրեն համար ծերունի հայրէն մայրէն բաժնուիլը : Մինչեւ այն օրը մեծ վիշտ ունէր, տեսնելով այս յարգելի ծերերուն հարսին՝ անոնց հետ վարուելու կոշտ ու կոպիտ եղանակը : Ուստի մեծ մխիթարութիւն զգաց իմանալով որ աւելի երջանիկ կացութիւն մը կը հայթայթեն անոնց :

Մանկամարդ ազարակապանուհին մանաւանդ ամենէն աւելի հաւնեցաւ կոմսին առաջարկութեանը. այս կարգադրութեամբ իր էրկան հօրն ու մօրը երեսէն մէկ անգամով պիտի ազատէր, եւ իր զազի՛ր ազահութեանը պատճառաւ ուրախութենէն խելքը կը թռչնէր :

Կոմսը խոստացաւ որ մարդ կը խրկէ երկու ծերունիները առնելու, երբ որ անոնք տուն տեղ ըլլալու պէտք եղած կարգադրութիւններն ընեն լմնցնեն, յետոյ կառքը նստաւ հետն եղողներով մէկտեղ եւ էշաուրկ վերադարձաւ :

Ի Ա.

Ա.Գ.Ա.Հ.ԻՆ ՊԱՏԻՓԻՐ

Կոմսը իր խոսքը ճշգիւ պահեց . աչնան վերջանալէն առաջ՝ Էշպուրկէն ազարակը կտուք մը եկաւ ծերունի ամուլքը առնելու համար : Տղան դառնապէս կուլար որ իր ծնողքէն ի մօտոյ պիտի բաժնուէր . բայց հարսը, որ օրերն ու ժամերը համրած էր մինչև անոնց մեկնումի վայրկեանը, ինքզինքը թեթեւցած զգաց զանոնք վրայէն նետելով :

Այս գոնունակութեան տուողութիւնը կարճ եղաւ . ինչու որ կառապանը անոր պաշտօնական թուղթ մը ներկայացուց, որուն պարունակութիւնն այս էր . ամուսնութեանն ու ազարակին իրեն թողելու պայմանագրութեան մէջ՝ հօրն ու մօրը հազուստի եւ ուտեստի նկատմամբ սահմանուած ամէն բանի փոխարէն, վաճառքի ընթացիկ գնոյն համամատ, ստակ պիտի տար, եւ թէ դումարը պիտի վճարէր երեք ամիսը մէկ անգամ, հարկահաւաքներուն առջև . յարգուն ողջ գրամով . հակառակ պարագային տունը երթալով բռնի պիտի առնէին :

Այս հրամանագրին ընթերցումը դինքը կատղեցուց . կը հայնոյէր, կը պօռար, կը կանչէր . «Գործը գէշի տարինք կ'ըսէր . անձրեւէ ազառիլ ուղեցինք՝ փոթորկի բռնուեցանք : Եթէ հոս կեցած ըլլային կէտն ա՛նգամ չէինք ծախսեր : Բայց տղան սրտին մէջէն կ'ուրախանար, անոր համար որ այս կերպով, իր ծերունի հօրն ու մօրը դարձեալ բարիք պիտի կրնար ընել, հակառակ իր կնկանը կամքին . բայց սակայն իր ու բախտ թիւնը անոր գիտցնելու չէր համարձակէր :

Հետեւեալ առտուն, բարի ծերունիներ կաւքը հեծան, հետեւին տարին իրենց զաւակին շնորհաւորութիւններն ու բարեմաղթութիւնները, եւ իրենց հարսին թաքուն անէծքը : Բայց այս չար կնիկը. կեսայրին եւ կեսուրին հետ գէշ վարուելուն համար, վերջապէս իր արժանի պատիժը գտաւ. ազահութիւնն ու անդթութիւնը մարդուս զլխուն այս տեսակ պատիժներ միշտ կը բերեն : Նորահաստատ մեծ գործարանի մը տիրոջը քով դրած էր իր ստակը : Այս շահադէտ մարդը հարիւրին տասը շահ խոստացաւ. ամէն տարի հասոյթը դրամագլխուն վրայ պիտի զարնուէր եւ բազադրեալ տոկոս պիտի բերէր : Ազարակապանունին ասով երջանկութեան ծայրը հասած կարծեց ինքզինքը. տարուէ տարի դրամագլխուն խառնուած տոկոսին տասը տարուան մէջ բերելիք հասոյթը եւ ասոր ալ դեռ եւս տասը տարի վերջը արտադրելիք շահը իր էրկանն առջեւ հաշուելը, աշխարհիս մէջ, իր ամենէն մեծ ուրախութիւնը եւ հաճոյքն էր :

Բայց շատ շտեւեց՝ այս ոսկեղէն երազները ցիր ու ցան եղան : Գործարանին խնդիրը անյաջող ելաւ եւ շահադէտ մարդը մնանկացաւ : Այս լուրը կայծակի հարուածի պէս եկաւ ազահ գեղջկուհիին : Այն ատենէն ի վեր վազվզելով անցուց ամբողջ օրերը. փաստաբանին տունէն դիւանապետին տունը գնաց, երբեմն ասկէ հոն, բոլոր գիշերը աչքը քուն չմտաւ. չափելով, ձեւելով հազար ու մէկ տեսակ խորհուրդներ մտքին մէջ դարձրնելով՝ գլուխը կը ճաթեցնէր : Աշխատեցաւ, ասդին անդին զարնուեցաւ, ծախսեց եւ վերջապէս իր տասը հազար ֆրանքի տեղը ստացաւ . . . հարիւր սկուտ :

Այս անգամ քիչ մնաց խելքը պիտի ցնդեցնէր, յուսահատութիւն եկաւ վրան, եւ մեռնիլ կուզէր : Շտա

տկարացաւ զինքը կրծող սաստիկ վիշտէն՝ որ պատճառ
եղաւ երկարատեւ եւ փնաստկար ջերմի մը: Ամուսինը ու-
զեց որ մօտակայ քաղաքին բժիշկը կանչել տայ. բայց
նա դէմ կեցաւ: «Ծերունի Յակոբը աղէկցնել չկրցողը
զի՞ս պի: ի աղէկցնէ, կ'ըսէր: Պիւշանտոֆի դահիճը ա-
նորմէ լաւ բժիշկ է:» Այսպէս խօսելուն բուն պատ-
ճառը ազանութիւնն էր. կը կարծէր թէ բժիշկի տեղ
աժան զնով դահիճը կանչել տալով քանի մը ֆրանք
կը շահէր: Էրիկն ալ այս անգամ խօսքը մտիկ չըրաւ
եւ զնաց բժիշկը բերաւ: Ասոր վրայ գեղջկուհին սաս-
տիկ զոյրացած՝ բժիշկին պատուէրին համեմատ առաջին
անգամ իրեն ներկայացուած մէջը դեղով սրուակը
պատուհանէն վար նետեց եւ գաղտուկէն կանչել տուաւ
դահիճը, որուն համբաւաւոր իքսիրը իրօք ջերմը կտրեց-
րայց որովհետեւ այս բաղադրութեան մէջ թունաւոր
նիւթեր կային, ջերմին տեղ հիւծախտ երեւան եկաւ:

Էրլէպրոնի Պ. երէցը հիւանդին այցելութիւն տուաւ
եւ հայրաբար յորդորեց զինքը, որպէսզի լաւանայ, փոխէ
իր զգացումները եւ աշխարհային իրերու վրայէն գա-
ղափարները հեռացնելով՝ զանոնք Աստուծոյ դարձնէ:

Բայց այս խրատական խօսքերը անոր բարկութիւնը
շարժեցին. աչքը մեծ մեծ բացած բարի հովիւին երեսը
տնկեց, եւ ըսաւ. «Ձեմ գիտեր թէ, Պ. երէց, համբերու-
թեան վրայ՝ ձեր այդ քարոզով ինձմէ ի՞նչ կուղէք... :
Գայէք այդ քարոզը դրամս գողցող սա խաբեբայ շա-
հաղէտին տուէք. անոր լաւ կը վայլէ բայց ինձ... :
Ես քարոզի պէտք չունիմ: Որչափ որ դուրս ելնելու
կարողութիւն ունեցայ ժամէս պատարագէս բնաւ ետ
չմնացի. տանս մէջ աւուր պատշաճի աղօթքներս կար-
գացի, բոլոր կեանքիս մէջ աշխատելէն, խնայելէն ի

զատ եւրէք ուրիշ բան չըրի. միշտ աշքատնեւուն բան մը տուի. եւ այնպէս կը կարծէի թէ ծուխերուն մէջ քրիստոնեայ բարի կիներէն մին եմ 10

Բարի երէցը, անոր բացատրեց թէ ծայրայեղ խնայողութիւնն ազահութիւն կ'ըսուի. իր ընչասիրութեամբ ու սրամտութեամբ իր էրկանը հօրն ու մօրը եւ նոյն իսկ էրկանը թշուառութեան պատճառ եղած էր. մուրացող աղքատներուն երեսին կտոր մը հաց նետելլ բաւական չէ, եւ մարդը կարող է անմնց աւելի շատ տայու. ըսաւ թէ վաշխառութեան մեղքը պատճառ եղած էր իրեն հարստութեանը կորուստին, եւ թէ բարի քրիստոնեայ ըլլալու համար՝ ոչ թէ միայն պէտք էր Ժամասացութեան ներկայ դանուիլ, այլ մանաւանդ պթութեան պարտքը կատարելու էր 1

Այս խօսքերուն վրայ հիւսնդը մեղադրեց բարի երէցը, ըսելով որ ատելութեամբ եւ կողմնակալութեամբ կը դատէ, որով սա հարկադրուեցաւ քաշուիլ երթալու, անոր վերջին ժամուն մէջ զայն լաւութեան համոզել չկրնալուն վրայ սիրտը նեղացած 1

Սակայն գեղջկուհին տառապանքին վերջը շուտով չեկաւ. Գիշերները մինչեւ լոյս հաղալով կ'անցնէր Ազահութենէն ուզելը չէր դար որ կէսպնակ մտաջուր կամ ըմպանակ մը բուսացուր խմէր, եւ բոլոր իր ցաւերուն մէջ մխիթարութիւն մը չունէր, Աստուծոյ կամքին համակերպելու համար՝ հոգեկան զօրութենէ բոլորովին զուրկ էր. Զայն լաւ ճամբու մէջ դնելու համար՝ պարոն երէցը ձեռքէն եկած ամէն ճիգը թափեց. վերջին օրերուն մէջ քիչ մը կակղիլ սկսաւ. զղջում ալ յայտնեց. սակայն քահանան դեռ կասկած ունէր անոր ճշմարիտ եւ անկեղծ կերպով ճամբու գալուն վրայ. սա

ալ իր մասնաւոր պատճառն ունէր: Վերջապէս իր ծաղիկ հասակին մէջ մեռաւ, տխուր զոհ մը ըլլալով իր կիրքին եւ անձին օրինակովը ապաշուցանելով որ հարրատութիւնը մարդս երջանկացնելու տեղ՝ անոր թըշուաւութեանը պատճառ կ'ըլլայ:

ԻԲ.

ՄԵՂԱԽՈՐԻՆ ՄԱՀԸ

Կոմսին ընտանիքը Մարիամը մայրաքաղաք տարած էր: Օր մը շատ տարիքոտ եկեղեցական մը սկանչոկ եկաւ եւ խնդրեց որ զինքը Մարիամին առջեւ տանին, եւ անոր ըսաւ թէ մահամերձ հիւանդ մը, մեռնելէն առաջ, կը խնդրէր հետը խօսիլ: Եթէ մերժէր այս շնորհքը, հանգիստ պիտի չմեռնէր: Եւ թէ իր անունը միայն Մարիամին ըսել կուզէր: Մարիամ այս առաջարկութեան վրայ զարմացած՝ խորհուրդ հարցուց իր բարեբարուհիին ինչ ընելիքին մասին, եւ կոմսուհին որ անձամբ կը ճանչնար եկեղեցականին յարգելի մարդ մը ըլլալը, խորհուրդ տուաւ որ անոր հետն երթայ: Իր խնդիրքին վրայ ծերունի Անտոնը անոնց հետ գնաց:

Մարիամ ստիպուեցաւ որ շատ հեռուն մինչեւ քաղաքէն գուրս թաղի մը ծայրը երթայ: Վերջապէս հասան սղտիկ փողոց մը եւ հոն խղճալի տեսքով տունի մը առջեւ կեցան. հինգերորդ յարկը հանեցին զինքը: Վերջին երկուքը մանաւանդ այնչափ նեղ մութ եւ վլիլած սանդուխ մ'ունէին որ՝ Մարիամ կը սկսէր վախնալ: Վերջապէս եկեղեցականը անտաշ եւ խարխուլ տախտակներով շինուած հին դուռի մը առջեւ հասաւ:

«Հոս է, ըսաւ. բայց սպասեցէք:» Այս ըսելով՝ անոր թաշկինակին մէկ ծայրը քանի մը կաթիլ Բոլոնիայի հոտաւէտ ջուր դրաւ, եւ յետոյ դուռը բացաւ:

Մարիամ խեղճողորմելի երեւոյթով առաստաղի փոքր սենեակ մը մտաւ: Այս տխուր խորշին լոյս տուողը տանիքէն բացուած նեղ լուսամուտ մըն էր միայն, որուն մեծ մասամբ կոտրած ապակիներուն տեղ թուղթ փակցուցեր էին: Բոլոր կահուկազմածը կը բաղկանար մէկ ողորմելի խշտեակէ, մէկ կոտրած աթոռէ, եւ մէկ առանց կափարջի եւ անկղի ստոմանէ: Բայց իսկապէս մարդու արհաւիրք ազդող բանը՝ խշտեակին վրայ երկնցող հիւանդն էր: Մարիամ կարծեց թէ տեսածը կենդանի կմախք մ'էր, որ գերեզմանական ձայնով հետը խօսիլ սկսաւ, վտիտ ձեռք մը իրեն տարածելով: Մարիամ ըովանդակ մարմնովը կը դողար: Վերջապէս մեծ դժուարութեամբ հասկցաւ. վասն զի մահամերձը խեցքեկ խօսքեր միայն կըսէր նեղութեամբ, հասկցաւ որ այդ իր առջեւի սոսկալի դէմքն էր . . . Դուանէզը, նոյն այն Դուանէզը՝ որ իր բարեբաստիկ օրերուն մէջ, Էշպուրկի գղեակը, վարդի պէս գեղեցիկ էր:

Այս դժբաղդը եկեղեցականէն հասկցեր էր որ Մարիամը կոմսին ընտանիքին հետ այն ատեն քաղաքը կը գտնուէր, եւ մեռնելէն առաջ, անկէ ներում խընդրելու համար զինչը կա՛ չել տուեր էր. բայց երդում ձգեր էր հայր սուրբին որ իր անունը չտայ. կը վախնար որ Մարիամ, խիստ արդար ատելութեան մը տեղի տալով, գուցէ չէր հաւաններ զինքը տեսնելու:

Բարետիրտ Մարիամը շատ արցունք թափեց, եւ հազար անգամ կրկնեց թէ կանուխէն ամէն բանի ներած էր, եւ ա՛նկեղծ ու բուռն վշտակցութիւնէ զատ՝

Դուանէղի մասին ուրիշ զգացում չունէր: Շատ սրտա-
շարժ հետաքրքրութեամբ հարցուց այն կարգ մը պա-
րագաները, որոցմով Դուանէղը այս աստիճանն թշուառ
վիճակի մէջ կը գտնուէր:

« . . . Մի հարցունէք ինձ այս վշտագին պատմու-
թիւնը, պատասխանեց զժբազդ Դուանէղը սիրտը քա-
շելով: Ես չա՛տ յանցաւոր եմ: Իմ տխուր բաղդիս ար-
ժանացայ, Աստուածս մոռցած էի, չուզեցի անոր խօսքը
լսել, եւ ոչ ալ խղճիս ձայնին անսալ. զարդարանք,
չողօքորթութիւն եւ հաճոյք, ասոնք էին իմ սիրած
բաներս, ասոնք եղան իմ թշուառութեանս առաջին
աղբիւրը եւ վախճանը դէպ ի ուր իմ այս հակամիտու-
թիւններս դիս տարին . . . : Ո՛հ, աղաղակեց, խուլ ու
հաստ ձայնով մը, ուրիշ բան չեմ ուզեր, հերիք է որ
անդիի աշխարհին մէջ աւելի անեղ պատիժ մը ինձ
չսպասէ: Սակայն, քանի որ դուք ինձ ներեցիք, դուք,
վեհանձն Մարիամ, զոր խիստ զգուելի կերպով մը
թշնամանեցի, կը համարձակիմ դեռ յուսալ որ Աստուած
ալ ինձ կ'ողորմի եւ կը ներէ: »

Մարիամ անպատմելի յուզման մէջ էր, երբ պան-
դոկ դարձաւ: Պահ մը առաջ ամէն տեսածէն եւ լսածէն
հողին այն աստիճանն լցուած էր սոսկումով, սարսափով
եւ գթութեամբ որ՝ իրեն անկարելի եղաւ սեղան նստիլ:

Այն սոսկալի դէմքը իր աչքին առջեւէն չէր հե-
ռանար մնշտ, այն գերեզմանական ձայնը անդադար
ականջներուն մէջ կը հնչէր, եւ միշտ ինքն իրեն կ'ըսէր.
Եւ սակայն այն սոսկալի ուրուականը Դուանէղն էր,
գեղեցիկ Դուանէղը . . . : Եւ օրն ի բուն այս բանը
միտքը կուգար, եւ խորին ու տախանելի մաազբաղման
մէջ կը պահէր զինքը, իր սրտին խորէն նորանոր խոռ-

կումներ կ'ընէ Աստուծոյ առաքինութեան ճամբէն
բնաւ չհեռանալու համար :

Բայց ի նպաստ Դուանէղին կոմսուհիէն շնորհք
խնդրեց: Բժիշկ, կերակուր, ճերմակեղէն, վերջապէս
ամէն պէտքի բաները խրկեցին իրեն: Բայց անհան-
գուրժելի ցաւեր քաշելէն վերջը՝ Դուանէղը՝ որուն
դէմքը սոսկումի առարկայ մը դարձած էր, եւ որուն
ազականութեամբ լի մարմինը անտանելի հոս մը կը
բուրէր, այնպէս որ մարդ չէր կրնար անոր անկողնին
մօտենալ. դժբաղդ Դուանէղը մեռաւ քսան եւ երեք
աարեկան հասակին մէջ :

ԻԳ.

ԵՐՋԱՆԻԿ ԱՄՈՒՄՆՈՒՓԻՒՆԸ

Հետեւեալ գարնան, այն ատեն երբ բնութիւնը
արդէն սկսած էր զարգարութիլ կանաչութեամբ եւ ծա-
ղիկներով, կամուր, իր ամուսինն ու աղջիկը իրենց եր-
կիրը՝ Էշպուրկ վերադարձան: Հարկ եղաւ որ Մարիամն
ալ հետերնին երթայ, կառքի մէջ իր սովորական տեղը՝
Ամէլիային քով նստելով: Երբ երեկոյեան դէմ Էշպուր-
կի մօտեցան, եւ երբ Մարիամ մարը մանող արեւին ճա-
ռագայթներովը տեսաւ իր եկեղեցիին զանգակատունը,
զգեակը, պարտէզները եւ վերջապէս հայրենի տունը,
չկրցաւ իր յուզմունքը ծածկել, եւ իր արցունքը բռնել:
Ո՛հ, կ'ըսէր ինքնիրեն, երբ ոտականներուն հսկողու-
թեան տակ Էշպուրկէն բաժնուեցայ, այս կերպով վե-
րագառնալու յոյս չունէի: Ի՛նչքան կարող է Աստուած
ամէն բան հրաշապէս լաւ վարելու եւ իր բարութիւնը

ինչքան անսահման է: Երբ կոմսին կառքը զղեակին մեծ դրան առջև հասաւ, պաշտօնատարներ, գործակատարներ եւ սղասաւորներ, կոմսին բոլոր մարդիկը հաւաքուեր էին իրենց տէրերուն բարուի կենալու: Մարիամին ալ սիրալիբ ընդունելութիւն մ'ըրին: Զայն տեսնելով ամէն մարդիկ իրենց անկեղծ ուրախութիւնը յայտնեցին, եւ շնորհաւորեցին զինքը իր անմեղութեանը յաղթանակին առթիւ: Ամէն բանէ աւելի աչքի զարնոզը դատաւորն էր. սա հարազատ հօր պէս խանդաղատանքով Մարիամին ձեռքէն բռնած՝ անորմէ ներում խնդրեց, հօն հաւաքուող մարդոց ամէնուն առջևը: Իր ջերմագին շնորհակալութիւնը յայտնեց կոմսին եւ կոմսուհիին ի մօտին այն վեհանձն կերպին՝ որով իր ակամայ դործած անարդարութիւնը դարմանեցին, եւ հաւաստեց որ յանցանքին մեծը իր քոյր ըլլալով՝ ձեռքէն եկածը պիտի չխնայէ յանցանքին դարմանին համար:

Հետեւեալ անուօտուն, Մարիամ կանուխկեկ տեղէն ելաւ Միայն ուրախութիւնը չէր, այլ մայրս ամսուան գեղածիծաղ արշալոյսին իր պատուհանը լուսաւորող ճառագայթներն էին որ զինքը այսպէս կանուխարթնցուցեր էին: Շուտ մը հօրենական տունը եւ պարտէզը տեսնելու գնաց: Ծամբան, իր վերադարձին վրայ, քարեյօժար եւ ժպտուն դէմքերու միայն հանդիպեցաւ: Երկուք շատ մը երիտասարդներ, որոնք տակաւին մանուկ էին երբ ատենօք դեռ աքսոր չգացած անոնց ծաղիկ բաժներ էր, հիմա այն աստիճան մեծցեր էին որ՝ Մարիամ զարմացած մնաց: Պարտէզին դուռը կեցած գտաւ: Եղեւնարակի ծերունի ազարակապանն ու իր կինը՝ որոնք զինքը զիմաւորելու եկեր էին: Ուրսխու-

Թեամբ եւ սիրով բարեւեցին զինքը, եւ՝ ախորժ զգացին իրեն յայտնելով թէ՛ շատ երջանիկ եւ հանդիստ էին այս սիրուն բնակարանին մէջ:

Մարիամ տունը մտաւ Այն սենեակը՝ ուր իր հօրը հետ կը բնակէր, այն տեղը՝ ուր ժամանակին նստելու սովորութիւն ունէր, տխրառիթ յիշատակներ արթնցուցին մտքին մէջ: Հօրը տնկած բոլոր ծառերը բարեւեց, իբրեւ թէ անոնք հին ծանօթներ եղած ըլլալին. նստաւ այն գմբեթաձեւ արիչին տակ, ուր հօրը քովիկը այնչափ երջանիկ վայրկեաններ անցուցած էր: Անոր քրտինքով ոռոգուած պարտէզը աչքէ անցուցած ատեն՝ իրեն այնպէս կուգար թէ տակաւին նա իր աչքին առջեւն էր. կ'երթար, կուգար եւ իր սովորական փութաջանութեամբ կ'աշխատէր: Բարեպաշտիկ արտօսք մը ձօնեց անոր յիշատակին, բայց սա քաղցրիկ մտածումը անոր սիրտը սփոփեց. հիմա իր հայրը անհունապէս զեզեցիկ տեղ մը կը բնակէր եւ այս աշխարհիս մէջ ցանածը հոն կը հնձէր:

Գարնան ատեն, Մարիամ կուգար քանի մը ամիս էշպուրկ կ'անցնէր մտերիմ բարեկամուհիին՝ Ամէլիային հետ: Ամէն մարդէ կը յարգուէր եւ կը սիրուէր. երջանիկ եւ հանդիստ արդի վիճակը շատ քաղցր՝ եւ ապագան անամպ էր: Օր մը Ամէլիային հետ աշխատութեան սեղանին առջեւ նստած՝ արդէն բաւական կարուած պարեգօտ մը շուտով լրացնելու համար, երբ անոր կ'օգնէր, այս երկու ղեռատի օրիորդները տեսան որ պարոն դատաւորը ներս մտաւ. թէեւ լուր օր էր, բայց տեսան որ նա կիւրակէ օրուան զգեստ հագեր էր. ամէն բանէ աւելի ասոր վրայ զարմացան: Այս կերպով ներկայանալուն մէջ լուրջ եւ հանդիսական

բան մը կարո Մարիամ եւ Ամէլիա զարմացած պահ մը մէկ մէկու երես նայեցան, ասոր նշանակութիւնը իրարու հարցնելու պէտ Մեծարանքի առաջին բարեւներէ վերջը՝ դատաւորը՝ յայտնեց թէ Մարիամը հարսնութեան խնդրելու կուգայ իր Փրետերիկոս որդիին համար, զոր կոմսը ատենակալութեան մէջ անոր օգնականն ըրած էր, եւ որուն այս բարի իշխանը մահէն վերջն ալ անոր յաջորդելու իրաւունք չնորհած էր: «Ես ձեզի շատ չարիք հատուցի, վրայ բերաւ դատաւորը. բայց անշուշտ հօրը յանցանքին համար որդին չէք պատժեր, յանցանք մը՝ որ իրաւցնէ, ակամայ եղաւ, եւ շատ վիշտ ու ցաւ պատճառեց ինձ »:

Փրետերիկոսը Ս . . . համալսարանէն ելած նշանաւոր աշակերտ մըն էր, դեղեցիկ դէմքին հետ մէկ տեղ ունէր նաեւ մարմնական եւ հոգեկան շնորք եւ սրտի ազնիւ յատկութիւններ: Անոր Մարիամին քով ստէպերթալ դալուն միտքը պարզ քաղաքավարութենէն տարբեր բան էր: Մարիամ սխալած չէր, երբ միտքէն իրաւամբ կ'ըսէր. այս պարոնին հետ ամուսնացող կինը ստուգիւ երջանիկ կ'ըլլայ: Բայց ասպիսի ամուսնութիւն մը միտքէն անցնել չհամարձակելուն՝ կոմսին ընտանիքին հետ պարտկը պտըտած ատեն՝ Փրետերիկոսի՝ մօտ գտնուելէն կը զգուշանար:

Դատաւորին անակնկալ առաջարկութենէն շատ շփոթեցաւ դեռատի աղջիկը՝ Շիկնեցաւ, պայծառ կարմրութիւն մը այտերը պատեց, եւ վայրկենական լուծութենէ մը վերջը՝ կոմսն ու կոմսուհին իմ հօրս ու մօրս տեղն են, անոնց սրոշմանը կը հնազանդիմ, պատուախանեց:

Դատաւորը շատ դո՛հ մնաց այս պատասխանէն, եւ անմիջակէս իր տիրոջը քով վազեց, «Ճշմարիտ ըսելով՝

շատ հաճելի աւետիս մըն է սա ձեր բերած լուրը, սիրելի դատաւոր, ըսաւ կոմսը. ինչ որ կոմսուհին եւ ես մենք մեզի արդէն ըսած էինք, թէ յարգելի Փրետերիկոսը եւ նազելի Մարիամը սիրուն զոյգ մը կը կազմեն: Բայց մենք զգուշացած էինք մեր այս պարզ միտքը ուրիշին յայտնելէն, վախնալով որ մեր կողմանէ այս տեսակ փափաք մը հրամանի տեղ կը դրուի: Ամուսնական խնդիրներուն մէջ՝ բռնադատութեան երեւոյթուննեցող ամէն բան, հեռուէն ալ ըլլայ, մահու չափ խորշելի է մեզ. եւ ամենամեծ հաճոյքով կը տեսնենք որ մեր փափաքը կատարուեցաւ այս պահուս, առանց մեր կողմէն որեւէ միջամտութեան:

— Ի բոլոր սրտէ ձեզ կը շնորհաւորեմ, պարոն դատաւոր, վրայ բերաւ կոմսուհին. յանձին Մարիամին գուք հարսերուն ամենէն լաւը պիտի ունենաք եւ ձեր որդին՝ ամուսիններուն ամենէն լաւը: Մարիամը իր կրթութիւնը ձախորդութեան դպրոցին մէջ սուաւ, որ դպրոցներուն ամենէն օգտակարն է. նա աշխատութեան վարժուած է. լաւ տուն կը կառավարէ, եւ մայրաքաղաքին մէջ բնակութիւնը անոր տուաւ ինչ որ մենք կը կոչենք քաղաքավարական կերպեր եւ բարեկիրթ ձեւեր: Վերջապէս ձեր որդին անոր վրայ միացած պիտի գտնէ ամէն տեսակ առաքինութիւն եւ շնորհք:»

Կոմսուհին վստահ ըլլալով Մարիամին հաւանութեանը վրայ իսկոյն հարսանիքի պատրաստութիւնները տեսնելու սկսաւ. «Ամէն ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ, կ'ըսէր, այս հարսանիքին աւելի փայլ մը տալու համար, հացկերոյթը զղեակը կ'ըլլայ, եւ հարսին զրամօփտին եւ զարդարանքին հոգը վրաս կ'առնեմ: Ի՞նչ լաւ բան, վրայ բերաւ ժպտելով, հարսանեկան օղակին տեղ՝ Մա-

րիամը մատանին ալ կ'անցուի. ասանկ բան որո՞ւ միտ-
քէն կ'անցնէր»

Յարմար սեպեցին որ, Էշպուրկի Պ. երէցին հաճու-
թեամբ, Էրլէսլորոնի երէցը հրաւիրեն, որպէսզի գայ
և պսակի խորհուրդը ինքը կատարէ: «Այս բանը Մա-
րիամին կարգէ դուրս եւ անակնկալ ուրախութիւն
պիտի պատճառէ, կ'ըսէր կոմսուհին, եւ այդ ազնիւ
քահանան, որ անոր թշուառութեանը դարմանին սըր-
տանց հոգ կը տանէր, ի հարկէ շատ գոհ պիտի ըլլար
երջանկութեանն ականատես ըլլալով»

Հարսանեաց օրը Էշպուրկի համար բուն հասարա-
կաց հանդէս մը եղաւ, մե՛ծ հանդէս մը՝ որուն նման
երբէք տեսնուած չէր: Որոշեալ ժամուն կոմսը հանգերձ
ընտանիքով եկեղեցի գնաց ուր ամեն կողմերէ խուռն
բաղմութիւն վաղեր հուաքուեր էին այս մեծաշուք
արարողութեան ներկայ գտնուելու համար: Անյաղթելի
արգելք ունեցողները միայն տունը մնացեր էին: Ատե-
նօք ձեռքը ոտքը շղթայով բանտարկուած եւ խայտա-
ռակարար աքսորուած խեղճ աղջիկին, այն օրը, շքեղ
զարդերով վառ ի վառ եւ փառքով պատիւով լիուլի
վիճակի մը մէջ տեսնուիլը ամէն մարդու աչքին տարօ-
րինակ կը թուէր:

Ամէլիան զուխը ծաղկէ պսակ դրած՝ իր բարեկա-
մուհիին քովէն կը քալէր, որուն եկեղեցիին մէջ շքա-
զիր օրիորդն ըլլալ ուզեր էր: Այս գործին մէջ իր կար-
գին պատիւին գէ՛մ անարժան բան ընելու գաղափարը
չունէր. եւ արդարեւ չէր սխալիր: Ընդ հակառակը՝
իր այն ընթացքով հասարակութեան աչքին շատ գե-
ղեցիկ երեւցաւ, եւ իր քաղցր ընաւորութեան պատ-
ճառաւ ամէն մարդ աւելի կը սիրէր զինքը:

Մարիամ վայելչապէս հագուած՝ դուխը կուստկան պսակը կը կրէր, եւ ձեռքը՝ կարմիր ճերմակ վարդէ եւ մանիշակէ փնջիկ մը, Համեստ եւ պայծառ դէմքը, բոլոր վարդերը կը գերազանցէր, Նազելի երկչոտութեամբ մը աչքը խոնարհած կը բռնէր, հրեշտակատիպ գեղեցկութիւն մը ունէր, երբ խորանին մօտեցաւ, քովիկը իր նշանածին՝ որուն ազնուաշուք կերպարանքին վրայ ամէն մարդ կը զարմանար: Ամէն մարդ սեւեռուն աչքով կը դիտէր այս զմայլելի ամուլը:

Հարսէն, փեպայէն քիչ մը ասդին վկայներուն մէջ ծերունի Անտոն պահապանն ալ կար: Անհուն գոհունակութեամբ երբ Մարիամին գեղափայլ դէմքը կը դիտէր, յանկարծ միտքն ինկաւ Դուանէղին սոսկալի դէմքը, անոր մահուան անկողնին վրայ: «Աստուած իմ, կ'ըսէր: Կուզէի որ բոլոր հոս ներկայ եղողները Դուանէղը տեսնէին, իրենց մտքին մէջ զայն հիմա Մարիամին հետ համեմատելու համար. այն ատեն պիտի ճանչնային թէ վերջապէս ուր կը տանի եղեր այս երկու անձերուն ուրոյն ուրոյն հետեւած ճամբաները:»

Սուրբ արարողութիւնը սկսելէն առաջ՝ Էշպուրկին յարգելի երէցը գեղեցիկ յորդորական քարոզ մը տուաւ, որուն մէջ, խօսքը բոլոր հանդիսականներուն ուղղելով, նախ կարճ խօսքով յիշեց Մարիամին եւ անոր հօրը նշանաւոր պատմութիւնը, ապա գովաբանեց Աստուծոյ Սուրբ Նախախնամութիւնը, որ ձախորդութեամբ մեզ կը կրթէ եւ կ'ուղղէ. ձախորդութեամբ շատ մը մոլորումներէ մեզ կը հեռացնէ, կամ անոնցմէ կը փրկէ, դարձեալ անով մեզ կը զօրացնէ բարեպաշտութեան, հաւատքի, խոնարհութեան եւ համբերութեան մէջ, եւ մեզ կը պատրաստէ այն երջանիկ օրերուն՝ զոր իր

բարութեամբը մեզ կը պարզուէ այս երկրիս վրայ-
ձախորդութեամբ կաւարտէ նա մեր երկնահաճոյ դաս-
տիարակութիւնը, ընդունակ եւ արժանի ընելով մեզ
յաւիտենական երանութեան վայելքին: Յետոյ յորդորեց
հայրերն ու մայրերը, որպէսզի իրենց տղաներուն բար-
ւոք դաստիարակութիւն տան, ներշնչեն անոնց Աստու-
ծոյ երկիւղը, առաքինութեան սէրը եւ մոլութեան
սոսկումը, բարւոք դաստիարակութիւնը, ըսաւ, ծնողաց
կողմէն որդիներուն ձգուած լաւագոյն ժառանգութիւնն
է: Զանազ մանաւանդ երիտասարդ ունկնդիրներու, հո-
ղին յուզելու. անոնց պատուիրեց որ բարեպաշտ կը
խմաստուն ընթացք մը ունենան, յարգեն իրենց ծնողքը,
անաղարտ պահեն իրենց անմեղութիւնը, իրենց տարի-
քին առաքինութիւններուն իբր ամենէն թանկագին
բանը. մանաւանդ կէտ առ կէտ եւ ամէն առթիւ կա-
տարեն Աստուծոյ սուրբ պատուիրանքը. կեանքի ուղի-
ներուն մէջ մէկ մէկ սիւներ նկատեն դասոնք. բարիին
եւ չարին ժամբաններուն բաժանման կէտին վրայ տնկը-
ւած սիւներ՝ որոնք ցոյց կուտան մեզ երջանկութեան
եւ փրկութեան հասնելու համար մեր բոնելիք ուղին:

Աւատապետական դղեակին մեծ սրահին մէջ զըր-
ուած հարսանեկան սեղանը փառաւոր եղաւ: Բայց
կոմսին սեղանին վրայ սովորաբար դրուած արծաթ
կամ ոսկի շքանօթին տեղ՝ երբ ծաղկալից փոքրիկ կո-
ղովը տեսան, կոչնականները առ հասարակ խնդութեան
աղաղակներ ձգեցին: Ամէլիա գաղտուկէն ամենազեղե-
ցիկ եւ ամենաթարմ ծաղիկներով զայն լեցուցեր՝ եւ
իբր զարդ սեղանին մէջտեղ դրեր էր:

«Ստոյգ է, գոչեց էրլէպրոնի Պ. երէցը, լաւ, պատ-
ուական բան մը մտածեր է Օրիորդը: Ոսկերչութեան

հրաշակերտներէն աւելի կը սիրեմ այս պարզ եւ սիրուն կողովը այս տեղ տեսնելու Անոր վրայ պսակաձեւ դըրուած ծաղիկները ընութեան հրաշակերտներն են: Բայց գլխաւորապէս ինձ շահեկան երեւցած բաները՝ ասոր հետ կապակցութիւն ունեցող սրտաշարժ յիշատակներն են: Այս կողովը, մեր միտքը կը բերէ Մարիամին թէ՛ թշուառութիւնները եւ թէ՛ առաքինութիւնները, եւ հիմա որ Նախախնամութիւնը առատ բարիքներ կուտայ իրեն, սիրելի է ինձ յիշել որ ըստ արժանւոյն տարած է ամենածանր փորձութիւնները, եւ դժբաղդութեան մէջ իր տոկուն համբերութեամբ արժանի եղած է ապագային խոստմնալից ամէն երանութեան: Ո՛հ, տիկին, պահեցէք միշտ այս պզտիկ կողովը, եւ տա՛յ երկին որ, յիսուն տարի վերջը, ձեր ամուսնութեան յիշատակը նորոգելու համար, այս օրուան պէս խնճոյքի սեղանը զարդարէ:»

ԻԴ.

ՅԱԿՈՅԻՆ ԳԵՐԵՁՄԱՆԸ

Այս իրիկունը որ Ամէլիան Մարիամին հանդիպած էր անոր հօրը գերեզմանին քով՝ ի յիշատակ Յակոբին մահարձան մը կանգնելու խոստում ըրած էր: Այս մահարձանը շինուած լինցած էր: Գեղեցիկ սպիտակ մարմարէ, բայց շատ պարզ եւ վրան ոսկետառ մակագրութեամբ զարդարուած էր: Այս մակագրութիւնը, բարի պարտիզպանին անունէն, արուեստէն եւ տարիքէն զատ՝ միմիայն Յիսուսի սա խօսքերը կը պարունակէր, որոնք, ստուգիւ, ոսկեղէն տառերով գրուելու արժանի

նն. ԵՍ ԵՄ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԵԱՆՔԸ. ԱՆ ՈՐ ԻՆՑԻ
ԿԸ ՀՄԻԱՏԱՅ ԹԷՆԵՒ ՄԵՌՆԻ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻ, (Յովհան.
Ժ.Ա. 21): Այս խօսքերուն վերեւը հարթ քանդակի ձեւով
մէկ ճշգրիտ պատկերը կը տեսնուէր նոյն այն կողովին՝
դոր Աստուած իր գործիքն ըրաւ այս միեւնոյն տեղը,
ԼԲարիամին դառն ցաւերուն վերջ մը դնելու համար,
Կողովին ներքեւը Սուրբ Գիրքին սա խօսքն ալ կը կար-
գացուէր, մտախոհութեան արժանի խօսք մը. ՄԷԿ
ՉԱՅՆ ՄԸ ԸՍԱԻ. ԿԱՆՉԷ . . . : ՈՒ ԱՆԻԿԱ ԸՍԱԻ.
ԻՆՉ ԿԱՆՉԵՄ, ԱՄԷՆ ՄԱՐՄԻՆ ԽՈՏ Է. ՈՒ ԱՆՈՐ
ԲՈՂՈՐ ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՇՏԻ ԾԱՂԻԿԻՆ ՊԷՍ Է,
ԽՈՏԸ ԿԸ ՉՈՐՆԱՅ, ԾԱՂԻԿԸ ԿԸ ԹԱՌԱՄԻ. ԲԱՅՑ
ՄԵՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԽՕՄՔԸ ՅԱԻՏԵԱՆ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ,
(Նստա)եայ Խ. 6, 7, 8): Այս մահարձանին վրայ ոսկեզօծ
շատ սիրուն խաչ մը կար:

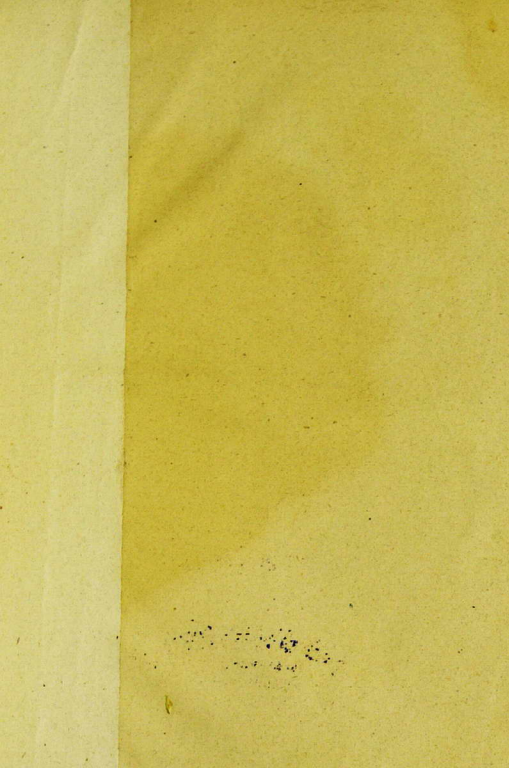
Էրլէպրոնի բարի երէցը շատ գոհ եղաւ եւ զայն
կանգնել տուաւ Յակոբին գերեզմանին վրայ, Հինաւուրց
եղեւիններուն մթազին կանաչութիւնը անոր պայծառ
սպիտակութեանը անսովոր մէկ փայլ մը կուտար. վար-
դենիին ծաղկած եղանակին մէջ, երբ որ դեռափթիթ
վարդերն ու կիսարաց կոկոնները նկարէն տեսքով ե-
րեւան ելնէին այս ձիւնափայլ մարմարիոնին վրայ,
առանց անոր մակազրութիւնները ծածկելու, ասկէ
աւելի վայելուչ եւ գեղեցիկ բան մը տեսնել կարելի
չէ: Այս անշուք գերեզմանատան ամենէն սիրուն զարդն
ըլլալու էր այս մահարձանը, եւ իրօք ալ այնպէս եղաւ,
եւ այն երկրին հաղուազիւտ բաներուն ամենէն համ-
բաւաւորը դարձաւ: Ամէն անգամ որ բարի երէցը օտա-
րական հիւր մը ունենար, զայն անպատճառ այս մա-
հարձանին քով կը տանէր, եւ այն ատեն, թէ՛ պար-

տիզպանի եւ թէ՛ կողովագործի կրկին արուեստը կեն-
դանութեանը բանեցնող մարդու մը գերեզմանին վրայ
ծաղկակից կողով մը դնելը լաւ մտածութիւն է ըսելով,
եթէ մէկը դիտողութիւն ընէր, երէցը կը պատասխա-
նէր. «Ո՛հ, լաւ մտածութենէն վեր բան է. այս կողովը
շատ բարձր նշանակութիւն մը ունի, եւ մեր գիւղացի-
ները իրաւամբ սրտայոյզ պատմութեան մը նշանակին
տեղ դրած են զայս: Այո, այս պահուս մեր կոխած
երկիրը թշուառութեան եւ որդիական մեծարանքի ար-
ցունքով ոտգուեցաւ:» Այն ատեն ուշադիր օտարա-
կաններուն Մարիամին պատմութիւնն ընկու առիթը
չէր կորսնցուներ, եւ լսողները գրեթէ միշտ աղնի-
Յակոբին գերեզմանէն մաքուր զգացումներով եւ գովելի
խորհուրդներով կը հեռանային, որոնց նման զգացում-
ներ եւ խորհուրդներ եթէ մեր երկսեռ ընթերցողները
այս գիրքէն քաղեն, մեր անձը խիստ երջանիկ կը
սեպենք:

ՎԵՐՋ

ԳԵՂԱՍ ՏԷՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

12.80f.

Price	966
9/18/80	1.80

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0012443

A $\frac{u}{13712}$